

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**CEMAATTEN CEMİYETE, SANAL GERÇEKLİK,
SOSYAL PAYLAŞIM AĞLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Danışman
Prof. Dr. Yaşar KAYA**

**Hazırlayan
Serap BOYRAZ**

MALATYA 2024

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI**

**CEMAATTEN CEMİYETE, SANAL GERÇEKLİK, SOSYAL PAYLAŞIM
AĞLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Serap BOYRAZ

**Danışman
Prof. Dr. Yaşar KAYA**

MALATYA - 2024

ONUR SÖZÜ

Yaşar KAYA danışmanlığında Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Cemaatten Cemiyete, Sanal Gerçeklik, Sosyal Paylaşım Ağları” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım tüm eserlerin hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilen eserlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

12/ 07/ 2024

Serap BOYRAZ

İTHAF

*6 Şubat 2023 Tarihinde meydana gelen depremde hayatını kaybeden tüm canlara ve
depremzedelere ithaf ediyorum...*

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde, değerli bilgilerini benimle paylaşan, kullandığı her kelimenin hayatıma kattığı önemini asla unutmayacağım saygıdeğer danışman hocam; Prof. Dr. Yaşar KAYA' ya, tez yazım sürecinde değerli bilgileri ile yolumu aydınlatan değerli hocam Prof. Dr. Ersan ERSOY' a, tez yazım sürecinde desteğini benden esirgemeyen, engin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım kıymetli hocam Dr. Öğretim Üyesi Arzu BOZDAĞ TULUM' a, tez yazım konusunda değerli bilgilerini benimle paylaşarak yol gösteren değerli hocam Dr. Öğretim Üyesi Ahmet ÇETİNTAŞ' a teşekkürlerimi sunarım. Uzun soluklu tez çalışmam boyunca benden bir an olsun desteğini esirgemeyen değerli eşim Fatih Alpaslan BOYRAZ' a, kızım Betül Defne'ye ve oğlum Ömer Şahin'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Beni yetiştiren anne ve babama teşekkürlerimi bir borç bilirim.

ÖZET

Bu tezde cemaat, cemiyet, sosyal ağlar, sanal cemaat, siber uzay kavramları üzerinden toplumdaki ilişkiler açıklanmaya çalışılmıştır. Toplumun ve bu bağlamda insanın da geçirdiği sosyal yapılanma izah edilmiştir.

İnsanın sosyal bir varlık olması, diğerleri ile birlikte yaşamasını mecbur kılmaktadır. Çünkü insan maddi ve manevi ihtiyaçlarını birbiri ile karşılar. Bu da ancak insanın çeşitli sosyal yapılar içinde bulunması ile mümkündür. Söz konusu toplumsal birimler cemaat (topluluk) ve cemiyet (toplum) yapılarıdır.

18. yüzyıl boyunca tarım toplumundan endüstriyel bir topluma geçiş, tarım toplumundaki temel araçlarının yerini yavaş yavaş buhar makinelerinin almasına yol açmıştır. Sanayileşme ile beraber toplumsal dönüşümler ortaya çıkmıştır. Sanayileşme, artan ihtiyaçlar doğrultusunda yeni iletişim araçlarının geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. Bilgisayar ve mobil teknolojinin kullanım alanlarının hızla büyümesinin neticesi olarak internetin doğuşu, bu iletişim kanallarında kullanıcılar için çeşitli yaşam alanlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu durum internet, bilgisayar, mobil teknoloji ve bunların kullanım alanının sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda sanayileşme dönemi toplumsal yapılanmayı geleneksel kavramlarla izah etmek yetersiz olmaktadır. Ortaya çıkan toplumu analiz edebilmek için karşımıza sosyal ağlar, sanal cemaat, sosyal medya, sosyal paylaşım ağları, sanal gerçeklik kavramları çıkmaktadır. Toplumsal dönüşümün geldiği noktada cemaat(topluluk) ve cemiyet(toplum) kavramları iç içe geçmiş durumdadır. İnternetin hayatımızda etkin bir rol oynaması sonucu toplumsal cemaat(topluluk) kendini sanal bir platforma taşımıştır.

Anahtar Kelimeler: Cemaat, Cemiyet, Sosyal Ağ, Sanal Alan, Sosyal Paylaşım Ağları

ABSTRACT

In this thesis, the relationships in society have been tried to be explained through the concepts of community, society, social networks, virtual community and cyberspace. In this context ,the social structuring of society and also human has been explained.

The fact that man is a social being obliges him to live together with others. Because humans meet their material and spiritual needs with each other. This is only possible by being in various social structures. The social units in question are community and society.

During the 18th century, the transition from an agricultural society to an industrial society led to the gradual replacement of the basic tools of the agricultural society by steam engines. With industrialization, social transformations emerged. Industrialization necessitated the development of new communication tools in line with increasing needs. The birth of the internet as a result of the rapid growth in the use of computer and mobile technology has led to the emergence of various living spaces for users in these communication channels. This situation has emerged as a result of the internet, computer, mobile technology and their usage area. In this regard, it is insufficient to explain the social structuring of the industrialization period with traditional concepts. In order to analyze the emerging society, we come across the concepts of social networks, virtual community, social media, social networking and virtual reality. At the point of social transformation, the concepts of community and society are intertwined. As a result of the internet playing an active role in our lives, the social community has moved itself to a virtual platform.

Keywords: Community, Society, Social Network, Virtual Field, Social Sharing Networks

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ.....	iv
İTHAF.....	v
TEŞEKKÜR	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

CEMAAT VE CEMİYET KAVRAMLARININ SOSYOLOJİK İZAHİ

1.1. Cemaat (Topluluk) Kavramı.....	4
1.2. Cemiyet (Toplum) Kavramı	8
1.3. Post-Endüstriyel Dönemi Açıklamada Cemaat(Topluluk) ve Cemiyet (Toplum) Kavramlarının Yetersizliği	12

İKİNCİ BÖLÜM

İNTERNET VE SOSYAL AĞ

2.1. Teknolojinin İlerlemesi Sonucu Ortaya Çıkan İnternet.....	16
2.2. Sosyal Ağ Teorisi	18
2.3. Sanal Gerçeklik- Siber Toplum-Siber Uzay Kavramlarının Sosyolojik İzahı	19
2.4. Sanal Mekânda/Alanda Sanal Topluluklar (Sanal Cemaatler)	25
2.4.1. Sanal Topluluktan Beklenen Sosyolojik İzdüşüm	37
2.4.2. Sanal Topluluklara Yönelik Eleştiriler	38
2.4.3. Sanal Topluluklarda Katılımcı Olarak Birey: Sanal Kimlik	42
2.4.4. İnternetteki Sosyal Ağlarda Kurulan Sosyal İlişki Biçimleri.....	43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SANAL TOPLULUK ÖRNEĞİ OLARAK SOSYAL PAYLAŞIM AĞLARI

3.1. Sosyal Paylaşım Ağlarının Doğuşu ve Gelişim Süreci	46
3.2. Sosyal Ağların Genel Özellikleri.....	55
3.3. Sosyal Ağların Kullanım Amaçları.....	56
3.4. Sosyal Ağların Olası Etkileri.....	58
3.4.1. Sosyal Ağların Sosyalleşmeye Etkisi	59
3.4.2. Sosyal Ağların Kimlik Üzerindeki Etkisi	62
3.4.3. Sosyal Paylaşım Sitelerinin Olumlu Etkileri.....	63
3.4.4. Sosyal Paylaşım Sitelerinin Olumsuz Etkileri	64
3.4.5. Sosyal Ağların Bireylerin İletişim Şekli Üzerinde Etkisi.....	65
3.4.6. Sosyal Ağların Bireysel ve Toplumsal Değerler Üzerinde Etkisi.....	66
3.4.7. Sosyal Ağların Kültürel Değişmeye Etkisi	66
3.4.8. Sosyal Ağların Bireyleri Sosyalleştirme, Yalnızlaştırma ve Yabancılaştırma Etkisi.....	68
SONUÇ	71
KAYNAKÇA.....	77

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1. Time dergisi Ocak 2007 sayısı	47
Şekil 3.2. Sosyal Medya Sitelerinin Kuruluş Tarihi Zaman Çizelgesi	50

KISALTMALAR

age	: Adı Geçen Eser
agm.	: Adı Geçen Makale
Akt	: Aktaran
ARPANET	: Advananced Research Projects Agency Network
BBS	: Bulletin Board System (Bilgisayarlı Bilgi Sistemi)
BCS	: British Computer Society
Çev	: Çeviren
Der	: Derleyen
Edit	: Editör
Haz	: Hazırlayan
HTML	: Hypertext Markup Language
IP	: İnternet Protokolü
IRC	: İnternet Relay Chat
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
S	: Sayfa
SNS	: Sosyal Ağlar
ss.	: Sayfa Sayısı
TR-NET	: Türk İnternet
TUBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
Vb.	: Ve Benzeri
Vd.	: Ve Diğerleri
Vs.	: Vesaire
WEB	: World Wide Web
Yay	: Yayın

GİRİŞ

İnsan sosyal bir varlıktır. İnsan sosyal bir varlık olduğu için yalnız başına hareket edemez, insanın bir grup içinde olması gerekir. İnsan; fiziksel, sosyal, ruhsal ihtiyaçlarını karşılamak için başkalarıyla birlikte yaşamak zorundadır. İnsanlar, geçmişten günümüze kadar farklı organizasyonlar ve sosyal gruplar içinde bulunarak varlığını idame ettirmiştir. Bu sosyal grupların birincisini cemaat (topluluk), diğerini ise cemiyet (toplum) olarak ifade edebiliriz.

Cemaat (topluluk) ve Cemiyet(toplum) kavramları birbirinden farklı özellikler taşımaktadır. Cemaat üyeleri arasında samimi, birincil, yüz yüze ilişkiler vardır. Cemaat(topluluk) üyeleri arasında duygusal ve sosyal bağlar oldukça kuvvetlidir. Cemaat(topluluk) üyeleri birbirine kendi içerisinde yeterlidir. Cemiyet(toplum); üyeleri arasında kompleks ilişkiler vardır. Üyeler arasındaki ilişkiler yüzeysel, iş bölümü ve uzmanlaşmaya dayalıdır. Cemiyet üyeleri farklı kültürel özelliklere sahip bireyleri kapsar.

Cemaat (topluluk) ve Cemiyet (toplum) kavramları birbirinden oldukça farklı özelliklere sahip sosyal yapılanmalardır. Geleneksel dönemde toplumu izah etmede bu kavramlar yeterli olmaktadır, fakat Endüstri dönemi ile beraber toplumu izah etmede bu kavramlar yetersiz kalmıştır.

Sanayi öncesi ve sanayi sonrası toplumsal oluşumları anlatmak için kullanılan topluluk ve toplum kavramları, sanayi sonrası dönemde ortaya çıkan toplumsal birimleri ifade etmede yetersiz kalmıştır. Post endüstriyel dönemi izah etmede cemaat (topluluk), cemiyet (toplum) kavramları içinde bulunulan toplumu tam anlamıyla izah edememiştir.

18. yy. da Avrupa’da tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş aşaması başlamıştır. İnsanlar matbaanın icadı ile bir dönüşüm yaşamışlardır. Matbaanın icadından daha etkili olan kazanım ise internetin ortaya çıkmasıdır. Toplumda ortaya çıkan her yenilik, kendisini toplumun diğer kurumlarında da hissettirmektedir. İnternet bu anlamda en fazla etkisi olan, toplumun her kurumuna, her yapılanmasında nüfuz eden bir oluşumdur.

İnternetin, toplumda yayılması ile birlikte; insan ilişkilerinde mesafeler önemini yitirmiştir. Mekân ve zaman kavramlarını önemsiz kılarak, herkesin aynı içeriğe eş zamanlı olarak ulaşmasını sağlamıştır.

Teknolojinin, insan hayatına nüfuz etmesinin sonucu olarak farklı kavramlar da literatüre girmiştir. Dünyanın dört bir yanından birçok insan bilgisayar üzerinden, fiziksel ortamdan bağımsız olarak siber alanda bir araya gelmiştir.

Modern dünyada, içi boşalan toplumsallık kavramı farklı olarak yeniden anlam kazanmıştır. İnternetin sanal dünyası, modern dönemde kaybolan toplumsallığın yeniden kurulmasını sağlayacak olan vasıtaadır. Bu vasıtayı internet terimi ile sanal topluluk olarak ifade etmekteyiz. Bu ifade, fiziksel olan ise sayılarla sembolik olan insanları bir araya getiren ve insanların bir arada bulunmalarını sağlayan anlamsal ilişkilerini ifade etmektedir.

Sanal topluluklar, topluma alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Sanal toplumu oluşturan birey, kendi eğilimleri ve ilgisine göre uygun dijital kimlikler oluşturmaktadır. Dijital kimlikler, dâhil olduğu sosyal ağlarda gerçekleştirilen etkinliklerde kullanılmaktadır.

İnsanlar yaşamı boyunca çok fazla insanla iletişim kurar. Sosyal iletişimini kurarken çok fazla araca ihtiyaç duyar. Bu araçlardan bir tanesi de sosyal ağlardır. İnsanlar sosyal ağlarda kısa zamanda, birçok insanla fikir alışverişinde bulunur. Sosyal ağlarda gerçekleşen sosyalleşme çabaları, toplumdaki sosyalleşmenin izdüşümü bağlamında değerlendirilebilir.

Bu tezde, sosyal ağlar üzerinde oluşturulan yapılanma çeşitli yönleriyle değerlendirilmiştir. Sosyal ağların sosyalleşmeye etkisi, sosyal ağların bireyin kimliğini oluşturmada ki etkisi, sosyal ağların olumlu ve olumsuz yönleri, sosyal ağların bireyin iletişim şekli üzerinde etkisi, sosyal ağların bireysel ve toplumsal değerler üzerindeki etkisi bağlamında ele alınmıştır. Sosyal ağların ortaya çıkardığı olumsuz durum olan siber zorbalık konusu da değerlendirilmiştir. Konu bağlamında mevcut literatür detaylı olarak incelenmiştir. Bu tez çalışması nitel bir araştırmadır. Bu tez, çeşitli akademik kaynakların araştırılması ve mevcut bilgilere genel bir bakış sağlamayı, mevcut araştırmadaki ilgili teorileri, yöntemleri tartışmayı amaçlamaktadır. Mevcutta var olan kaynak ve belgeler incelenerek veriler toplanmıştır.

Genel olarak ifade edilirse, bu tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, toplum cemaat(topluluk) ve cemiyet(toplum) kavramları bağlamında analiz edilmiştir. İkinci bölümde, teknolojinin de gelişmesi, toplum üzerinde etkisinin artmasıyla cemaat (topluluk) ve cemiyet(toplum) kavramlarının yetersizliği vurgusu yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise sosyal paylaşım ağları ve birey üzerinde sosyal paylaşım ağlarının olumlu ve olumsuz etkisi açıklanmıştır. Sosyal paylaşım ağlarının sosyalleşme ve kimlik inşası üzerindeki tesiri analiz edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

CEMAAT VE CEMİYET KAVRAMLARININ SOSYOLOJİK İZAHİ

İnsan sosyal bir varlıktır. Sosyal bir varlık olan insan; ruhsal, fiziksel ve manevi ihtiyaçlarını karşılamak için başkalarıyla birlikte yaşamak zorundadır. Geçmişten günümüze kadar toplumun bir parçası olan insan, farklı sosyal grup ve organizasyonlarda yer alarak varlığını sürdürmektedir. Bu sosyal gruplardan birincisinin "cemaat", ikincisinin de "cemiyet" olduğunu ifade edebiliriz.

Tönnies, en önemli eseri olan "Gemeinschaft" ve "Gesellschaft" ta toplumu oluşturan iki farklı egemen irade biçimini tartışmıştır. Cemaat ve cemiyet kavramları, sosyal gruplaşmalardır. Tönnies bu iki kavramı karşılaştırmıştır. Tönnies; cemaat fikrini; gerçek, organik hayatın taleplerine hizmet ediyor olarak tanımlarken, cemiyeti de yapay ve mekanik olarak nitelendirmiştir.¹

1.1. Cemaat (Topluluk) Kavramı

Cemaat (topluluk) kavramı, temel özellikleri dikkate alınarak çeşitli bakış açılarıyla karakterize edilmektedir.

Maclever ve Page'in ifade ettiği cemaat kavramının izahı şu şekildedir. Cemaat (topluluk), "Büyük ya da küçük, nerede olursa olsun, herhangi bir grubun üyelerinin bireysel çıkarı değil, ortak yaşamın temellerini paylaşacağı şekilde birlikte yaşayan bir gruptur."² Bu tanıma göre cemaatin(topluluk) benzer amaçlar için bir araya gelen ve birlik duygusu hisseden bireylerden oluştuğunu söyleyebiliriz. Bir cemaatin(topluluk) üyeleri, coğrafi olarak ayrı olsalar da aynı ortak amaçlara ve nihai hedeflere sahip olan kişilerdir. Topluluğun kilit bir bileşeni olan amaç birliği ortaya çıkmaktadır.

Ferdinand Tönnies'e göre cemaat (Gemeinschaft), akrabalık temelli gayri resmi ilişkilerde gelenek ve göreneklerin önemli olduğu, bireylerin duygu ve şefkat yoluyla birbirine bağlandığı yerel bir gruptur. İnsanlar, bir bağlantı kurma amacından ziyade

¹ Freud Julian; "Max Weber Zamanında Alman Sosyolojisi", Çev. Kubilay Tuncer, Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi, Ed. Tom Bottomore-Robert Nisbet, Yayına Haz. Mete Tunçay - Aydın Uğur, 2. Baskı, İstanbul, Kırmızı Yayınları, 2010, s. 193.

² R M. Maclever, Charles H Page; **Cemiyet I** (Çev.: Amiral Kurtkan), İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, s. 22.

birbirlerine yardım etme niyetiyle birbirlerine yaklaşma eğilimindedir. Bu kültürlerin bazı ortak noktaları vardır.³ Ferdinand Tönnies'e göre cemaat (topluluk) homojen insan gruplarıdır. Farklılığı çok az olan ve kişiler arası ilişkilere çok değer verilen bir tür sosyal organizasyondur.⁴

Hilmi Ziya Ülken'in, Sosyoloji Sözlüğü kitabında cemaati (topluluk), "Belirli bir coğrafi bölgede; ortak bir düşünce, duygu ve mesleğe sahip olan ve birbiriyle akraba olan bir grup insan" olarak tanımlamaktadır. Hilmi Ziya Ülken' e göre cemaat; akrabalık ve manevi dayanışma gibi yakın ilişkilere sahip, bulunduğu yere göre büyüklükleri değişen, belirli bir coğrafi bölgede ikamet eden ve aynı kültüre bağlı olan bir topluluk türüdür. Cemaat içerisinde ne kadar insanın bulunduğuna göre cemaatin boyutu da değişmektedir.⁵

Nihat Nirun, cemaat(topluluk) kavramına ilişkin anlayışını şu şekilde aktarmaktadır: "*Cemaat, belirli bir arazi parçası üzerinde yer alan ve sosyal dinamik yapısının özellikleriyle fark edilen, sosyal sistemlerin ve sosyal mekânın bütünleşik halidir. Belirli bir toprak parçası üzerinde bulunan sosyal bir yapıya topluluk denir.*"⁶ Nihat Nirun'a göre, mezarın sosyal hayatı da bir tür cemaattir. Köyün sosyal yapısı içinde yaşayan insanlar, birbirleriyle çok güçlü bir cemaat(topluluk) ve dostluk duygusuna sahiptirler. Cemaat(topluluk) içerisindeki bireylerin, kaderlerinin tutarlılığı, bu yaklaşımı daha başarılı kılan şeydir.⁷

Cemaatin(topluluğun) bir diğer tanımı da, "Günlük ihtiyaçlarının büyük bir bölümünü karşılamak için doğal ve yakın yerlere yerleşmiş bir grup insan" dır. Bu insan grubu tipik olarak aynı ailenin üyelerini ve diğer sosyal grupların üyelerini içermektedir. Ekonomi, siyaset, din, eğitim ve hukuk alanlarında birbiriyle bütünleşmiş alt işlevlerden oluşmaktadır.⁸

Cemaat (topluluk) fikri; aynı kültüre ait olan ve izole edilmiş, yerel olarak tanımlanmış bir arazi alanında ikamet eden insan gruplarını ifade etmektedir. Bu

³ Enver Özkalp, **Davranış Bilimlerine Giriş**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, No: 173, Eskişehir, 1986, s. 35.

⁴ Hüsnüye Canbay Tatar, **Nuh'un Gemisindekiler**, Turan Yay. İstanbul, 1999, s. 95.

⁵ Hilmi Ziya Ülken, "Cemaat", **Sosyoloji Sözlüğü**, İstanbul, 1969, s. 365.

⁶ Nihat Nirun, **Sosyal Dinamik Bünye Analizi**, Ankara, 1969, s. 152.

⁷ Nihat Nirun, **Sosyoloji**, Genel Yüksek Öğretim Kurumu, Sosyal Bilimler, Ankara, 1977, s. 47.

⁸ Sulhi Dönmezer, **Toplumbilim**, İstanbul, Beta Yayınevi, 12. Baskı, 1999, s. 207.

topluluklar, geleneksel ve tutarlı bir etkinin yanı sıra birincil ilişkilerin baskın olduğu ve yüksek tamamlanma durumuyla karakterize edilmektedir. Cemaat (topluluk); üyelerinin birbirleriyle yüz yüze sosyal ilişkilere ve duygusal bağlara sahip olduğu, oldukça bütünleşmiş herhangi bir sosyal grup olarak tanımlanabilir.⁹

Cemaat (topluluk), belirli bir yere bağlı bir tür yerleşim yeri olarak görülebilir. Karma sosyal sistemlerin temel ve erken oluşumlarından biridir. Sosyal sistemin en temel unsuru olarak kabul edilmektedir. Sınırlı bir coğrafi bölgede ikamet eden ve ortak noktaları paylaşıırken birbirine bağlı bir yaşam süren bir insan topluluğunu ifade etmektedir. *"Normalde yüz yüze ilişkiler içinde birlikte yaşayan en büyük insan grubu", "topluluk" teriminin bir tanımıdır.*¹⁰

Cemaat (topluluk), sosyal olarak dinamik özellikler gösteren bir sistemdir. Cemaat (topluluk) sosyal alanın tam şeklini temsil etmektedir. Cemaat, belirli bir arazi parçası üzerinde kurulan sosyal bir yapı olduğunu söyleyebiliriz.¹¹

Cemaat, en genel tabiriyle belli bir mekânda yaşamını idame ettiren topluluktur. Belli bir yaşam alanında hayatını sürdüren (kasaba, şehir ya da milleti oluşturan) halk, cemaat kavramıyla tabir edilmektedir. Cemaat kavramı, sosyal düşüncede genellikle sosyal grup, mahalle, kasaba, bölge ve işçi grupları gibi aralarında güçlü bağlar bulunan toplulukları ifade eder. Gerçek bir cemaatte (topluluk) dostluk, vefa ve sorumluluk bağları güçlüdür. Cemaat(topluluk), ortak hayatın temel şartlarını paylaşacak şekilde bir arada yaşamayı ifade etmektedir.¹²

Sosyolojide " cemaat (topluluk) " terimi; ortak bir dili paylaşan, aynı genel alana yerleşmiş ve ortak bir maneviyat duygusu geliştirmiş bir grup insanı ifade etmektedir. Yüz yüze iletişim sonucunda üretilen, ortak zaman ve mekân koşullarından oluşan yapıdır. Cemaatin (topluluğun) kendine özgü etkinlikleri, dilleri, kültürleri ve kimlikleri bulunmaktadır.

Cemaat (topluluk) gibi grupların kurulmasında, bilinçsiz motivasyonlar etkili olabilmektedir. Dürtüler de toplumun inşasında aktif rol oynar. Bir kişinin içinden gelen

⁹ Özer Ozankaya, **Sosyolojiye Giriş**, Savaş Yayınları, Ankara, 1984, s. 367.

¹⁰ George A.Lundberg & Clarence C.Schrag, **Sosyoloji**, C.2, Çev.: O. Ozankaya-Ü. Gürkan Ankara,1970, s. 44.

¹¹ Nihat Nirun, **Sosyal Dinamik Bünye Analizi**, Ankara, 1969, s. 152-154.

¹² Taner Tatar, **Cemaat Olarak Çokkültürcülük ve Politikaları**, Sosyoloji Konferansları, (55), 2017, 289-314.

dürtüleri, bazen kişinin içsel iradesi bazen de doğal eğilimlerini buna örnek olarak verebiliriz.

Arkadaşlıkta ve komşulukta iyi ilişkiler, üyeleri arasında güçlü aile bağlarını korumaya önem veren cemaatlerin(topluluk) işleyişinde merkezi olan iki temel fikirdir. Bir cemaatin(topluluk) en önemli özelliği, birlikte çalışma ve tüm çabalarda birbirini destekleme yeteneğidir. Klanların örnek alınabileceği cemaatlerde (topluluk) kişiler arası ilişkiler yüz yüze ve samimidir. Toplumun en küçük birimi olan aile, köy ve aşiretlerle birlikte cemaatlerin (toplulukların) oluşturan örneklerdendir.¹³

Cemaat (topluluk), geleneksel ve sanayi öncesi dönemde oluşan bir sosyal ağıdır. Hayatta benzer deneyimler yaşamış insanlar ortamlarda birbirlerine dostluk duygusu hissedebilirler. Bu sistem içinde var olan sosyal ilişkiler "samimi" olarak tanımlanabilir. Bir “dayanışma ruhu” ve “ortak irade” olduğu söylenebilir. Aile hayatı son derece önemlidir. Köy halkı büyük bir aile sıcaklığına sahiptir. Miras alınabilecek durumlar vardır. Cemaat (topluluk) nispeten istikrarlı bir yapı olduğu için cemaatin, sosyal değişim hızı sınırlıdır. Her yerde güçlü bir birlik duygusu vardır. Sosyal sorumlulukları kişisel bağlardan ayırmak imkânsızdır.¹⁴

Cemaat (topluluk), üyelerinin birçoğunun aynı şeylere ilgi duydukları bir sosyal yapıdır. Çünkü bu ortamda her bireyin özel çıkarları ile tüm sosyal yapının amacı (ortak bir toplumsal amaç olarak özetlenebilecek) önemli ölçüde örtüşmektedir. Bu amaçları örtüşme, cemaatin (topluluk) açılma hızını engellemektedir. Bu bağlamda modernleşmenin gerçekleşme hızıyla da ters orantılı bir yolda ilerlemektedir. Topluluğun modernleşme hızı yükselirken cemaatin(topluluk) ötesindeki dünyaya açılma süreci kapanıyor. Bu bağlamda, bir cemaatin (topluluk) kültürel geleneklerinin tutarlılığı, o cemaatin(topluluk) en göze çarpan özelliklerinden biridir. Bu bağlantı duygusu inanılmaz boyutlara ulaşmaktadır. Çünkü toplumun maddi ve manevi kültürü ayrılmaz bir şekilde iç içe geçmiş durumdadır. Örneğin; durağan ve değişmeyen ilkel bir cemaatte (topluluk)

¹³ Mehmet Fikret Gezin, “Cemaat-Toplum Ayrımı ve Ferdinand Tönnies”, **Sosyoloji Konferansları Dergisi**, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, s:22, 1988, s. 193.

¹⁴ Veysel Bozkurt; “Yıkıcı Gemeinschaft” tan “öteki” siz post modern kabilelere” **Sanal Topluluklar; Birikim Dergisi**, Kasım 1999, Sayı.127, s. 66.

çalgı, sadece bir araç olarak değil, aynı zamanda o kültürün, kültürel taşıyıcısı ve simgesi olarak işlev görmektedir.¹⁵

Bir insan, hayatının tamamını bir cemaat içerisinde sürdürebilir. Buradan da anladığımız gibi cemaat(topluluk) kendi kendine yeterli olmaktadır. Bir grubu cemaat(topluluk) olarak niteleyebilmek için mekân şartı ve cemaat (topluluk) duygusu gibi iki temel unsuru taşıması gerekir. Mekân şartı, hayatı ortak şekilde paylaşıp yaşama arzusudur. Diğer bir şart ise, Cemaat(topluluk) duygusundan üyelerin ortak bir hayat şeklinden haberdar olmalarıdır. Cemaatlerin(topluluk) önemli unsurları arasında ifade edebileceğimiz ortak çıkarların ve değerlerin paylaşımı, insanların birbirine davranışlarında itinalı davranması, üyelerin paydaş olduğu moral değerlerin varlığı, işbirliği, iletişim, devamlılık, istikrar, birbirine bağlılık, birbirlerine karşı sorumluluk olarak sıralanabilir.¹⁶

Cemaatte (topluluk) her zaman, "biz" grubu ifade etmektedir. Her olay, yaşanırken cemaat (topluluk) üyeleri tarafından "biz" merceğinden izlenmektedir. Ek olarak fiziksel alanın sınırları, daha güçlü dayanışma bağlarının oluşmasında önemli bir bileşen olmaktadır. Sosyal temasların yüz yüze yapılıyor olması bu dayanışmanın sağlamlığına önemli katkı sağlamaktadır. Topluluklar, sosyo-kültürel ve teknik yönden kaynaklanan ve toplumsal değişime karşı direnç sağlayan çok güçlü bir sosyal bütünleşme özelliğine sahiptir. Bu direnç cemaatin(topluluk) sosyal bütünleşme özelliğine sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

1.2. Cemiyet (Toplum) Kavramı

Cemiyet (toplum) kavramı, temel özellikleri dikkate alınarak çeşitli bakış açılarıyla analiz edilmektedir.

Kurtkan, cemiyet(toplum) kavramını şu şekilde ifade etmiştir: Cemiyetin; girift, sürekli değişime açık bir yapısı bulunmaktadır. Cemiyet, İnsan davranışı üzerinde hem özgürlüğe hem de kontrole izin veren bir yapıdır. Cemiyette(toplum) , karşılıklı yardımlaşma ve gruplaşma ortaya çıkmaktadır. Cemiyet(Topluluk) bireyin davranışını

¹⁵ Mehmet Eröz, **İktisat Sosyolojisine Başlangıç**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1982, s. 120.

¹⁶ Taner Tatar, **Cemaat Olarak Çokkültürcülük ve Politikaları**, Sosyoloji Konferansları, (55), 2017, 289-314.

hem özgürleştirir hem de birtakım durumlarda sınırlamaktadır. Cemiyet “sürekli değişen sosyal yapı ve ilişkiler ağı” olarak ifade edilmektedir.¹⁷

Nurettin Topçu'ya göre cemiyet (toplum), kurumlar ağı aracılığıyla birbirine bağlı olan yapıdır. Karşılıklı yarar sağlayan ilişkiler içinde birbirlerini desteklemek için birlikte çalışan insanlardan oluşmaktadır. Cemiyet (toplum) terimi, bireylerin organize olarak, sistematik şekilde toplanmasını ifade etmektedir.¹⁸

Belirli bir coğrafi bölgede temel gereksinimlerini karşılamak üzere örgütlenmiş, birbirleriyle etkileşim içinde olan, iletişimlerini düzenleyen kurallara ve kurumsal ilişkilere sahip, benzerlerinden oldukça farklı özellikleri olan, büyük insan topluluklarından oluşan, kendilerini hem biyolojik hem de kültürel olarak yeniden üretme mekanizması olan yapılanmaya cemiyet(toplum) denir. Cemiyet, karmaşık insan topluluklarından oluşmaktadır. Cemiyet(toplum); ortak bir yerde birlikte yaşayan, temel sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli gruplarla etkileşime girebilmektedir. Cemiyet (toplum) üyeleri ortak bir kültüre bağlıdır. Cemiyet(toplum) üyeleri, belirli bir sosyal birim olarak işlev gören bireylerin örgütlü iş birliğidir.¹⁹

“Gessellschaft” terimi "bir araya gelmek" anlamına gelir ve kişisel çıkarların ön planda tutulduğu resmi, süreksiz ve akılcı sosyal çerçeveye ilgili olabilir. Cemiyet (Toplum); kişisel çıkarların genel çıkarların üzerinde tutulduğu, biçimsel, geçici, ikincil etkileşimlerin olduğu, sanayileşme, toplumsal dönüşüm, kentleşme gibi nedenlerle toplulukların oluştuğu, mantığa dayalı toplumsal yapıyı ifade eder. Rasyonel ve rasyonel iradenin ürünü olan bu grubun üyeleri, çeşitli sosyal meseleler, siyaset veya ticaret gibi farklı hedefler etrafında bir araya gelmektedir. Örneğin, toplum tipi temaslar, modern hükümetlerin bürokratik yapıları, ticari ilişkiler ve endüstriyel gruplar gibi yasal metinler etrafında oluşan toplulukları içermektedir.²⁰

Cemiyet (Toplum), ikincil ilişkilerin ve benlik duygusunun egemen olduğu bir toplumsal sistemdir. Cemiyette farklılaşma, uzmanlaşma ve iş bölümü gelişmiştir. Sosyal ilişkiler sözleşmelere göre düzenlenir ve statüler bir bireyin ne kadar başarılı olduğuna

¹⁷ Amiran Kurtkan Bilgiseven, **Genel Sosyoloji**, Divan Yayınları, İstanbul, 1982, s. 4.

¹⁸ Nurettin Topçu, **Sosyoloji**, Dergâh Yayınları, Ağustos 2006, İstanbul, s. 19.

¹⁹ Recep Ercan, **Sosyoloji**, Editörler: Feridun, MERTER ve Mustafa, TALAS, Lisans Yayıncılık, 1. Baskı, 2010, s. 75-76.

²⁰ Mehmet Haberli, Yeni Bir Örgütlenme Biçimi Olarak Sanal Cemaatler, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi**, İstanbul, 2012, Cilt1, Sayı 3, s. 121.

göre verilir.²¹ Sosyal düzen, organize edilmiş protokoller ve normlar dizisidir. Belirli bir otoritenin bireylerin davranışları üzerinde etkisi vardır. ²² Cemiyet içerisinde ilişkiler, yasal normlar, sözleşmeden doğan yükümlülükler, insanların genel olarak düşünme biçimleri, parasal sistem ve rasyonalite cemiyetin(toplum) türüne bağlı olarak daha belirgin hale gelmiştir. Cemiyette bireyin çıkarlarının bir bütün olarak toplumun çıkarlarından önce geldiği bir önem hiyerarşisi vardır.²³

Cemiyetin(toplumun) olabilmesi için öncelikle birbirinin varlığından haberdar olan sosyal varlıkların olması ve bu varlıklar arasında sosyal ilişkilerin olması gerekir. İkinci şart ise cemiyetin(toplum) kendisi ve üyeleri arasında hem benzerlikler hem de farklılıklar içermesi gerekir. Farklılıklar ise cemiyet(toplum) üyelerinin kendilerini gruba ait hissetmelerini, benzerlikler ise iş bölümünü mümkün kılmaktadır. Bu nedenle bir yandan yetenek, kapasite ve ilgileri bakımından farklılıklar gösteren bireyler diğer yandan da uzmanlaşma sonucu bireyler arasındaki farklılıkların gerektirdiği iş bölümü cemiyetin temel unsurlarını oluşturmaktadır.²⁴

Cemiyet içerisinde insanlar, aile ve akrabalık ilişkileri sayesinde sosyal mevkilerde yükselmezler veya sosyal itibar kazanmazlar; daha ziyade bunu birey olarak topluma yaptıkları katkılar sayesinde kazanırlar. Bu durum kişinin kendi konumunu belirlemede sorumlu olduğunu gösterir, sahip olduğu konumu birileri tarafından bahşedilmez. Bireyin sahip olduğu beceriler ve eğitim düzeyi, onun toplumsal konumunu belirleyen başlıca etkenlerdir.

Cemaat (Topluluk) ve cemiyet (toplum) terimleri, çeşitli şekillerde birbirinden farklı iki kavramı ifade etmektedir. Cemaat (Topluluk) ve cemiyet (toplum) terimleri, arasındaki temel ayrım, birincisi ortak bir yaşamın tüm koşullarını paylaşan dar görüşlü bir insan grubuyken, ikincisinin doğası gereği açık olması ve değişen sosyal organizasyonlar ve ilişkiler ağı olarak işlev görmesidir.²⁵ Bir topluluğun yabancılara kapalı veya yeni gelenlere açık olma derecesi, kasabanın ekonomik ve kültürel manzarasıyla güçlü bir şekilde bağlantılıdır. Bu senaryoda, bireyin toplumla ilgili durumu

²¹ Sezgin Kızılcıkel, Yaşar Erjem, **Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü**, Anı Yayınları, Ankara, 2002.

²² R. M,MacIver, Charles H. Page; **Cemiyet**, Cev: Amiran Kurtkan, M.E.B 1000 Temel Eser,1969 s. 18.

²³ Veysel Bozkurt, “Yıkıcı Gemeinschaft” tan “Öteki” Siz Postmodern Kabilelere: Sanal Cemaatler”; **Birikim Dergisi**, İstanbul, Kasım 1999, Sayı.127, s. 66.

²⁴ R. M,MacIver, Charles H. Page, **Cemiyet**, Cev: Amiran Kurtkan, M.E.B 1000 Temel Eser,1969 s.21.

²⁵ Amiran Kurtkan Bilgiseven, (1985) **Din Sosyolojisi**, İstanbul, Filiz Yayınevi, s. 268.

ve bireyler arasındaki ilişkileri birbirinden oldukça farklı olacaktır. Bu ayrım aslında bireyin toplumsal dünyada var olma biçimiyle bağlantılıdır.²⁶

Tönnies'e göre cemiyet hayatı karmaşıktır. Cemiyet hayatında dayanışma farklılıklara ve iş bölümüne dayanmaktadır. Cemaat hayatı; örfler, adetler, kırsal yaşam ve "biz" bilinciyle cemaat hayatının tipik halini meydana getirmektedir. Cemiyet hayatı ise aşırı bireysellik, şehirleşme ve yazılı hukuk gibi unsurlarla şeklini bulmaktadır. Cemaatin (topluluk) yapısı dayanışmacı olabileceği gibi rekabetçi veya ötekini dışlayıcı özellikte gösterebilmektedir.²⁷

Sanayi öncesi topluluklarda, sanayileşmenin ortaya çıkmasından önce gemeinshaft olarak bilinen sosyal bağlantılar ağı bulunmaktaydı. Daha önceki yaşamlarında benzer deneyimler yaşamış ve topluluk yaşamına katılan insanlar birlikte ortak bir duygu hissetmekteydiler. Herkes arasındaki atmosfer dostça olmaktaydı. Bir birlik havası ve ortak bir kararlılık durumu mevcuttu. Topluluk hayatı, aile hayatı olmadan sürdürüleliyordu. Köy halkı büyük bir aile sıcaklığında idi. Kalıtım, statülerin temelini oluşturmaktaydı. Uygarlık nispeten değişmezdi ve uygarlığın toplumun hayatını değiştirmeye etkisi azdı. Bu ortamda, sosyal yükümlülükler kişiler arası bağlantılardan ayrı düşünülemez. Gesellschaft tipi ilişkilerde; hukuk, sözleşmeler, kamuoyu, para ekonomisi ve rasyonel düşünce ön plana çıkmaktadır. Bu ilişkilerde bulunduğu yere olan bağlılık duygusu zayıftır. Kişinin kendi çıkarlarına öncelik verilmektedir. Kişinin özel hayatının değeri artmaktadır. Şehir, tipik bir gesellschaft kavramını örneklemektedir. Modernleşme sürecinde "gemeinschaft" teriminin yerini nihayetinde "gesellschaft" almıştır. Öte yandan günümüz toplumunda, sanayi sonrası değişim süreciyle bağlantılı olarak bozulan bir cemaat(topluluk) kavramı yeniden gündeme gelmiştir.

"Gemeinshaft" terimi, iyi tanımlanmış bir sınırlayıcı ifadedir; yine de sosyolojik literatürde tipik olarak kullanıldığı şekliyle cemaat fikri oldukça açık uçludur ve komşuluk ilişkisinden ulusa uzanan gruplaşmalara atıfta bulunulabilir. Bu terim kişisel düzeyden profesyonel düzeye uzanan bir birliktelik duygusunu ifade etmektedir. Amaç

²⁶ Huriye Tekin Önür, "1980 Sonrası Türk Toplumunda Bireyin Dönüşümü", **VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı**, Ekim 2009, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, Sosyoloji Derneği Yayınları, s. 600.

²⁷ Galip Bayazıt, "Aydınlanmanın Toplumsal Düşünceye Etkisi: Cemaat Ve Cemiyet Ekseninde Sosyolojik Bir Tartışma", **Birey Ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi**, vol. 13, no. 2, 2023, pp. 5-25, doi:10.20493/birtop.1376310.

ya cemaat için olabilir ya da cemaat amaca yönelik hizmet edebilir. Topluluk, güçlü dayanışma duygusuyla karakterize edilir, sadece iş birliği değil, aynı zamanda rekabet etme yeteneğine de sahiptir. Topluluk, dayanışmasıyla karakterize edilir; yine de cemaatler, koşullara bağlı olarak hem iş birlikçi hem de rekabetçi olabilir.²⁸

Özetle Ferdinand Tönnies, toplumsal yapının iki farklı yönünü ele alarak ayrım yapmıştır. Gemeinschaft (cemaat-topluluk) ve Gesellschaft (cemiyet-toplum). Bu teoriye göre, cemaatler genellikle daha küçük ölçekli, geleneksel ve daha dayanışmacı topluluklardır. Bireylere atfedilmiş statüler ve sıkı aile bağları ile karakterizedirler. Tönnies'e göre cemaat(topluluk) yapısı, sanayileşen metropol şehirlerin tam karşısında durmaktadır. Bu konuda çalışmalar yapan bazı yazarlara göre cemaat (topluluk) yapısı, birbiriyle uyum içerisinde olan ve geleneksel değerleri temel aldıklarını belirtmişlerdir. Bu analizler genelleştirmelerden kaynaklı bazı riskleri de beraberinde taşımaktadır. Bu ayrım, toplumsal birliğin farklı formlarını idrak edebilmek için yararlı bir araç olabilir fakat her iki tür toplulukta da çeşitli tonlar, nüanslar ve karmaşıklıklar mevcuttur.²⁹

1.3. Post-Endüstriyel Dönemi Açıklamada Cemaat(Topluluk) ve Cemiyet (Toplum) Kavramlarının Yetersizliği

Sanayi öncesi ve sanayi sonrası toplumsal birimleri anlatmak için kullanılan topluluk ve toplum kavramları, ağırlıklı olarak karakterize edilen sanayi sonrası çağda ortaya çıkan toplumsal birimleri ifade etmede yetersiz kalmaya başlamıştır. Sosyal ağ alanındaki otoritelerden biri de Douglas'tır. Douglas Schuler, topluluklarla ilgili geleneksel fikirlerin birçok yönden eskidiğinin altını çizdi; geleneksel toplulukların statik, geleneksel ve tek tip yapılarından arındırılması gerektiğini ve bu fikirlerin günümüz toplumsal yapısında meydana gelen değişimleri yansıtacak şekilde modernize edilmesi gerektiğini savundu.³⁰

"Mekân" ve "topluluk duygusu" kavramları, geleneksel ve coğrafi toplulukların kalbinde yer alır. Her zaman mevcut arazinin bir kısmını kaplar. Dini toplantıların çoğunluğu, güçlü bir dayanışma bağı oluşturan yerleşik ortamları ve koşulları teşvik eden

²⁸ Veysel Bozkurt, "Yıkıcı Gemeinschaft" tan "öteki" siz post modern kabilelere" Sanal Topluluklar; **Birikim Dergisi**, Kasım 1999, sayı 27, s.66-67.

²⁹ Galip Bayezit, "Aydınlanmanın Toplumsal Düşünceye Etkisi: Cemaat Ve Cemiyet Ekseninde Sosyolojik Bir Tartışma". **Birey Ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi**, vol. 13, no. 2, 2023, pp. 5-25, doi:10.20493/birtop.1376310.

³⁰ Mehmet Haberli, a.g.e, s.121.

alanlardan oluşur. Bu bağlantı, çeşitli iletişim kanallarının çoğalmasının bir sonucu olarak modern dünyada biraz daha zayıf hâle geldi. İletişimin yaygınlaşması topluluğun kapsamını artırdı ancak bu değişikliklerle yerin önemi tamamen ortadan kalkmadı. Paylaşılan yaşam alanlarını ifade eden topluluk, o topluluktaki tipik yaşam biçiminin "farkındalığı" ile bir arada var olur.

Belirli ilgi alanlarını ve inançları paylaşmak, birbirini kollamak, ortak ahlaki ilkeler dizisine sahip olmak, birlikte çalışmak, açık iletişim hatlarına sahip olmak, uyum ve tutarlılığı sürdürmek, birbirine bağımlı olmak ve sırayla birbirimizden sorumlu olmak; bunların hepsi birlikte, bir topluluğun temel bileşenleridir. "Yetersizlik ilkesi", o toplumun temelini teşkil ederek bir topluluk duygusunun gelişmesine katkıda bulunur. Başarılı topluluklar, bireysel farklılıkların etkisini azaltabilen ve bir itaat, sadakat ve sevgi bağı oluşturabilen topluluklardır. Taraflar arasındaki ilişkilerin sürdürülmesi için bazı riskler paylaşılırken ortak faydalar da paylaşılmaktadır.

Bir grubun varlığı savaş veya doğal afet nedeniyle tehlikeye girdiğinde bir toplum kimliğinin oluşması kolay bir şekilde meydana gelmektedir. İnsanlar, toplu eyleme katılırken birbirlerine yakın olma hissi ve bir tehlike karşısında kendilerini sıkı bir şekilde birbirine bağlayacak zihinsel temsiller ararlar.³¹ Sennet, geleneksel dini topluluklar, öte yandan, Dreyfus Vakasını örnek olarak kullanarak "yıkıcı gemeinschaft" olarak bahsettiği bir bileşen vardır. "Öteki"nin dışlanmasıyla sağlanan bağlılık, bir bakıma yaratılan topluluk duygusudur. Bu tür toplumlarda bireysellik ve farklılık büyük ölçüde ortadan kaldırılmıştır. Gerçek ya da hayalî düşmanlar uydurulmuştur. Bugün postmodern kabileler olarak adlandırabileceğimiz "sanal topluluklar" için aynı durumdan bahsetmek mümkün değildir. Hele yüzleşme yoluyla kurulan "cemaatte" birbirine zıt iki grup olmalıdır. Günümüzün "bilgi seçkinleri", internet gibi bilgi ve iletişim teknolojilerinin yardımıyla "yeni tür topluluklar" inşa etme sürecini başlatmıştır. Sanal topluluklar olarak bilinen bu grupların tarihi çok yeni olduğu için kültürel normlardaki bir değişimden bahsetmek için henüz çok erkendir. Bu oluşumların kökenleri 1969 yılında ARPANET teknolojisine dayansa da bu değişimin teknolojik altyapısını oluşturan Web'in popülaritesi 1990'lı yıllarda başladı. Bu dönüşüm internetin bir sonucu olarak ortaya çıktı.

³¹ Richard Sennett, **Kamusal İnsanın Çöküşü**, Çev: Serpil Durak, Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 7. Baskı, 2023, s. 179.

Çoğunlukla bilgisayar operatörlerinden oluşan bu bilgi elitleri, sanal toplulukların varlığının en erken belirtilerini gösterdi.³²

Teknolojideki son gelişmeler, topluluklar ve toplumlar gibi sosyal kurumlara ilişkin kavramsallaştırmalarda bir değişikliğe neden oldu. Bu kurumların artık yeni iletişim teknolojileri ve toplumsal birimlerin yeniden değerlendirilmesi sonucunda internet, insan iradesi, ortak alanlar gibi kriterlere göre şekillendiği düşünüldü. İnsanlar ilişkilerin de fiziksel yakınlık ve birlikte zaman geçirme azalmaya başlamış, sosyal birimler arasındaki diyalog onları bir bütün olarak birbirine bağlayan ortak değerler üzerinde odaklanmaya itti. Bu bağlamda sosyal ağların en etkili akademisyenlerinden biri olarak kabul edilen Barry Wellman; sosyal, ekonomik ve politik değişimler sonucunda ortaya çıkan yeni örgütlenme biçimlerinin topluluk kavramını aşındırdığını belirtmiştir. Coğrafi yakınlık ve dayanışma temelinde şekillenen topluluk yapısının yerini sosyal ağlara bıraktığını belirtti. Wellman'a göre çeşitli ulaşım araçları (arabalar, uçaklar vb.) ve iletişim olanakları (telefonlar, bilgisayar ağları vb.) birbirine yakın yerlerde yaşamayan bireylerin sosyal ilişkiler geliştirmesini mümkün kılmaya başladı. Bu bakış açısından Wellman, bu koşulların bir sonucu olarak oluşan sosyal ağların bir tanımını sağlar. Sosyal ağları "sosyal kimliğe ve aidiyete sahip, sosyalleşmeye ve bilgi paylaşımına izin veren sosyal organizasyonlar" olarak nitelendirdi. Wellman'ın bu yeni tanımının getirilmesiyle topluluk, ortak bir ilgi veya değer nedeniyle bir araya gelen insan topluluklarını yansıtmaya başladı. Sonuç olarak, Tonnies'in topluluklar ve toplumlar arasında çizdiği geleneksel ayrımın yerini çevrim içi sosyal ağlar aldı.³³

Daniel Bell; sanayi öncesi toplum ve daha sonra sosyolojinin ilk uğraş alanı olan sanayi dönemi, günümüz dünyası olan modern toplum birbirinden farklı karakteristik özelliklere sahiptir. Sanayi dönemini izah etmede kullandığımız cemaat ve cemiyet kavramları, sanayi sonrası dönemi izah etme de yetersiz kalmaktadır.

Daniel Bell tarafından ifade edilen “sanayi sonrası toplum”, literatürde post endüstriyel toplum”, “sanayi sonrası toplum”, “sanayi ötesi toplum”, “bilgi toplumu”, “enformasyon toplumu”, “post-fordist toplum”, “post-kapitalist toplum”, “post-burjuva

³² Veysel Bozkurt, a.g.m, s.67.

³³ Mehmet Haberli, a.g.m, s.118-134.

toplumu”, “teknolojik toplum” şeklinde benzer toplum özelliklerini vurgulamak için kullanılmaktadır.³⁴

³⁴ <https://aofkredili.net/> Erişim tarihi:17.01.2024.

İKİNCİ BÖLÜM

İNTERNET VE SOSYAL AĞ

18. yüzyıl boyunca Avrupa’da tarım toplumundan endüstriyel topluma geçiş, tarım uygarlığında temel araçlarının yerini yavaş yavaş buhar makinelerinin alması anlamına geliyordu. Sanayileşme bir yandan da makineleşmenin artmasına neden oldu. Öte yandan artan talepler doğrultusunda yeni iletişim araçlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu araçlar insanlar arasında kullanılan iletişim biçimlerinin değişmesine de neden olmuştur. Sanayileşme, artan ihtiyaçlar doğrultusunda yeni iletişim araçlarının geliştirilmesine yol açmıştır. Dünya şu anda bir bilgi toplumu olma sürecinden geçmektedir. Bilgisayar ve mobil teknolojinin ve bu teknolojilerin kullanım alanlarının baş döndürücü bir hızla gelişmesinin bir sonucu olarak internetin doğuşu, bu kanallarda kullanıcılar için çeşitli yaşam alanlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu durum internetin bilgisayar, mobil teknoloji ve bu teknolojilerin kullanım alanlarının hızla gelişmesinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. İnternetin bu ortamdaki tanımı dikkate alındığında, internet teknolojisi, tüm dünyada yaygın olarak kullanılan ve sürekli genişlemekte olan bir iletişim ağını ifade etmektedir. Bu ağ içerisinde birçok farklı bilgisayar sistemi birbirine bağlıdır. Ayrıca, insanların bilgi üretme, bilgi depolama, bilgi alışverişinde bulunma ve bilgiye erişme konularındaki artan arzularını da gösterir. İnsanlar bilgisayarlar ve internet sayesinde, çeşitli disiplinlerdeki bilgilere artık daha basit, daha uygun fiyatlı, daha hızlı ve daha güvenli bir şekilde erişebildiler.³⁵

2.1. Teknolojinin İlerlemesi Sonucu Ortaya Çıkan İnternet

İnternet, bağımsız bir teknolojik ilerleme türü değildir. İnternet, daha önce ayrı olan bir dizi teknolojinin bir araya gelmesiyle oluşturulmuştur. Bu teknolojiler; bilgisayar teknolojisi, telekomünikasyon teknolojisi, fiber optik teknolojisi ve medya teknolojilerindeki teknolojik atılımlar sonucunda ortaya çıkan 'alaşım' teknolojisidir.

Devlet kurumları, büyük yükseköğretim yerleri ve Araştırma Merkezleri etrafında İnternetin meydana gelmesini mümkün kılan teknolojik gelişmeler inşa edilmiştir. Bu

³⁵ Ebru Çetin, “Sosyal İletişim Ağlar ve Gençlik: Facebook Örneği”, **Uluslararası Davraz Kongresi Bildiri Kitabı**, 2009, s. 54.

bağlamda baktığımızda internetin, özel sektör tarafından değil kamu kuruluşlarınca meydana getirildiğini söyleyebiliriz. Aslında İnternet çok iddialı, çok masraflı, gözü pek bir teknoloji ve kazanç odaklı kuruluşlar tarafından sahiplenilebilecek oldukça riskli bir yatırımdır. Bu durum özellikle 1960’larda geçerli bir durumdu.³⁶

İnternet tarihini düşündüğümüzde, Amerika Birleşik Devletleri’nde Soğuk Savaş olarak bilinen belirli bir tarihsel dönemde gerçekleştiğini görmekteyiz. İnternet öncelikle orduda iletişimi sağlamak için kullanılmıştır. İlerleyen zamanlarda ise akademisyenler tarafından, iletişimi sağlamak için kullanılmıştır. Askeri, sanayi ve bilgisayar profesyonellerinin interneti kullanmaya başladığı 1969 yılında internetle ilk bağlantı kurulduğundan bu yana, bilimsel çevrelerce kullanılagelen internet herhangi bir ticari amaçla kullanılmamıştır. Bu kullanım, internetin ilk kez pazarlanmaya başladığı 1989 yılına kadar devam etmiştir.

İnternet ortaya çıkışı, yayılması ve ivme kazanması, matbaanın icadından sonra insanların tanık olduğu en devasa bilgi dönüşümü olarak ifade edilebilir. Ortaya yeni bir teknoloji çıkar ve bu teknolojiye bağlı olarak toplumsal uyum, hukuk, eğitim ve toplumdaki diğer kurumlar bundan etkilenmeye başlar ve kurumlar birbirini takip ederek etkilenme devam eder. İnternet bu anlamda kendisini toplumun her kurumuna aynı zamanlarda olmasa da kabul ettirmiştir.³⁷

Enformasyon döneminde, endüstriyel çağdaki elektrik ne ise elektriğin çağımızdaki eşdeğeri “İnternet” olduğunu söyleyebiliriz. İnternet, yaşantımızın dokusudur, bilgi çağının örgütsel şeklinin teknolojik alt yapısıdır.³⁸

İnternet fiziksel veya somut bir araç değildir. İnternet birbirine bağlı çok sayıda küçük bilgisayar ağından oluşmaktadır. İnternetin diğer adı ağlar ağıdır.³⁹ İnternet sahip olduğu teknik özelliklerle diğer iletişim teknolojilerinden ayrılmaktadır. Zaman ve mekân sınırlamalarını aşarak bireyler arasında ve bireyler ile gruplar arasındaki iletişimi kolaylaştırabilmektedir. Ayrıca internetin etkileşim özelliği sayesinde yüz yüze iletişimde olduğu gibi grupların karşılıklı iletişimini aynı anda kolaylaştırabilmektedir.

³⁶ Manuel Castells, **İnternet Galaksisi**, Editör: Tuğba Asrak Hasdemir, Phoneix Yayınları, 2021, s. 55.

³⁷ İbrahim Akkaş, **Sanal Cemaatler**, Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2012, s. 13.

³⁸ Manuel Castells, a.g.e., s. 29.

³⁹ Nilüfer Timisi, **Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi**, Dost Yay. Ankara, 2003, s. 121.

2.2. Sosyal Ağ Teorisi

"Sosyal ağ" terimi, bireylerin ve grupların birbirleriyle daha kolay iletişim kurmasını sağlayan, sosyal geri bildirim için fırsatlar sunan ve anlamlı ilişkiler geliştirmeyi teşvik eden bir yazılım türünü ifade eder.⁴⁰

Disiplinler arası bir teorik çerçeve olan sosyal ağ teorisi, çevrimiçi ağlara katılan bireyler arasında var olan etkileşimleri tanımlar. Sosyal ağın yapısı bireysel kullanıcılardan daha önemlidir. Bir ağın bileşiminin kullanıcılarını nasıl etkilediğinin incelenmesi, sosyal ağ analizi olarak da bilinen sosyal ağ teorisinin odak noktasıdır. Sosyal ağ teorisine göre, sosyal ağ çalışmaları disiplini, sosyoloji, antropoloji, psikoloji ve örgütsel çalışmalar da dâhil olmak üzere çeşitli konularda etkili olduğu keşfedilen metodolojilerin geliştirilmesinden ve kolaylaştırılmasından sorumludur. Bir dizi genel davranış ilkesi bağlamında, sosyal ağ teorisi, etkileşimlerin altında yatan mimarinin yanı sıra bunların sonuçları hakkında bir açıklama sağlar.⁴¹

Sosyal ağ; bireylerin tanımlanmış bir sistem içerisinde diğer bireylere karşı yarı açık profil oluşturmalarına, bağlı oldukları kullanıcıları açık bir şekilde listelemelerine, bu diğer kullanıcıların listelenmiş bağlantılarını görmelerine olanak sağlayan web tabanlı servislerin tamamıdır. Diğer bir deyişle, sosyal ağlar, bireylerin tanımlanmış bir sistem içerisinde diğer bireylere karşı yarı açık bir profil oluşturmalarına olanak sağlayan web tabanlı hizmetlerin tamamıdır.

İnternet tabanlı sosyal ağlar, benzer yüz yüze muadillerinden biraz farklı çalışmaktadır. Başlangıç olarak, internette var olan sosyal ağlar, gerçek hayatta var olanlardan daha akıcıdır. Örgütlere katılmanın ve başarılı olmanın zor olduğu gerçek dünyanın aksine, internetin sanal ortamında başkalarının sosyal ağlarına girmek çok daha kolaydır.

Sosyal ağların birincil özellikleri iki yönlüdür. Başlamak için, her şey bağlantılara ve daha spesifik olarak kimin kiminle akraba olduğuna bağlıdır. Bir ağlar topluluğu olarak görüldüğünde, içerdiği bireyleri birbirine bağlayan ilişkiler, topoloji olarak

⁴⁰ Kadir Bilen, Orhan Ercan, Turgay Gülmez, Sosyal Ağların Kullanım Amacı ve Benimseme Süreci; Kahramanmaraş Sütçü İmam Hatip Üniversitesi Örneği, **Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi**, Şubat 2014, Cilt: 3, Sayı: 1, Makale No: 11 ISSN: 2146-9199, s.1.

⁴¹ Z. Beril Vural Akıncı, Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma, **Yaşar Üniversitesi Dergisi**, 2010, s.3355.

adlandırılan ayırt edici bir örüntüye sahiptir. Bu bağları tanımlamak oldukça zordur. Bu bağlar, kısacık olabilirler veya bir ömür boyu sürebilirler; sık veya derin olabilirler, kişisel veya isimsiz olabilirler. Bir ağı kavramsallaştırma veya organize etme şeklimiz, belirlediğimiz çıkar ilişkilerine bağlıdır. Analizlerin çoğu aileler, arkadaşlar, iş arkadaşları ve komşular arasındaki ilişkiler üzerinedir. Bu sosyal gruplar arasında çeşitli sosyal ilişkiler vardır, bunun doğal sonucu olarak da çeşitli sosyal ağlar ortaya çıkmıştır. Bağlar arasında aktığı söylenebilecek bir şey varsa, o da gönderilen mesajdır. Bu akışların her biri kendi yönergelerine göre hareket etmekte özgürdür.⁴²

Sosyal ağ, grup oluşumuna benzer olarak bireyler koleksiyonundan oluşur, ayrıca grubu oluşturan bireyler arasındaki organize bir bağlantı ağıdır. Bu bağlantılar ve bunların doğal sonucu olarak kendilerini organize etme biçimleri, çoğu kez bireylerin kendisinden daha önemlidir. Sosyal ağlar örgüt ruhuyla birbirine bağlı insan topluluklarının yapamayacağı şeyleri yapmalarını mümkün kılmaktadır. Bu bağlantılar, bütünü, parçalarının toplamından daha büyük olmasından sorumludur. Ağların nasıl çalıştığını anlamak, düğümler arasındaki bağlantıların doğası hakkında çok özel bir bilgiye sahip olmayı gerektirir.⁴³ Topluluklar her zaman belirli ortak özelliklerle değil, üyeleri arasında var olan bağlantılarla karakterize edilir.⁴⁴

2.3. Sanal Gerçeklik- Siber Toplum-Siber Uzay Kavramlarının Sosyolojik İzahı

İnternet kullanıcıları, siber uzayda yaşayan, zaman ve mekânın varlıklarını etkilemesi nedeniyle siber toplumun üyeleri olan benzersiz kişilerdir. Siber uzay, internetten oluşan küresel bilgisayar ağından etkilenen etkileşim alanını ifade ederken siber toplum, dünya çapındaki internet kullanıcıları ağı tarafından oluşturulan elektronik iletişim ağı olarak tanımlanmaktadır.⁴⁵ Siber uzay; gerçek veya hayali insanların elektronik olarak aracılık edilen veya simüle edilen bir mekânda buluşma fırsatına sahip olduğu ortam olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla artık yeniden yapılandırılabilme kapasitesine sahip olan sanal gerçeklik; "Fiziksel bir nesne veya konum yerine bir bilgisayar sisteminde yer alan veriler aracılığıyla kullanıcıya görsel, işitsel ve dokunsal

⁴² Nicolas A. Christakis- James H. Fowler, **Sosyal Ağların Şaşırtıcı Gücü ve Hayatımızı Şekillendirmedeki Etkisi**, Çev. Derya Yüksel, Varlık Yayınları, Eylül 2012 , s. 27.

⁴³ Nicholas A. Christakis, James H. Fowler, , a.g.e s. 19.

⁴⁴ Nicholas A. Christakis -James H. Fowler, a.g.e, s. 22.

⁴⁵ Necdet Subaşı, Sanal Cemaat Örüntüleri, **Bilişim Toplumuna Giderken: Sosyoloji ve Hukuk Etkileri Sempozyumu**, Ankara, 2001, s. 106.

duyu; gerçek bir fiziksel mekândakine benzer şekilde, hareket etme ve manipüle etme yeteneği kazandıran bir deneyimler ortamı haline gelir.”⁴⁶ Sonuç olarak internet, sanal alan olarak da bilinen yepyeni bir sosyal ortamın gelişimi için kuluçka makinesi olarak hizmet vermektedir.

Sanal alan kavramını ilk kullanan kişi olarak kabul edilen Gibson'a göre sanal alan, var olmayan ve oluşturulan kodlara, veri tabanlarına veya elektrik sinyallerine indirgenemeyecek bir yerdir. Bilgisayar kullanıcıları sıklıkla "sanal alan" olarak bilinen kolektif bir halüsinasyon yaşarlar. Sanal dünyada gerçek bir yer yoktur daha ziyade sanal alan hayali bir yerdir. Siber mekânı fizikselliğin olmadığı yeni bir "yer" olarak tanımlayan Kemal Sayar, sanal mekânın bedenlerimizi geride bırakarak girdiğimiz psikolojik bir mekân olduğunu ve mekânsal metaforları (siteler, yerleşimler, dünyalar, odalar ve alanlar) düzenli olarak kullandığımızı ifade etmektedir. Kemal Sayar siber uzayı fizikselliğin olmadığı yeni bir "yer" olarak tanımlıyor. Ona göre internet kullanıcıları, daha derin bir psikolojik düzlemde, bilgisayarlarını kendi zihinlerinin ve kişiliklerinin bir uzantısı olarak görüyorlar. ⁴⁷Ancak bu uzantı sayesinde düşüncelerini, tutumlarını ve beğenilerini sanal âlemde var olan mekâna aktarabilmektedirler. Bu nedenle bilgisayar ve siber uzay, bireyin kendi içsel psikolojik ortamının bir uzantısı olarak hizmet eden bir “geçiş alanı” olarak düşünülebilir. Bunun mümkün olması, risk toplumunda yaşayan ve dünyadan kopuk modern ya da post-modern bireye açılmış yeni bir evrendir. Yaşamlarına anlam katan ilişkiler olduğu belirtilir. ⁴⁸

Bu bağlamda internetin gelişmesi ile iletişim alanında içerik ve özellikle de mesafeler önemini yitirmiştir. Bu durumda insanlar vakit ve yer odaklı farklılıkları ortadan kaldırarak herkesin aynı içeriğe eş zamanlı olarak ulaşabileceği bir ortam kazanmıştır. ⁴⁹

Dijital alan, bireye sunduğu seçenekler nedeniyle büyük ilgi odağı haline gelmiştir. Sanal alanda var olan insanlar; onları aşağılanmaya, şiddete, hayal kırıklığına karşı savunmasız bırakabilecek tutarlı bir kimliğe sahip değildir. İcat edilmiş ve eklemelenmiş

⁴⁶ Gülten Kır, **İnternet ve Gençlik Kimliği**, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, Yüksek Lisans Tezi, s. 57.

⁴⁷ Kemal Sayar, “**Psikolojik Mekan Olarak Siber Alan**”, Yeni Symposium. Vol. 40. No. 2. 2002.

⁴⁸ Anthony Giddens, **Modernliğin Sonuçları**, Ayrıntı Yay. İstanbul, çev: Ersin Kuşdil, 2021, s. 58.

⁴⁹ Elanur Fatma Uzak, **Bir Sanal Cemaat Örneği Olarak Twitter’deki Fan Kitlelerinin Parasosyal Etkileşim ve Omnipotikon Açısından İncelenmesi**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2023, s. 24.

kimlikler tamamen izole olurken aynı zamanda tamamen ağı bağlı, hareketsizken aynı zamanda bilgisayar dünyasında herhangi bir yere ulaşabilecekleri kadar hareketli ve yalnızken aynı anda milyonlarca insanla birlikte dir.⁵⁰ İnternette hiç kimse; diğ er kiş inin gerç ekte kim oldu ğ unu, erkek mi kadın mı oldu ğ unu veya bu gezegende olup olmadı ğ ını bilemezler, kullanıcı ların kendilerini tanımladıkları e-posta adresleri veya takma adlarını görebilir. Sanal â lemin kimliklerinin maskelenmesi sonucunda artık sonsuz sayıda kimlik bulunmakta ve ana konu bölünmüştür. Bir video oyunundaki oyuncuya "ikiz veya parçalanmış özne" denir ç ünkü oyun aynı anda birinci şahıs (gerç ek dünyada tuşlara basarak oyunu oynayan kiş i) ve üç üncü şahıs (online-sanal dünyada kullanıcıyı temsil eden ekran karakteri). Gerç ekliğin bu yeniden yapılandırılmış versiyonunda, benlik kavramı çok yönlü bir varlık tarafından temsil edilir.⁵¹

Sanal gerç eklik ve sanal mekân; gerç ek dünyaya bir tepki olarak ele alınmaktadır. Yenilikçi toplum biçimleri ve sosyallik hakkında üretilen fikirlerle bağlantılı olarak ele alınan sanal gerç eklik ve sosyal medya; aynı zamanda hayalî bir proje olarak değ erlendirilmektedir. Sanal mekânlar, günümüz toplumsal gerç ekliğ inin zor ve tehlikeli koşullarına, "yer yok-herhangi bir yer" e bir alternatif olarak düşünülür.

Sanal gerç eklik internet teknolojisinin ürettiğ i bir evrendir. Sanal kavramı daha çok bilgi-iş leme alanında kullanılmakta ve gerç ekte olmayan fakat zihinde tasarlanmış kavramları, varsayımları, tahminleri anımsatmaktadır. Virtüelliğ in iç erdiğ i "gerç eğin ötesi" metafizik bir olgu değ ildir. Sanal gerç ekliğ i ve sanal mekânı izah ederken, bunların gerç ek dünyaya bir tepki, yaratıcı toplum biçimleri ve sosyallik hakkında oluşturulan fikirler ile birlikte, bu bakış açısıyla da değ erlendirebiliriz. Sanal mekânların "yer yok-herhangi bir yer" şeklinde özetlenebilecek günümüz toplumsal gerç ekliğ inin zorlu ve riskli koşullarına bir alternatif sunabileceğ i düşünölmektedir.

İnternet, sanal gerç eklik olarak bilinen evreni yaratmanın yollarını sağlar. "Sanal" terimi en çok bilgi iş leme alanında kullanılır ve gerç ekte var olmayan ancak kiş inin zihninde yaratılan kavramlar, varsayımlar ve tahminler gibi şeyleri akla getirir. Sanallık, "gerç eğin ötesinde" herhangi bir metafizik olgunun ortaya çıkmasını iç ermez. Öte yandan

⁵⁰ Gü lten KIR, **İnternet ve Gençlik Kimliğ i**, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, Yüksek Lisans Tezi, s. 60.

⁵¹ Necdet SUBAŞ I, **Sanal Cemaat Ö rüntüleri**, Biliş im Toplumuna Giderken: Sosyoloji ve Hukuk Etkileri Sempozyumu, Ankara, 2001, s. 106.

oldukça matematiksel bir tanıma göre oluşturulmuş bir simülasyon ortamıdır. Ancak yarattığı imgeler onu sıklıkla meta-söylem bağlantılı bir konuma yerleştirir. Doğal olarak bu durum bir öncekinden farklı bir sözleşme tekniğini temsil etmektedir. Sanal gerçeklikle ilgili teknolojinin gelişmesi ve bilgisayarların kullanımı sayesinde, insan algı süreçlerinin işleyişi açısından gerçeğe olabildiğince yakın bir simülasyon ortamı oluşturmak artık mümkündür. Teknolojinin diğer uygulamalarının aksine bu bağlamda "sanal gerçeklik" kaçınılmaz olarak bilişsel süreçlere müdahale işlevini üstlenir hatta var olan bilgi ve aracılık sisteminin ön koşullarını yerine getirmek için bir meşrulaştırma yöntemine, kısaca bir stratejiye dönüşmektedir ⁵².

Sanal gerçeklikle ilgili teknolojileri kullanan bir şirketin ilk hedefi, hem uzak hem de tehlikeli yerlerdeki faaliyetleri kontrol altına almaktır. Bu nedenle uzak bölgelerde varlık yanılması vermek için teknolojiler kullanılır ancak bu araçların birincil amacı, mevcut gerçek koşulları kontrol etmek veya değiştirmekle sınırlıdır. Öte yandan sanal ortam artık siberetik geri bildirim ve kontrol sistemlerinin gerçek nesnelerle etkileşimi kopyaladığı bir ortamdır. Bu sistemler, sanal ortamın gerçekmiş gibi görünmesini sağlar ve kullanıcıların sanal ortamla sanki gerçekmiş gibi etkileşime girmesine olanak tanır ⁵³. Sanal gerçekliği, rafine edilmiş ve geliştirilmiş hem fiziksel hem de sosyal bağlardan kopan bireyi, post modern yabancılaşma durumuna teknik bir çözüm olarak görmek mümkündür. Aslında bu durum, gerçek dünyaya bir tepki ya da karşıtlık olarak da değerlendirilebilir. Esas olarak yeni toplum türleri ve sosyallik ile ilgili oluşturulan kavramlarla bağlantılı olarak ele alınmasından kaynaklanmaktadır. Sanallığın varlığı sayesinde gerçeklik daha ilginç ve çeşitli hale getirilir. ⁵⁴

Sanal gerçeklik dünyası, sanal bir toplumun gelişimini teşvik eder. Kimi zaman ütöpik bir proje olarak lanse edilen sanal toplum fikri, en çok “yer yok-herhangi bir yer” şeklinde özetlenebilecek günümüz toplumsal gerçekliğinin zorlu ve tehlikeli koşullarına bir alternatif olarak tasavvur edilmektedir. Bu şekilde teknoloji fantezi dünyasına kendimizi gömdüğümüz sürece; bu dünyada hakkımız olmasına rağmen mahrum

⁵² Ali Ergur, Nergis Harikalar Diyarında: Sanal Gerçekliğin İdeolojik Bağlamı: **Toplum ve Bilim**, Sayı. 79 (Kış 1998), s. 138-139

⁵³ Kevin Robins, **İmaj: Görmenin Kültürü ve Politikası**, (çev. Nurçay Türkoğlu), Ayrıntı Yayınları, 3. Baskı İstanbul 2021, s. 84

⁵⁴ Ahmet İnam, “Sanal Gerçekliğin Gerçeği mi, Gerçek Gerçeğin Sanallığı mı? **Bilgi ve Toplum**, Sayı: 2 (1999), s. 21

kaldığımız tüm ödülleri talep edebiliriz, büyülü yaratıcı gücün (çocuksu) yanılsamasını düzeltebiliriz. Kendimizi teknolojik fantezi dünyasına gömmeye devam ettiğimiz sürece, tüm bu ödülleri talep edebileceğiz. Yeni bir hayal ve hayal dünyasına girmeyi başarırırsak, bunu yaptıktan sonra kendimizi istediğimiz gibi tasvir etmek bize kalmış olacaktır.⁵⁵

İnternet sanallığının sosyal gerçekliğini farklı bir şekilde analiz edecek olursak; internet kullanımı amaç değil daha çok araçsaldır. İnternet kullanıcılarının, iş, aile ve günlük eylemleri ile ilişkilidir. Sohbet odaları, haber grupları internetin ilk zamanlarındaki kullanıcılar için önem arz etse de zamanla bu durumun hem niteliksel hem de niceliksel olarak önemi azalmıştır.⁵⁶

Bu eklemelerle sanal dünyanın çekiciliği artırılmakta ve gerçek dünyaya alternatif bir ortam sunduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü o, herhangi bir bedenlenmiş insan ya da herhangi bir deneyim içermiyor. Burası, insanların sanki bedenleri yokmuş gibi "diğerleri" ile ilişki kurmalarına izin veren toplumsal hareketler için yeni bir yerdir. Bu ortam, modern çağda alternatif bir medeniyet yerine toplum için alternatif bir ortam yaratma çabalarının bir sonucudur. Sanal mekânın gerçek dışı, soyut ve hayali bir mekân olması, onu herkesin düşünce ve endişelerinin ön sıralarına koymaktadır. Özlemlerimizin ve fantezilerimizin daha kolay gezinebileceği ayrı bir evren olarak kabul edilir. Tüm kısıtlamaları ve eksiklikleri ile şimdi ve burada olan gerçekliğin yerini alma kapasitesine sahip olduğunu belirtmek mümkündür.⁵⁷

Sanal dünya, gerçek dünya gibi var olmasa da yine de bize gerçek dünyayı sorgulamamıza yardımcı olabilecek güvenilir koşullar sağlama yeteneğine sahiptir. Ortada bir yerde var olduğu düşünüldüğünde, gerçekliğe dayanabilecek entelektüel oyunlar için uygun bir temel oluşturma potansiyeline de sahiptir.⁵⁸ İçinde yaşadığımız dünyanın kaçınılmaz siyasi ve kültürel gerçekliklerinden biri olan sanal gerçeklik artık önemini yitirmiştir. Önemli olan, medya teorisyenlerinin katkılarıyla kurumsallaşan bu yenedünyanın, alternatif bir söylem geliştirmek yerine dijital görüntü teknolojilerinin geliştirilmesine harcanan milyonlarca doların arkasına gerçek siyasi kaygıların ve amaçların gizlenmesine hizmet etmesidir. Bu yenedünyayı önemli kılan da budur.

⁵⁵ Kevin Robins, a.g.e, s. 149.

⁵⁶ Manuel Castells, a.g.e, s. 171.

⁵⁷ Kevin Robins, a.g.e, s. 37.

⁵⁸ İhsan Derman, "Net Kimlikler", **Yeni Türkiye**, Sayı: 19 (Ocak-Şubat 1998), s. 1436.

İnternet kullanıcıları siber toplumun üyeleridir ve siber uzay olarak bilinen dijital âlemde yaşarlar. İnterneti kullanan küresel insan topluluğu, bir elektronik iletişim ağı (sanal gerçeklik) olarak düşünülebilecek bir siber medeniyet kurmuştur. Öte yandan "siber uzay" terimi, internet olarak bilinen dünya çapındaki bilgisayar ağının oluşturduğu etkileşim alanını ifade eder. Elektronik iletişim ağları, çeşitli ortamlarda farklı bilgisayar terminallerini kullanan kişiler arasında kurulabilir. İnternetteki hiç kimse; kendini tanıtmadıkça, diğer kişinin gerçekte kim olduğunu, cinsiyetini hatta bu kâinata yaşayıp yaşamadığını bilemez. İnternet ve e-postanın gelişmesi, web tabanlı sohbet odalarının ve çevrimiçi alışverişin insanların evlerinde erişilebilir olmasını kolaylaştırdı. Bunun doğrudan bir sonucu olarak, bu patlamanın çalışma, boş zaman ve siyaset alanlarındaki yansımalarının sosyologlar arasında derinlemesine tartışmalara yol açması kaçınılmazdır.⁵⁹ Bu nedenle internetin insan varlığının bencilce kullanımına bir araç olup olmayacağı, ürettiği evrenin gözetime dayalı bir topluma evrilip evrilemeyeceği gibi birtakım senaryolar artık belirsizdir. Ayrıca bundan sonraki prosedürlerde en önemli zorluklardan birinin, tüketicilerine sarsılmaz bir güven duygusu aşılıp aşılamayacağının belirlenmesi olacağı tahmin edilmektedir.

Geleneksel toplulukların aksine, sanal bir topluluğa katılırken belirli bir coğrafi veya fiziksel konum hakkında tartışmak mümkün değildir. "Siber uzay", çevrim içi toplulukların var olduğu dijital dünyayı ifade eder. Bilim kurgu romanları yazarı olan Gibson, siber uzay fikrini ortaya atan kişidir. Ona göre siber uzay, "her ulustan milyonlarca meşru kullanıcının, matematiksel kavramları öğrenen çocukların günlük olarak deneyimlediği rızaya dayalı halüsinasyondur." Siber uzay, çocukların aynı zamanda, matematiksel kavramları öğrendiği yerdir. William Gibson tarafından icat edilen ve Gibson'ın Neuromancer adlı romanında bir bilim kurgu kavramı olarak ortaya çıkan "Siber uzay" terimi, artık interneti kullanan yüz milyonlarca insanın bir araya geldiği yeri ifade etmek için sıklıkla kullanılmaktadır.⁶⁰

İnternet, "yeni zamanlarda" başarılı iletişimin en güçlü aracı olarak ortaya çıkmıştır. Bu ortamda çıkan sorunların, birbirinden izole işleyen toplumsal süreçlerin bir sonucu olarak ortaya çıktığına inanmak mümkün değildir. Çünkü var olan insan sayısı ile orantılı

⁵⁹ Liska Alan, Grune Ilini , "Post-Modern Kültür Versiyon 2.6 Olarak İnternet", Çev. Doğan Bıçkı, **Bilgi ve Toplum Dergisi**, Sayı: 2 (1999), s. 30-32.

⁶⁰ Veyssel Bozkurt, A.g.m, s. 67.

olarak fikirlerin gerçekleştiği bir ortam olma potansiyeline sahip olan internetin; toplumsal talepleri, dengeleri, gerilimleri barındırmaması düşünülemez. Bunun dışında, kişinin yaşamının sadece fiziksel bileşenlerini değil aynı zamanda içsel değişiklik olan deneyimin kendisini de değiştirir. Sosyolojik söylem ve analizlerde internet terminolojisi açısından ifade edilen yapıların sanal toplum, siber uzay, sanal topluluk gibi kavramlarla karşılıklarının ele alınması esastır. Bu hem bugün hem de gelecek için riskler taşıyan belirsizliği kabul etmek için gereklidir. Artık sanal toplum siber uzayda toplanma yoluna girdiğine göre ortak kabul gören tüm tanımların yeniden düşünülmesini gerektirecek zihniyet farklılaşmalarını göstermiştir. Bir toplumun kendini anlamasının temelini oluşturan söylemleri anlamak o toplumda toplumsal yaşama katılabilmek için temelde gereklidir. Bu nedenle talep ve kaygılarımızın doğru bir analize dayandırılması gerekmektedir. Bu bağlamda yeni sanal toplulukların sanal gerçeklikle bağlantılı boyutlarını da göz ardı etmeden örüntü düzeyindeki yansımalarını tartışmak ve gözden geçirmek gerekecektir. Bu ifade edilen bağlamın sonucu olarak gerekliliklerini yerine getirmek de kâfi olacaktır.⁶¹

2.4. Sanal Mekânda/Alanda Sanal Topluluklar (Sanal Cemaatler)

Teknolojik gelişmelerle birlikte ve özellikle de internetin ortaya çıkışı ile yeni bir süreç başlamıştır. Bu süreç ile birlikte geleneksel anlamdaki zaman ve mekân kavramları yeni anlamlarına kavuşmuştur. Elektronik iletişim teknolojileri gelişimiyle beraber zaman ve mekânı ortadan kaldırmıştır. Mekân kavramı anlamını yitirdiği hatta mekân duygumuz yok olarak sınırsız bir küresel köyde yaşamamıza imkân vermiştir. Bilgisayar tabanlı iletişimin yaşamımıza girmesiyle yeni bir mecra söz konusu olmuştur. Bu yeni alan, gerçek alana alternatif olarak sunulmuştur. Diğer iletişim tarzlarını elektronik ortamda yenileyerek geleneksel iletişim yanında yeni bir iletişim biçimi imkânı sağlamıştır.⁶²

Howard Rheingold tarafından sosyal bilimler literatürüne sanal cemaat kavramı kazandırılmıştır. Reingold'un sanal cemaatleri (toplulukları) topluluk oluşturabilecek kadar insanın, siber uzayda kişiler arası bağ kurmak maksadıyla elektronik bir mecrada

⁶¹ Stuart Hall, "Yeni Zamanların Anlamı", *Yeni Zamanlar -1990'larda Politikanın Değişen Çehresi-*, Der. Stuart Hall, Mart'in Jacques, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı, İstanbul 1995, s. 105.

⁶² Nihan Gümrükçü Özdemir, *Sanal Topluluklarda İzlenimi Yönetme*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara-2006, s. 58.

kamusal fikir alış-verişleri ve toplumsal paylaşımları geçici olmadan katılması ile sanal ağlarda oluşan toplumsal olarak bir araya gelmeleri olarak izah etmektedir⁶³. Sanal cemaat kavramı internet ağlarındaki ilk kullanıcıları tarafından meydana getirilmiştir. İnternet platformlarındaki bu topluluklar, davranış ve sosyal örgütlenme örüntülerini meydana getiren değer kaynaklarıdır.⁶⁴

Hem benzerlikler hem de farklılıklar araştırılabilecek şekilde sanal bir topluluk fikrinin kapsayıcı nitelikleri nasıl belirlenebilir? Howard Rheingold, "The Unavowable Community: Finding Connection in a Computerized World" (Kaçınılmaz Topluluk: Bilgisayarlı Bir Dünyada Bağlantı Bulmak") kitabında sanal toplulukları, ağ üzerinde oluşan sosyal kümeler olarak tanımlamaktadır. Birçok insan, siber uzayda insan duygularıyla kişiler arası ilişkiler kurmak için yeterli süre zarfında elektronik olarak halka açık tartışmalara katılıyor. Tartışmalara katılım gerçekleştiğinde sanal topluluklar oluşmaktadır ve bunu ağ üzerinde gerçekleşen sosyal kümeler olarak tanımlanmaktadır.⁶⁵

İnternet üzerindeki “sanal mekân” kavramı fiziksel ya da fiziken olmayan bir mekânı ifade eder. Bu sanal mekân üzerindeki toplulukları sanal topluluk adı ile ilk olarak Rheingold kullanmıştır. Rheingold sanal toplumların farkını şu sözlerle ifade etmektedir: Modern toplumlarda fiziki iletişim temel koşul iken, sanal topluluklarda fiziki iletişimin yerini bilgisayar ağları ve sanal bireyler almıştır. Sanal toplum için fiziki mekân mevcut değil iken, mekânın yerini siber uzay dediğimiz dünyanın her tarafını kaplayan dijital bir mekân almıştır.⁶⁶

Sosyal bilimler alanında alışkanlıkları oluşturan etmenler için örüntü fikrinin kullanılması yaygın bir bilgidir. Aynı eylemlerin kalıplaşıp tekrarlanan davranışlar tarafından yaratılıp yaratılmadığına dair bazı tartışmalar bulunmaktadır. Alışkanlıklar; farklıyı, yeniyi görme istekleri karşısında çoğu zaman unutulma riskini taşısa da aslında alışkanlıklar sürekli tekrarlanan ve süregelen tutumları göstermektedir. Sanal topluluklar, alternatif bir evrende yer almadıkları ve tekrarlanan kalıplar üretmedikleri için, yeni kültürel ve politik coğrafyalar bağlamında kendilerine yer bulmaları gerekmektedir. Sanal

⁶³ Arzu Bozdağ Tulum, **Sanal Sosyal Ağlar ve Aidiyetler: Dijital Yerlilerin Sanal Sosyal Ağ Aidiyetleri(Malatya İli Örneği)**, Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya, 2021, s. 51.

⁶⁴ Manuel Castells, a.g.e, s. 93.

⁶⁵ Kevin Robins, a.g.e, s. 143.

⁶⁶ Nihan Gümrükçü Özdemir, **Sanal Topluluklarda İzlenimi Yönetme**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara-2006,s. 60.

topluluk yapısı analizinde, sosyologların karşılaştığı birincil zorluk, sürekli tekrarlanan bir düzende meydana gelen toplumsal ilişkilere daha fazla dikkat etmeleridir. Bu da tutarlı olan sosyal davranışların tekrarına odaklanılarak gerçekleştirilebilir ve bu bağlamda sanal topluluklar da önemli bir ilgi alanı oluşturmaktadır.

Rheingold “sanal cemaatleri” beşerin sahip olduğu duyguları, düşünceleri, sosyal ilişkileri, internet ortamına taşımaları sonucu ortaya çıkan cemaatleşme şekli olarak tanımlar.⁶⁷

İnsanların ve teknolojinin beklenmedik birleşimi, sanal bir topluluk fikrinin ortaya çıkmasına yol açtı. İlk kez dünyanın dört bir yanından milyonlarca insan, çok yaygın olan bilgisayar ağları kullanarak fiziksel alandan bağımsız bir alan olan "siber alan" da bir araya gelmiştir. Kendisini bir internet bağımlısı olarak tanımlayan Howard Rheingold birçok çevrimiçi topluluğun oluşumuna ve sürdürülmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Howard Rheingold’a göre; sanal topluluklar olarak adlandırılan sosyal gruplar, kişisel etkileşimlerden oluşan bir ağ oluşturmak için yeterli sayıda insan bir araya geldiğinde ağlar (internet) aracılığıyla oluşturulur.⁶⁸

Rheingold, ruhsal bir toplum olarak gördüğü, internetin sağladığı çevrimiçi alanları ele alırken grup olma düşüncesi ve ortak çıkar konusuna da vurgu yapmaktadır. Rheingold; sanal cemaatleri değerlendirirken, eski topluluk (cemaat) kavramıyla benzerlik kurmaktadır. Bir toplum için en temel birleştirici güç, onu ayrıştıran unsurdan daha etkili olmasıdır. İnternet mekânın önemsizleştiği bir ortamdır, böylece sanal toplulukların (cemaatlerin) ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ancak her toplum kendi belirlediği özelliklere göre şekillenmektedir.⁶⁹

Sanal topluluk fikri, Rheingold'dan farklı bir şekilde Jon Van Dijk tarafından ele alınır. “Ağ toplumu” üzerine önemli çalışmaları olan Jon Van Dijk, sanal toplulukları şu şekilde tanımlamaktadır: “Yaşam tarzları veya daha birçok nedenden dolayı herhangi bir zamanda ve fiziki ortamda bir araya gelemeyen kullanıcıların bir arada bulundukları sosyal organizasyonlardır.” Bradford W. Hesse ise topluluk tanımına ilaveler yaparak ağ

⁶⁷ Arzu Bozdağ Tulum, **Sanal Sosyal Ağlar ve Aidiyetler: Dijital Yerlilelerin Sanal Sosyal Ağ Aidiyetleri(Malatya İli Örneği)**, Yayınlanmış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya,2021,s. 52.

⁶⁸ Mehmet Haberli; Yeni Bir Örgütlenme Biçimi Olarak Sanal Cemaatler”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi**, İstanbul, 2012, Cilt1, Sayı 3 s. 67.

⁶⁹ Arzu Bozdağ Tulum, a.g.e, s. 52.

toplumunu ele almaktadır. Toplulukları, coğrafi konumun sınırlamalarından bağımsız ve bilgi için inşa edilmiş teknolojiler tarafından uygulanabilir hale getirilmiş olarak nitelendirmektedir. Hesse, daha önce sadece fiziksel olarak birbirine yakın olan kişiler arasında mümkün olan sosyal temasların artık bu tanımlı kullanarak bilgi ve iletişim teknolojisinin ürettiği "bilgi otoyolu" üzerinden gerçekleşmeye başladığının altını çizdi. Wellman, e-posta, BBS, Haber Grupları, IRC gibi organizasyonların internet uygulamaları sonucunda ortaya çıkmaları ve üyelerine dostluk, bilgi paylaşımı ve aidiyet duygusu sunmaları nedeniyle "sosyal ağlar" olarak tanımlanabileceğini söyledi. Geleneksel topluluk yapısının yerini sosyal ağlara bıraktığını ve bunun da kendisini geleneksel topluluk yapılarının yerini sosyal ağların aldığı sonucuna götürdüğünü ifade etmiştir.⁷⁰ Wellman'ın ortaya çıkardığı en önemli şey, sözde "sanal toplulukların" sözde "fiziksel topluluklar" ile rekabet halinde olmadığıdır; daha ziyade, her biri kendi kuralları ve dinamikleri olan ve diğer topluluk türleri ile etkileşime girebilen farklı topluluk türleridir.⁷¹

Topluluk fikrinin doğasında var olan zorluklar, sanal topluluk kavramı bağlamında da bulunabilir. Daha önce de ifade edildiği gibi, sanal topluluk odağında vurgulanan unsurların çoğu, motivasyonunu topluluk fikrinden almaktadır. Blanchat'ın (1997) *The Unconfessable Community* adlı kitabında altını çizdiği gibi, birlikteliğin özüne yönelik bir yoğunlaşma, gerçekten de hayata anlam veren bir yapının var olduğunu göstermektedir. Çünkü birlikteliğin özüne yönelik bir yoğunlaşma, varoluşa anlam katmaktadır. Modern dünyada sosyal sistemler olarak kolektiviteler üreten "tipik etkileşimler" ile bağlantılı fiziksel mekânların topluluk benzeri nitelikleri dikkate alındığında, bu mekânlar internet evreninde planlı oluşturulan yapılar olarak anlaşılabilir.

Sanal topluluğun çeşitli tanımları bu fikrin çeşitli yönlerine vurgu yapsa da tüm bu tanımlarda tutarlı olan bir yön, bu tür bir organizasyonun, bir topluluğa kayıtlı olmaksızın, iletişim teknolojisi üzerine inşa edilen kavramsal alanlarda ortaya çıktığı fikridir.

Sanal topluluk, çevrim içi (online) topluluk olarak da bilinen, geleneksel topluluk yapılarına ek olarak varlığını sürdürmektedir. Fiziki olarak çevrelerinde topluluklar

⁷⁰ Mehmet Haberli; Yeni Bir Örgütlenme Biçimi Olarak Sanal Cemaatler", **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi**, İstanbul, 2012, Cilt1, Sayı 3, s. 124.

⁷¹ Manuel Castells, **Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, 1. cilt Ağ Toplumunun Yükselişi**, Çeviren: Ebru Kılıç, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2013, s. 58.

olmadığı takdirde, bu toplulukların da varlıklarını sürdürmeleri mümkün değildir. Çünkü bu toplulukların devamı, fiziksel çevrelerinde bulunan topluluklara bağlıdır. Sosyal medyada yalnızlık içinde bulunan birey, uzun süredir yitirdiği dostunu, online olarak bulduğunda dostunun geri döndüğünü düşünebilir. Ancak ortaya çıkan durum kalabalık yalnızlık olarak ifade edilmektedir. Baudrillard ise; sosyal medyanın temelde, bir cemaat (topluluk) bilinci, bağı oluşturmadağını, sosyal medyanın sadece bireyselleşmeyi revize ettiğini belirtmektedir.⁷²

Bununla birlikte, bu tür sanal topluluklar, yaptıkları faaliyetler açısından geleneksel topluluk yapısının yerini almayı amaçlamasa da vizyonunu ve misyonunu geliştirmeye yardımcı olan ek bir topluluk işlevi görürler. Sonuç olarak, bu toplulukların bir parçası olan bireyler hem gerçek hayatta hem de çevrimiçi ortamlarda aktiftirler ve her iki yerde de varlıklarını sürdürürler. Çevrimiçi topluluklar olarak da bilinen “doğrudan sanal topluluklar”, birbirini gerçek hayatta görmemiş veya görme olasılığı çok düşük olan kişilerin sanal ortamlarda bir araya gelerek oluşturdukları topluluklardır. Doğrudan sanal topluluklar, kaynağını sanal dünyadan alan başka bir örgütlenme biçimidir. Hobiler, spor, müzik ve eğlence gibi ortak ilgi alanları; din, inanç ve kültür gibi ortak değerler etrafında toplanan kullanıcılar, bir çeşit topluluktur. Başka bir kullanıcı topluluk türü ise, belirli bir kültüre odaklanan topluluktur.

Yeni bir oluşum olan sanal topluluklar; geleneksel topluluklarla benzerlikler ve farklılıklar göstermektedir. Geleneksel topluluklardakine benzer şekilde kendisi ile aynı fikre sahip kişilerle bir araya gelebilmektedir. Düşünceleri farklı ise burada düşüncelerini tartışabilmektedir.⁷³

Gerçek dünyadan çıkıp dijital dünyada faaliyet gösteren herhangi bir kuruluşa "sanal topluluk" demek doğru olmadığı gibi, gerçekleştirilen faaliyetlere katılan herhangi bir gruba da "sanal topluluk" demek doğru değildir. Çevrimiçi bir ortamda kullanıcı katılımının koordinasyonu yoluyla paylaşılan tutkular ve ilkeler etrafında topluluklar şekillenmektedir. Dawson'a göre, kullanıcı topluluklarının sanal topluluk sayılabilmesi için, topluluğun temelini oluşturan web sitesi veya forum kullanıcılarının, topluluğun

⁷² Arzu Bozdağ Tulum, a.g.e, s. 25.

⁷³ Arzu Bozdağ Tulum, a.g.e, s. 53.

çekirdeğini oluşturan kişilerin, belirli koşullar altında bir araya gelmeleri gerekir. Bunlar aşağıdakileri içerir:

1. Üyeler arasındaki etkileşim
2. Üyeler, aynı kullanıcı adını veya "Nick"i kullanarak birbirleriyle tutarlı bir etkileşim düzeyi sürdürürler.
3. Grubu oluşturan bireyler üzerinde sosyal kontrolün varlığı
4. Sitede sunulan etkileşimler, üyelerin özel ilgi alanlarına uygundur.
5. Paylaşılan düşünce veya eylemlerin açık alanda yürütülmesi ve her birinin olmasa da makul sayıda kişinin katılımının sağlanması şeklinde sınıflandırılabilir.

Bu gereklilikler, üyelerin metin mesajları, simgeler göndererek IRC veya MSN gibi olan günümüzde WhatsApp uygulamasının yerini aldığı eşzamanlı (gerçek zamanlı) çevrimiçi programları kullanarak birbirleriyle iletişim kuran 'üyeler arasındaki etkileşimi' içerir. Bu tür iletişim, örneğin Facebook ve Twitter gibi sosyal medya platformlarına da üye olan kullanıcıların mesaj panolarına gönderdikleri mesajlar ve bu tür mesaj panolarına yapılan yorumlar şeklinde görülebilir. Ek olarak hayati olan, bu etkileşimin kesintisiz doğasıdır. Sonuç olarak, sohbet odalarını zaman öldürmek için kullanan veya herhangi bir sanal alanı (örneğin bir blog veya forum gibi) ziyaret eden kişiler, yer aldıkları iletişim "kullanıcı kümeleri" olarak anılır. Daha doğrusu internet ortamında bir araya gelen bu kişilerin topluluk oluşturabilmeleri için belirli aralıklarla da olsa katıldıkları BBS forum veya haber grubuna süreklilik göstermeleri gerekir. Bu süreklilik, ara sıra yapılan paylaşımlar veya sürekli katılım şeklinde olabilir. Sürekliliğe uygun üyelerin, üyeliklerini devam ettirebilmeleri için kalıcı bir kullanıcı adı veya nick'e sahip olmaları da gerekir. Diğer bir deyişle, anonim tanımlayıcılar veya sık sık değişen kimlikleri kullananlar, topluluğa üye olmak için gereken güven düzeyini sağlayamadıkları için bu topluluklara katılmalarına izin verilmez.

Sosyal kontrol, sanal bir topluluk oluşturulmadan önce karşılanması gereken gereksinimlerden biridir. Cemaatin üyeleri üzerindeki bu kontrol, etkileşim, süreklilik ve belirli bir kimlik için koşullar sağlayan geleneksel bir kontroldür. Bu sosyal kontrol, topluluk üyelerinin sitenin "kullanım koşullarına" uyma zorunluluğu getirilerek veya site

yöneticileri tarafından konulan ve uyulması zorunlu olan belirli özel koşullarla sağlanmaktadır.

Sosyal medya sitelerinde sosyal düzenin sağlanmasından sorumlu olan site yöneticilerinin, bu sitelerin üyelerine karşı da bazı sorumlulukları bulunmaktadır. Sitede yer alan faaliyetler üyelerin ilgi alanlarına göre düzenlenmesi ve site içeriğinin her üyenin kendine özgü ihtiyaçları dikkate alınarak hazırlanması gerekir. Sonuç olarak çevrim içi topluluk üyeleri, ortak tutkularına odaklanan eşit bir oyun alanında birbirleriyle etkileşime girer. Mevcut durumu daha iyi anlamak için geleneksel topluluk yapısı ile sanal topluluk yapısını karşılaştırmak faydalı olacaktır.

Bireylerin geleneksel bir topluluğun üyesi olabilmeleri için çok sayıda ortak ilgiyi paylaşmaları gerekir. Öte yandan, sanal bir topluluğa üye olabilmeleri için yalnızca tek bir ortak ilgi alanını (hobi, müzik, eğlence vb.) paylaşmaları yeterlidir. Geleneksel bir cemaatin mensubu sayılmak için bu unsurların birden fazlasına ortak olmak gerekir; ancak sanal bir topluluğa üye sayılabilmek için bu koşullardan yalnızca birinde ortak olunması yeterlidir. Geleneksel topluluklar dini bağlılık, sosyal sınıf, etnik köken veya cinsiyete göre sınıflandırılabilir. Sonuç olarak geleneksel toplulukların üyeleri maksimum ortak alanlarda toplanabilirken sanal toplulukların üyeleri yalnızca minimum ortak alanlarda toplanır. Başka bir deyişle, sanal toplulukları oluşturan insanlar, yalnızca onları bir araya getiren konuya ilişkin ortak bir ilgiyi paylaşmaları anlamında benzerdir; diğer tüm açılardan çeşitlidir.

Sanal topluluklar, ortaklık açısından derinlikten yoksun izlenimi vermelerine rağmen, geleneksel toplulukların yeni versiyonlarıyla olmakla birlikte, toplumsal unsurları da başarılı bir şekilde gruplarına entegre etmişlerdir. Örneğin internet ortamı, bir toplumu oluşturan temel unsurlardan biri olan ortak dil konuşma gereksiniminde değişimlere yol açmaktadır. Çeşitli dillerde yazılan mesajları kullanıcının dilediği dile çevirebilen online (çevirim içi) uygulamalar sayesinde, bireylerin aynı dili konuşmasalar bile herhangi bir sanal topluluğa üye olmaları artık mümkündür. Bu, topluluğun tüm üyelerinin aynı dili konuşması gerekliliğini tamamen ortadan kaldırmasa da bu şartın yerine getirilmesini gerekli kılar. Farklı dilleri konuşan insanlar artık internetin kendilerine sağladığı imkânlar sayesinde birbirleriyle iletişim kurabilmektedir. Bu, internetin çeşitli fiziksel konumlardan gelen kişileri simüle edilmiş bir topluluk içinde

birleştirme kapasitesine ek olarak sunulur. Bunun bir sonucu olarak, internetin sağladığı iletişim platformu, normal şartlar altında birbirleriyle iletişim kuramayacak olan bireylerin çevrimiçi bir ortamda etkileşimde bulunmalarını mümkün kılmıştır.

Barry Wellman'a göre dil, coğrafya, ırk ve cinsiyet bakımından birbirinden farklı bireylerin bir araya gelmesi sonucu geliştirilen sosyal ağlar; üyelerine sunduğu olanaklar açısından geleneksel örgütlerden ayrılmaktadır. Geleneksel grupların ortak bir ilgi alanını veya geçmişi paylaşan üyeleri olması daha olasılıklar arasında bulunmaktadır. Aşağıdakiler Wellman'ın bu iki tür sosyal organizasyon arasında tanımladığı zıtlıkların bir listesidir:

1. Kullanıcılara belirli ilgi alanına hitap eden ayrı bir çevrim içi topluluğa üye olma fırsatı sunması sosyal ağların da çoğalmasının doğrudan bir sonucu olarak bireylerin geleneksel gruplara katılmaları azalmıştır.
2. Sosyal ağlar, bir kişinin çevresinin sosyal kontrolüne tabi olma derecesini azaltırken, bu ağlar aynı zamanda bir topluluğun bir bireyden sorumlu olma derecesini de azaltır.
3. Sosyal ağlar, bireyler arasındaki temasın bireylerin yaş, cinsiyet, ırk gibi özelliklere göre değil, yaşamlarında edindikleri yaşam tarzı gibi benzer değerlere göre yapılandırılmasını sağlar.
4. İnsanlar geleneksel grupların bir parçası olduklarında kendi içlerine kapanma eğilimindeyken, sosyal ağlar bireylerin küresel ölçekte bir ağa bağlanmasını mümkün kılmaktadır.
5. Bir gruba geleneksel üyelik, bireye aidiyet duygusu verebilirken sosyal ağlara katılım, kişinin belirli bir grup içinde kimliğini oluşturmanın getirdiği yükü hafifletebilir.

İlk bakışta, bu iki tür sosyal yapı arasındaki ayrımlar, geleneksel toplulukların kötü bir resmini çiziyor gibi görünebilir ancak ifade edilen tam olarak bu değildir. Günümüz post-modern toplumunda sosyal izolasyona uğramış kişilerin, sanal ortamda gerçekleşse bile sosyal ağlar aracılığıyla birbirleriyle etkileşim kurmalarına olanak sağlandığı gerçeğini göz ardı etmek imkânsızdır. Bu, bireylerin yaşadıkları topluluklarla bağlantılarını sürdürmelerine yardımcı olur. Daha da önemlisi, sanal ortamdaki bu sosyal

ağlar, gündelik yaşam ile sanal ortam arasındaki bağları pekiştirmektedir. Bu ağların sağladığı temas kolaylığı ve iletişimin sürekliliğinin sağlıklı kişilerarası ilişkilerin sürdürülmesine katkı sağlamaktadır.⁷⁴

Sanal cemaatler(topluluklar) paydaş oldukları iki kültürel platformda ele alınmaktadır. Bunlardan birincisi; yatay ve serbest iletişim değeridir. John Gilmore'un ifade ettiği gibi “ Net, sansürü hasar olarak yorumlanır ve bunun etrafından bir yol çizer. Bu ifade özgürlüğü, pek çok kullanıcı tarafından benimsenmiştir ve övgüyle karşılanmıştır. Sanal cemaatlerden (topluluk) doğan ikinci ortak değer ise kendisi tarafından yönlendirilmiş ağ oluşturma durumudur. Burada ifade edilen eğer kullanıcı kendi yönünü Net üzerinde kuramazsa kendisi yeni bir ağ oluşturabilir.1980'lerin ilkel BBS lerinden yüzyılın başındaki en gelişmiş interaktif sistemlere kadar kendi kendine örgütlenme, kendi kendine yayımlama, ağ kurma gibi durumlar mevcut olmaktadır. Böylece internet kültürünün cemaat (topluluk) kanadı, içerik açısından zengin olmakla birlikte, İnterneti yatay ekseninde iletişim kurmak için kullanılmaktadır. Burada kolektif bir eylem, anlam oluşturma durumu, örgütlenme durumu mevcut olarak, ileride karşımıza çıkacak olan ağ kurmanın temelleri de atılmıştır.⁷⁵

Modern çağın en ayırt edici özelliklerinden biri, dünyanın farklı yerlerinde bulunan bireylerin artık telgrafın gelişmesiyle birbirleriyle iletişim kurabilmeleridir. Bu özellik, teknolojinin ilerlemesiyle özellikle internetin dolaşımı ve büyümesiyle daha da belirginleşmiştir; ancak aynı zamanda toplumsallığın sona erdiği ve toplumun yalnız kalabalıklara dönüştüğü kavramı da bu sürecin bir sonucu olarak dile getirilmeye başlanmıştır.⁷⁶

Bu ortamda internetin sanal dünyası, modern çağda kaybolan toplumsallığın yeniden kurulmasının bir aracı olarak dolaşıma girmekte ve sanal dünya tüm nitelikleriyle topluma alternatif bir alan olarak kendini göstermektedir. Diğer bir deyişle internetin sanal dünyası, modern dönemde kaybolan toplumsallığın yeniden kurulması için bir araçtır. Bu alternatifliğe internet dilinde “sanal topluluk” adı verilmektedir. Bu ifade, en

⁷⁴ Mehmet Haber; A.g.m., s. 125-131.

⁷⁵ Manuel Castells, **İnternet Galaksisi**, editör: Tuğba Asrak Hasdemir, 1. baskı, Ankara, 2020, s. 96-97.

⁷⁶ Gülüm Şener, **Küresel Kapitalizmin Yeni Kamusal Alanı Olarak İnternet: Yeni Toplumsal Hareketlerin İnternet Kullanımı**, Yayımlanmamış Doktora Tezi,1.Uluslararası Doktora Çalıştay, Kadir Has Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, 2006, s. 80.

temel haliyle, fiziksel den sembolik olana kadar insanları bir araya getiren ve bir arada tutan tüm anlamsal ilişkilerin gelişimini yansıtır.

Rheingold, sanal topluluk kavramını ve gerçekliğini incelemek için modernizm eleştirisinden saptı. Çağdaş dünyada yaşayan insanların, yakın topluluklar (geleneksel düzende olduğu gibi topluluklar) yaratmak için çok karmaşık ve parçalanmış olduğunu söyledi. Öte yandan, bireylerin birbirleriyle bir araya gelme ve kendilerini topluluklara ait hissetme ihtiyaçları modern çağla birlikte azalmamış; tam tersine daha da belirgin hale gelmiştir. Bu noktada Rheingold, yeni topluluk alanlarının oluşumunun kaçınılmaz olduğunu fark eder ve en son teknolojik gelişmelerden yardım alır.⁷⁷ Rheingold, sanal toplulukların yaratılmasından, dayanışma duygusunun artmasından, yurttaşların siyasete katılımının teşvik edilmesinden ve alt kültürlerin doğuşundan, bilgisayarlı iletişimin sorumlu olduğunu iddia etmek için kullandığı; iyimser sanal topluluk tanımı aşağıdaki ifadedir:

"Sanal topluluklar, siber uzayda kişisel ilişkiler kurmak için yeterli sayıda insanın, insani duygularla internette halka açık tartışmalara katılmasıyla ortaya çıkan sosyal dolaşımlardır."⁷⁸

Sanal toplulukları izah etmeden önce "topluluk" kavramı analiz edilmelidir. Toplum; Tonnie's, onları birbirinden ayırt edilemez insanlardan oluşan; gerçek, sıcak, samimi ve yüz yüze etkileşimleri olan homojen topluluklar olarak tanımlıyor.⁷⁹ Topluluk; tanımları apaçık ortada olmasına rağmen kavramın sınırları tam olarak anlaşılamamıştır. Çünkü yerel mahalleden tüm ülkeye uzanan çok farklı türde gruplandırmalar için kullanılabilir. "Mekân" ve "topluluk duygusu" kavramları, geleneksel toplulukların kalbinde yer alır. Sürekli olarak belirli bir alanı kaplar. Topluluk üyelerinin hepsi gezegende aynı fiziksel konumu paylaşıyor. Dini toplantıların çoğunluğu, güçlü bir dayanışma bağı oluşturan yerleşik ortamları ve koşulları teşvik eden alanlardan oluşur. Bu ilişki, iletişim olanaklarının yaygınlaşmasının bir sonucu olarak modern dünyada

⁷⁷ Nilüfer Timisi, **Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi**, Dost Yay. Ankara, 2003, s. 162.

⁷⁸ Gülüm Şener, **Küresel Kapitalizmin Yeni Kamusal Alanı Olarak İnternet: Yeni Sosyal Hareketlerin İnternet Kullanımı**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 1.Ulusal Doktora Çalıştayı, Kadir Has Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, 2006, s. 80.

⁷⁹ Hüsnüye Canbay Tatar, **Nuh'un Gemisindekiler**, Turan Yay. İstanbul, 1999, s. 95.

biraz zayıflamıştır. Öte yandan, iletişimin yaygın olarak bulunması, yerin önemini tamamen ortadan kaldırmadan topluluğun kapsamını artırdı.⁸⁰

Rheingold'un bu bağlamdaki "sanal topluluk" fikri, 19. yüzyılda Tonnies ve Weber tarafından bireylerin birbirlerinden uzaklaştığı bir toplum ile üyelerin aynı alanı paylaştığı bir topluluk arasında yaptığı ayrım atıfta bulunur. Rheingold, internetin daha önce mekansal olarak ayrılmış bireyleri bir araya getirerek yeni topluluk yapıları oluşturduğunu savunuyor.⁸¹ Sanal alanların, alışveriş merkezlerinin yükselişinin bir sonucu olarak kaybolan toplumsal yaşam bileşenlerini insanların yeniden oluşturabilecekleri yerler olma ihtimalini sağlama kapasitesi, Rheingold'un temel inançlarından biridir. Rheingold, sanal toplulukların post-modern topluma geçişin bir işareti olmasının yanı sıra, post-endüstriyel iş bölümünün oluşturduğu toplumsal ayrımın yeni bir tür dayanışma, yeni bir topluluk türü sağladığının altını çiziyor. Sanal topluluklar, post-modern topluma geçişin bir simgesidir.

Çevrimiçi topluluk kavramı üzerinde anlaşılmış ortak bir tanım bulunmamaktadır. Bu bağlamda sanal topluluklar; diğer insanlarla etkileşim kurulabildiği, özel bir ilginin sağlandığı, teknik bir platform aracılığıyla bir arada olan, sosyal ilişkiler kurabildikleri ya da bulunduğu gruba aidiyetlik bağı olan insan grupları olarak ifade edilebilir. Sanal topluluk da insanlar birbirleriyle çevrimiçi etkileşim kurabilen insan gruplarını kapsamaktadır. Sanal topluluk, katılımcılar arasında ortak bir ilginin paylaşıldığı, biçimlendirilmiş ve dinamik ilişkiler ağına dayanan, özelleştirilmiş, coğrafi olarak bir arada olmayan topluluktur.⁸²

"Dijital bir ortamda birbirimizle sohbet edebiliyor, sorunlarımız hakkında konuşabiliyor, birbirimize duygusal destek ve entelektüel teşvik sunabiliyor, rekabetçi oyunlara katılabiliyor, iş yürütebiliyor ve hatta âşık olabiliyor, yeni arkadaşlar edinebiliyor ve sonra tekrar bu arkadaşlıkları kaybedebiliyoruz." Özetlemek gerekirse, diğer toplulukların veya kuruluşların üyelerinin yaptığı her şeyi başarabiliriz; ancak bu ortamda iletişim, bilgisayar ekranına sözcüklerin yazılmasıyla gerçekleştiği için,

⁸⁰ Veysel Bozkurt, a.g.e. s. 45.

⁸¹ Gülüm Şener; **Küresel Kapitalizmin Yeni Kamusal Alanı Olarak İnternet: Yeni Toplumsal Hareketlerin İnternet Kullanımı**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 1.Uluslararası Doktora Çalıştay, Kadir Has Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, 2006, s. 82.

⁸² Erkan Akar, "Sanal Toplulukların Bir Türü Olarak Sosyal Ağ Siteleri-Bir Pazarlama İletişimi Kanalı Olarak İşleyişi", **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 10, Sayı:1, (2010), s. 109.

bedenlerimizi geride bırakmak zorundayız. Hâlihazırda tüm dünyada bir veya daha fazla çevrimiçi topluluğa üye olan milyonlarca insan var. Bu, yerelliğin getirdiği zaman ve mekân sınırlarını ortadan kaldıran, bireylerin çeşitli seçenekler arasından kendi topluluklarını seçtikleri bir alandır.⁸³

Sanal topluluklar; topluma alternatif, bireylerin bir arada yaşama idealini koruduğu hayali bir dünya, aynı zamanda yeni toplumsal dürtülere karşılık gelen çıkar ve istek idealleriyle inşa edilmiştir.⁸⁴

Çevrim içi toplulukların birleştirici amacı, kaybedilen ilkelerin aslında yeniden keşfedilebileceği inancını beslemektir. Burger'e göre sanal toplulukların en önemli rolü, insanlara verilebilecek en ağır ceza olan "evsizlik acısı" ve yalnızlık duygusu yaşayan insanların acısını hafifletmektir. Sanal toplulukların en önemli işlevi budur.⁸⁵

Bireyler artık bilgiye ulaşmak için bilginin kendilerine gösterilmesini beklemek zorunda değil çünkü internetin sağladığı kaotik bilgi akışı sayesinde, bireyler artık bilginin kendilerine sunulmasını beklemek yerine bilgiye kendileri ulaşabiliyor. Bu, sanal toplulukları bir fırsat olarak gören bakış açılarından biridir. İnternet; düşük maliyeti, sermayeden bağımsız olması, sınırsız sayıda insana ulaşabilme kapasitesi ve son derece sınırlı kontrol ve sansür nedeniyle, kişi etkileşim sürecine öncekinden daha aktif bir rol oynamaktadır. Bu faktörler nedeniyle kitle iletişim araçlarının biçimleri önemlidir. Görüş ve düşüncelerini çok geniş bir kitleye tarihin görmediği bir rahatlıkla aktarabilen, sanal ortamlarda ve sanal topluluklarda tartışabilen bireyler, önceden kurulmuş olan demokratik temelleri güçlendiren imkânlarla donatılmıştır.

İnternet medyası yaratmaktan acizdi; ancak sanal dünyanın sunduğu etkileşim gücü sayesinde, sanal dünya, görüş ve fikirlerini çok geniş bir kitleye aktarabilen bireyleri tarihte görülmemiş bir rahatlıkla sunmaktadır. Bu ortamda çevrimiçi toplulukların önemli kamuoyu biçimlerini şekillendirmek zorunda olduğu güçten söz edebiliriz.⁸⁶

Çevrimiçi (online) ve Çevirimdışı sosyalleşebilirlik arasında kapalı bir etkileşim söz konusudur, ikisinin de kendine has ahenk ve özgül özellikleri vardır, ancak bir araya geldiğinde ayrılmayacak bir sosyal oluşum ortaya çıkmaktadır. Fiziksel ve sanal olan

⁸³ Nilüfer Timisi, **Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi**, Dost Yay. Ankara, 2003, s. 162.

⁸⁴ Gülten Kır, A.g.e, s. 63.

⁸⁵ Veyssel Bozkurt, a.g.e., s. 48.

⁸⁶ İnternet ve Demokrasi: Sanal Topluluk Olarak Ekşi Sözlük Örneği, Ocak 2008, www.eucmenomics.com

birbirini etkiler ve yeni bir sosyalleşme biçimi, yeni bir yaşam şekli, yeni bir mekân olgusu ortaya çıkma durumu ile bizi karşı karşıya bırakır.⁸⁷

2.4.1. Sanal Topluluktan Beklenen Sosyolojik İzdüşüm

İnsanların ve teknolojinin öngörülemeyen kesişimi, sanal bir topluluk fikrinin ortaya çıkmasıyla sonuçlandı. Sanal topluluk aynı anda her yerde var olan bilgisayar ağlarından ve gerçek dünyadan ziyade siber uzayda birbirleriyle etkileşim halinde olan milyonlarca kişiden oluşur. İnternet, dünya tarihinde daha önce hiç görülmemiş bir şekilde bu ilişkiler sonucunda ortaya çıkan topluluklar olan "yeni tür ilişkiler" ve sanal toplulukların (sanal cemaatler) ortaya çıkmasını sağladı ve sağlayacaktır.

Yalnızca çevrimiçi olarak var olan topluluklar, hâlihazırda gerçek dünya uygarlıklarının yapılanma biçimini etkileyebilecek bir konumdadır. Benzer deneyimleri olan insanlar, gerçek dünyadaki sosyal grupların ve sanal toplulukların birbirinden ayırt edilemez olduğu izlenimine sahip olabilir. Sanal ile gerçeğin iç içe geçtiği ve eleştirel düşünceye karşı bir filtre görevi görmeye başladığı son zamanlarda bu şekilde üretilen örtüşmeler sonucunda gün yüzüne çıkmıştır.⁸⁸

Konuşmalar (sohbet), sanal bir topluluk içinde kalıpların yayılmasını, çoğalmasını ve içselleştirilmesini içeren, bir ortam görevi görür. Laflama habitatlarında gerçekleşen fikir çarpışmaları, deneyim paylaşımları ve tavsiye alışverişleri sonucunda kendi içinde bir bütün olan bir dünya oluşmaktadır. Sanal topluluklar, siber uzay ve siber kültür, bu ekosistem içinde kendi hareket alanları olarak dolaşıyor. Hem fiziksel bir bedene ihtiyaç duyan varlık, hem de bu varlığın tezahürü olan kimlik artık birbirinden bağımsız olarak var olabiliyor. Ancak bu durum, kimlik sahibinin yaptıklarının sorumluluğunu taşıma zeminini ortadan kaldırdığı için, kimliğin gerçekleştirdiği faaliyetlerin alıcısı olan kişiler arasında “güven” oluşturma sürecini biraz zorlaştırmaktadır.⁸⁹

Sohbet dünyasında kimlikler değişkendir ve değişebilir. Ancak bu kimliklerin, akışkan ve dinamik bir kişilik arayışı sonucunda, yeni bir kalıp kişiliğe dönüşmesi de imkânsız değildir. Bu, birkaç farklı şekilde gerçekleşebilir. Bugünün çevrimiçi

⁸⁷ Manuel Castells, **İnternet Galaksisi**, Editör: Tuğba Asrak Hasdemir, 1. Baskı, Ankara 2020, s. 189.

⁸⁸ Ali Ergur, a.g.e, s. 156.

⁸⁹ Aydın Uğur, Mücahit Bilinci, “Bilgi Toplumu, İnternet ve Demokrasi -Dijital Alemin Genleşen Kamusal Alanı-”, **Yeni Türkiye**, Sayı: 19 (Ocak-Şubat 1998), s. 491.

ünlülerinin önümüzdeki yıllarda sıra dışı olarak değerlendirilmesi söz konusu değildir.⁹⁰ İnternet üzerinden yapılan bağlantılar şu anda bedenen yapılan bağlantıların potansiyel bir ikamesi olarak görülüyor. Bu bağlamda asıl önemli olan, bazen bastırılmış veya tekil olarak odaklanmış ihtiyaçlara yanıtlar gibi görünen yeni teknolojilerin, gerçek dünyanın ahlaki ve politik yaşamında nasıl dallanmalara sahip olduğudur; başka bir deyişle, bu teknolojilerin ne yarattığıdır. Çünkü diğer sanal takma adlar ve birimlerle ilişki kurmaktan elde edilen tatminlerin, ölen kişinin manevi ve ahlaki varoluşunda hiçbir şeyle ilişkili olmadığı düşünülemez. Etik yaptırımlar ve bağlantılar süregelen kimlik çerçevesinde tutulurken, internet dünyasındaki zevk alma ihtiyaçları bu çerçeveyi hızla paramparça etmekte ve konuyu gündelik hayatta tartışılacak hale getirerek çok benzer bir şekilde sanallaştırmaktadır. Nihayetinde, kişiler arası temasların bir sonucu olarak ahlaki kavrayışta üretilen gevşeklik, sosyal sistemi alt üst etmeye yeterlidir.⁹¹

2.4.2. Sanal Topluluklara Yönelik Eleştiriler

Günümüz dünyasında sanal toplulukları destekleyenler ve sanal topluluklara karşı çıkanlar vardır. Sanal toplulukların muhalifleri, bunların gerçek topluluktan çok farklı olan "sahte topluluklar" (sahte cemaat) olduklarını iddia ederler. Sanal topluluk kavramına daha eleştirel yaklaşan bu gruba göre, bu tür etkileşimlerin çoğalması, insanların gerçek hayattaki ilişkilerini başka yollara itiyor, dolayısıyla gerçek hayattaki ilişkileri yoksullaştırıyor.

İnsanlar değerli zamanlarını aileleriyle vakit geçirmek veya ev dışında faaliyetlerde bulunmak yerine sanal topluluklara katılarak boşa harcıyorlar. Yine sanal topluluklara karşı çıkanlar, bu topluluklarda "inanırlılığın" tüm zamanların en düşük seviyesinde olduğunu ve sanal toplulukların "yabancılaşmanın" artmasına neden olabileceğini öne sürüyorlar. Siber uzayda insanlar birbirleriyle yüz yüze etkileşimde bulunma olasılığı olmadığı için birbirlerine gerçek taahhütlerde bulunmazlar. Ayrıca, çevrimiçi iletişimin kurum içinde var olan sosyal ilişkilerin kalitesinde azalmaya yol açacağı gerekçesiyle firma içinde e-posta kullanımını kısıtlama çabası içinde olan bazı işletmeler de bulunmaktadır.

⁹⁰ İhsan Derman, "Net Kimlikler" **Yeni Türkiye**, Sayı: 19 (Ocak-Şubat 1998), s. 1430.

⁹¹ Mark Griffiths, "İnternet Bağımlılığı: Gerçek mi? Kurgu mu?", (Çev. Kazım Alat), **Türk Psikoloji Bülteni**, Sayı: 13 (Haziran 1999), s. 46–52.

Ancak, bu endişeler birçok insanın bakış açısı için temelsizdir. Örneğin bazı araştırmaların bulgularına göre, bireyler çevrimiçi olarak daha fazla zaman geçirdikleri için gerçek dünyada birbirleriyle bağlantı kurmaya daha az zaman harcıyorlar. Mahremiyetten uzaklaşma konusu tartışılırken gerçek dünyada oluşmayan samimiyetin sanal dünyada kurulamayacağı sıklıkla vurgulanır. Çünkü gerçek dünyada samimiyet yoksa sanal dünyada samimiyet kurulamaz.

Rheingold, toplulukların hem gerçek dünyada hem de dijital dünyada bir arada var olabildiklerini iddia ediyor. Şu anda var olan topluluklar ortadan kalktıktan sonra, özellikle de önemli sayıda insanın toplum içine çıkmaktan korktuğu birçok ülkede, sanal toplulukların önemini daha iyi anlayacağımızı iddia ediyor. Ona göre bugün sanal dayanışma kavramını ortadan kaldırırsak bazı hastalıkların yayılması hızlanacaktır. Özellikle yaşlılar, engelliler ve hastalar için çevrimiçi topluluklar şeklinde yeni iletişim yolları açılmaktadır.

Sanal topluluk üyelerinin, bireylerin "gerçek dünyada" gerçekleştirebilecekleri tüm etkinlikleri çevrimiçi olarak gerçekleştirebileceklerini vurgulamaları yaygındır.

Bireylerin büyük çoğunluğu interneti bilgi toplamaktan çok sosyal paylaşım için kullanmaktadır. Öte yandan, fiziksel dünyadaki kişilerin kimlikleri ve konumları sadece bilinmekle kalmaz, aynı zamanda sabittir ve gözlemciler tarafından görülebilir. Ancak kimsenin siber uzayda diğerlerinin ne yaptığına dair bir fikri bulunmamaktadır. Sonuç olarak, bu grupların üyelerinin gösterdiği bağlılık gerçek olabilir veya sahte olabilir.

Sanal toplulukları oluşturmak için bir araya gelen çeşitli alt kültürler içinde tek ve kapsayıcı bir çerçeveden bahsetmek mümkün değildir. Bunun yerine, birkaç alt kültürden oluşan bir ekoloji olarak görülmektedir. Sanal kültürler, çoğunlukla farklı medeniyetlerdir; bazı yönleri ile neşeli, eğlenceli tanımlanırken bazı yönleri ile ileri düzey bilimsel tartışmalara rastlanmaktadır.

Siber uzayda, rütbeyle daha az, iş birliğine daha çok vurgu yapılır. Daniel Bell'in ve ortalama bir öğrencinin yazılarını yan yana karşılaştırılabilir. Çevrim içi topluluklarla ilgilenen bir öğrenci, Rheingold ile hızlı ve kolay bir şekilde tartışmaya girebilir veya kurduğu birçok çevrim içi gruba katılabilir. Kiliseler, camiler ve sinagoglar gibi geleneksel ibadet yerleri, üyelerinin ortak inançları ve güvenleri üzerine kuruludur.

Bununla birlikte, çevrimiçi topluluklarda fiziksel mekân bir metafora, duygular ise sembollere dönüşmektedir.

Sanal topluluklara katılan bireylerin hepsini aynı grubun parçası olarak değerlendirmek doğru değildir. Gerçek dünyada gerçekten sağlıklı bağlantıları olan insanlar, hayatlarını daha da zenginleştirmenin bir yolu olarak genellikle çevrim içi gruplara katılırlar. Günümüzün çevrimiçi forumlarının üyeleri, kendi alanlarında neredeyse tamamen bilgili uzmanlardır. Bu kişiler, kahve molaları sırasında aralarında yüzlerce kilometre mesafe olmasına rağmen, masalarında çalışırken sohbet odasında topluluğun başka bir ferdiyle sohbet edebilir.⁹²

Toplumsalın sona erdiği ve bireylerin evsizlikten muzdarip olduğu bir çağda sanal toplulukları bir fırsat olarak gören bakış açılarına rağmen, onu ciddi bir şekilde eleştiren ve kapitalist bir imaj olarak değerlendiren ve ortak paydada bir araya gelenler bulunmaktadır. Bireyleri gerçeklikten daha da uzaklaştıracakları fikri de önemlidir.

İlk şikâyet, sanal topluluk üyelerinin isimsiz kalma ihtimalinin daha yüksek olduğu yönündedir. Robins'e göre elektronik sanal topluluklar, hayatta kalmak için sofistike ve becerikli taktiklerdir ve "ortak çıkar", "kolektif bilinç" ve "grup düşüncesi deneyimi" gibi özellikler içerirler⁹³. Çevrim içi topluluklarda bir araya gelen insanlar, birbirleriyle paylaştıkları benzerliklere ve simetriye vurgu yaparak ayrımcılığa karşı aktif bir şekilde mücadele eden bir buluşma yerine erişebilirler. Çünkü birlik, tüm katılımcıların aynı ortak paydalara sahip olduğu dijital bir topluluk oluşturur. Grup farkındalığı burada tartışılacak bir şeydir, ancak sosyal karşılaşmalar tartışılmaz. Hat bağlantısı olan bir topluluk var, ancak sanal alanın kendisinde sakin yoktur. Bu sentetik bir dünya tasarımıdır ve tarihin tamamı bu noktada duraklatılmıştır. Benzer şekilde, bazı daha geleneksel topluluk ve dayanışma türlerinin bir devamı vardır. Bu, alternatif bir medeniyet planı yapmaktan çok, topluma alternatif olma çabası olarak kendini gösterir. Siber uzayın üyeleri, ortaklık düzeyinde de aynı özellikleri paylaşırlar ve birbirlerinden özerkmiş gibi davranmalarına rağmen, gerçekte birer hayali topluluğun buluşmasıdır. Healy'ye göre, çeşitlilik yerine birliğin ve çeşitlilik yerine homojenliğin teşvik edilmesi, sanal topluluklara katılmanın faydalarından biridir. İnternet, kullanıcıların yaş, cinsiyet, etnik

⁹²Veysel Bozkurt; A.g.m, s. 68-69.

⁹³ Gülten Kır, **İnternet ve Gençlik Kimliği**, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, Yüksek Lisans Tezi, s. 62.

köken ve statü gibi sosyal kimliklerinin anonimliğine izin verir. Bu tür sanal anonimlik ilişkisel çoğulluğa yol açmaz.⁹⁴ Çeşitli tema ve konular altında toplanan binlerce kişinin, başka tema ve konular altında toplanan diğer kişilerle hiçbir zaman etkileşim kurma şansı bulamama durumu vardır.⁹⁵

Diğer bir eleştiri, sanal bir topluluğa katılmanın, bir kişiyi gerçeklikten koparmasıdır. Gerçeklikten koparmanın da izolasyon ve güvensizlik duygularına yol açmasıdır. Son örnekte internet, giderek yabancılaşan ve yalnızlaşan bireyin yeniden sosyalleşmesini kolaylaştıran bir kaynak olarak gösterilmektedir. Bu sosyalleşme yöntemi teknoloji aracılığıyla yapıldığı için yüz yüze iletişimin yerini tutmaz. Ayrıca birey internete erişebildiği kişilerle iletişim kurduğu için hedef kitlesi sınırlıdır. Kişi merak ve ilgilerinden oluşan bir dijital ortam geliştirir. Bu ortamda iletişim kurduğu ve etkileşimde bulunduğu bireyler, bu ortamda zamana ve mekâna bağlı olarak değişir. Bu durum sık yaşanabilir. Bu ortamda ilişki kuran bireylerin ilişkilerinin temeli belirsizdir "Kaygan" kelimesi, tedirginliği ifade ettiği gibi belirsizliği de ifade eder. Modern bir insan, kullanıcıların belirsiz kimliklerle rol oynadığı, "yabancıların" olduğu internette kendini ne kadar güvende hissedebilir?⁹⁶ Sayar'ın konuyla ilgili yaptığı derinlemesine araştırmanın bulgularına göre, internet kullanımı arttıkça sosyal bağlarda bulunduğu bir azalma olduğu; kullanıcılar aileleri ve yakın çevreleri ile daha az etkileşimde bulunduğu ve bunun sonucunda kendilerini daha yalnız hissettiği ortaya çıkmıştır. Aynı çalışmada internette geçirilen süre ile depresif belirtiler arasında doğru orantılı olduğu görülmüştür.⁹⁷

Başka bir eleştiri de çevrimiçi toplulukların gerçek isimlerini açıklamaması ve üyeliklerini sürdürmemesidir. Bireyler siber uzayın sayesinde gerçek isimlerini sakladığı gibi kendilerine hayal ettiği gibi yeni kimlikler oluşturabilmektedir.⁹⁸ Bireyler kimlikleriyle ilgili belirli özellikleri gizler.⁹⁹ Burada insanlar kimliklerinin belirli

⁹⁴ Necdet Subaşı, **Sanal Cemaat Örüntüleri**, Bilişim Toplumuna Giderken: Sosyoloji ve Hukuk Etkileri Sempozyumu, Ankara, 2001, s.109.

⁹⁵ Nilüfer Timisi, **Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi**, Dost Yay. Ankara, 2003, s. 65.

⁹⁶ Gülüm Şener, **Küresel Kapitalizmin Yeni Kamusal Alanı Olarak İnternet: Yeni Toplumsal Hareketlerin İnternet Kullanımı**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 1.Uluslararası Doktora Çalıştayı, Kadir Has Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, 2006, s. 81.

⁹⁷ Kahraman Bulgurcu, "Dijital Çocuk, Yazarlar: Kemal Sayar ve Sezin Benli, **Kocatepe İslami İlimler Dergisi**, Haziran 2021, s. 220-225.

⁹⁸ Gülten Kır, **İnternet ve Gençlik Kimliği**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kocaeli, 2008, s. 56.

⁹⁹ Nilüfer Timisi, **Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi**, Dost Yay. Ankara, 2003 s. 172.

özelliklerini gizlerken diğer özelliklerini açığa çıkaracaklardır. Kimliklerin her an seçilip yeniden düzenlenebiliyor olması, "ben" in parçalanmasına neden olabilir. Kimliklerin her an seçilip düzenlenmesi kişiyi gerçeklikten koparan bir işlevselliktir. Bu işlevsellik, kimliklerin herhangi bir zamanda seçilebilmesi ve yeniden yapılandırılabilmesi gerçeğiyle varsayılır. Toplumsal denetimin olmadığı sanal dünyada, bastırılmış ve tekbenci isteklere cevap verir gibi görünen yeni teknolojilerin gerçek dünyada nasıl yankılanıp ahlaki-politik yaşama yol açtığı merak edilen konulardan biridir. Başka bir deyişle, bu dikkate değer bir ikilemdir. Çünkü diğer sanal takma adlar ve birimlerle ilişki kurmanın verdiği hazların, kaybolan manevi ve manevi varoluşa hiçbir şeyle bağdaşmaması imkânsızdır. İnternet dünyasındaki istekler kısa sürede bu çerçeveyi bozar ve konuyu gerçek dünyada nasıl tartışılacağına çok benzer bir şekilde sanallaştırır. Ancak kurulan kimliğin sürekliliği içinde manevi yaptırımlar sürdürülür. Bu nedenle, doğrudan temasların sonucunda ahlaki anlayıştaki gevşeklik, mevcut sosyal sistemi tamamen alt üst edecektir.¹⁰⁰

2.4.3. Sanal Topluluklarda Katılımcı Olarak Birey: Sanal Kimlik

Sanal kimlikler, bireylerin eğilim ve ilgilerine uygun olarak düzenleyerek oluşturdukları dijital kimliklerdir. Bu kimlikler, sosyal ağlar ortamında gerçekleşen her etkinliği açıklamak için kullanılma potansiyeline sahiptir. Bu kimlikler; paylaşım, beğeni, mahremiyet ve güvenlik olmak üzere dört başlık üzerinden ele alınır. Sanal kimliğini kullanan kişi, sanal dünyada kabul görmek için toplumun genel standartlarına uygun bir görünüm sergilemeyi daha çekici bulabilir. Bu seçim, kullanıcıların sosyal ağları kullanma amaçları, kabul ve onaylanma ihtiyaçları ile uyumlu olmak düşüncesi bir şekilde sosyal ağlar içindeki sanal kimlik profillerinin kontrolünü harekete geçirir.¹⁰¹

Fizikselliğin olmadığı sanal alanlarda da birey başka kimlikler üzerinden kendisini daha iyi tanımaya çalışır. Sanal alanda diğer bireylerle bağlantılı olarak kendi davranışlarını yönetmektedir. Kendi hayal kırıklıklarını, kaygılarını, istek ve düşlemlerini ortaya çıkaracağı bir alan olarak sanal alanı kullanmaktadır. Dolayısıyla bir izlenim oluşturma aracı olarak sanal alanlar kullanılmaya başlanmıştır. Sanal alanlar üzerinde

¹⁰⁰ Necdet Subaşı, **Sanal Cemaat Örüntüleri**, Bilişim Toplumuna Giderken Psikoloji. Sosyoloji ve Hukukta Etkiler Sempozyumu. 23-24 Mart. Ankara, 2001, s. 110.

¹⁰¹ Esra Barut Tuğtekin, Özcan Dursun, (2021). Sosyal Ağlarda Sanal Kimlik Kullanımının İncelenmesi, **İletişim Teorisi ve Araştırmaları Dergisi**, 2021 (55), 146-160. DOI: 10.47998 /ikad.900821.

sanal kimlik adı ile yeni bir kavram oluşmuştur. Kemal Sayar, interneti hayali bir dinleyici kitlesi için çevirimiçi kişilikleri ve maskeleri cilalamaya/parlatmaya yönelten bir izlenim oluşturma aracı olarak görmektedir. Temel insani özellik diğer insanlar üzerinde bir etki oluşturma ve sosyal ortamlarda etkilediklerimizi belirleme isteğidir. Bu temel insani özellik internet ortamında da aynıdır.¹⁰²

Kimliğin sınırları içinde bulunduğu sanal mekân, teknoloji ve biyolojiden meydana gelen bütünleşmiş bedenleri birbirine bağlayan geri besleme zinciriyle biçimlendirmektedir. Kurulan gerçeklik içinde kimlik, kaygan ve çoklu bir mevcut olma durumu ile yeniden kurulabilmektedir. Kimlikler kişinin isteğine bağlı olarak seçilmektedir. Kişilerin bu alanlarda kişisel bir sınırlılıkları yoktur, herkes herkesi taklit edebilir, herkes herkesle oynayabilir, herkes istediği role girebilir. Gerçek olan kendinden farklı olarak ortaya çıkardığı kişilik, kullanıcının kendi içindeki “ötekini” çıkarmasıdır.¹⁰³

2.4.4. İnternetteki Sosyal Ağlarda Kurulan Sosyal İlişki Biçimleri

Sosyalleşme çalışmaları alanında yapılabilecek en önemli karşılaştırmalardan biri, zayıf bağlar ile güçlü bağlar arasındaki sosyalleşme çabasıdır. İnternet, bireyler arasında çok sayıda sallantılı ilişkinin kurulmasını kolaylaştıran iyi bir araçtır. Çok güçlü olmayan ilişkilerden yararlanarak, kişi düşük maliyetle bilgi toplayabilir ve kişi normalde kapalı kalacak olan fırsatlara kapı açabilir. İnterneti kullanmanın avantajlarından biri, daha eşitlikçi bir iletişim yolu üzerinden yabancı kişilerle iletişim kurmayı kolaylaştırmasıdır. İnternet üzerinden bir konuşma gerçekleştiğinde, kültürel yönlerin nasıl çerçevelendiği kültürel etkileşimin gerçekleşip gerçekleşmediği üzerinde etkisi vardır. Sosyal özellikleri farklı olan insanlar, sosyalleşmenin kapsamında kendi zayıf bağları sayesinde ilişki kurmayı kolay bulurlar. Bu hem gerçek hayatta hem de internette böyledir. Bu anlamda internet, hızlı bir bireyselleşme ve parçalanma sürecinden geçiyormuş gibi görünen bir toplumda toplumsal bağların genişlemesine katkıda bulunabilecek bir konumdadır.

Sosyal ağlardaki ilişkiler, sosyal sorunların ele alınma biçimi, kurumların yönetimi, bireylerin ve grupların amaçlarına ulaşma dereceleri dâhil olmak üzere çeşitli konularda belirleyici bir rol oynamaktadır. Sonuç olarak, ağ içinde var olan kişilerarası bağlantılar

¹⁰² Nihan Gümrükçü Özdemir, **Sanal Topluluklarda İzlenimi Yönetme**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara-2006, s. 62.

¹⁰³ Nihan Gümrükçü Özdemir, **a.g.e**, s. 65.

da sosyal sermaye olarak adlandırılır¹⁰⁴. Sosyal ağların dinamikleri genellikle oldukça yüksektir. Zamanla, ağa yeni düğümler ve ilişkiler eklenecek ve ağda mevcut olan ilişkilerden bazıları silinecektir. "İlişki derecesi" terimi, belirli bir düğüm ile belirsiz diğer düğümler arasında var olan bağlantı miktarını ifade eder. Bunlar, küçük bir dünyanın fenomenleridir. Hiç kimsenin başka bir kişiden altı bağlantıdan fazla çıkarılamayacağını belirtir. İnsanların birbirleriyle arkadaşlık gibi bir tür ilişkisi varsa, birbirleriyle doğrudan bir bağları olduğu söylenir. Bu özel örnekte, onları ayıran boşluk miktarı bir bağlantı görevi görür. Ağda, birbirinden daha uzak olan ilişkiler yollarla temsil edilir; örneğin, bir arkadaşın arkadaşını iki link uzakta. Bu ağlar üzerinde yapılan araştırmalar, insanların çoğunun birbirinden sadece birkaç derece uzakta olduğunu ortaya çıkardı. İki grup arasındaki sosyal bölünme, yapısal boşluk olarak adlandırılır. Bu boşluk kapatıldığında, bir yandan kurum içindeki iç kaynakların seferber edilmesine, diğer yandan da dış kaynaklara erişimini sağlar. Merkez ve kenarlar arasındaki etkileşimi geliştirir (kenarlar zamanla daha fazla deneyim kazandıkça merkeze yaklaşır). Aralarında yapısal ayrım bulunan iki grubu birleştiren noktada konumlanan bireyler, konumları gereği yüksek bir sosyal sermayeye sahiptirler. Ağ bağlamında, zayıf ve güçlü bağlantılara farklı anlamlar atfedilir. Bilgi alışverişi söz konusu olduğunda hem gruplar içinde hem de gruplar arasında zayıf bağlantılar tercih edilir. Çünkü bu bağlantılara tıklamak yeni bilgi kaynaklarına erişim sağlar; gereksiz veya tekrar eden malzeme miktarını azaltırlar ve mevcut kaynakların çeşitliliğini geliştirirler. Bu nedenle zayıf halkaların gücü olarak da adlandırılır. Sosyal ağlar söz konusu olduğunda, güçlü ilişkiler içerenlerde var olan güven miktarı benzersizdir. Bu tür sosyal ağların üyeleri, ağın resmi olmayan yönetimine, bilgi paylaşımına ve işbirlikçi sorun çözme çabalarına ortalamanın çok üzerinde katkıda bulunur.

İnternette veya internet üzerinden gerçekleşen sosyalleşme çalışmalarını, toplumdaki sosyalleşebilirlik örüntülerinin dönüşümünde izah etmek, sosyalleşme çalışmalarını yerleştirmek daha yerinde olacaktır. Bu durumu teknolojik araçları önemsiz olduğu anlamına gelmez. Sadece teknolojik aletlerin etkilerini, genel sosyal etkileşim

¹⁰⁴Burt, RS " TheSocialCapital of StructuralHoles ", NewDirections in EconomicSociology. Düzenleyen MF Guillien , R. Collins , P. England ve M. Meyer , New York: Russel Foundation, 2001, aktaran Ramazan ACUN Her Dem Yeniden Doğmak:Online Sosyal Ağlar ve Kimlik; **Milli Folklor**, 2011, Yıl 23, Sayı 89, s. 10.

içerisinde, mekan, örgütler ve iletişim teknolojileri gibi unsurlarla desteklemek ve bunları ilişki içerisine yerleştirmek manasına gelmektedir.¹⁰⁵

¹⁰⁵ Maneul Castells, **İnternet Galaksisi**, editör: Tuğba Asrak Hasdemir, Phoneix Yayınları, 1. Baskı 2020 Ankara, s. 181.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SANAL TOPLULUK ÖRNEĞİ OLARAK SOSYAL PAYLAŞIM AĞLARI

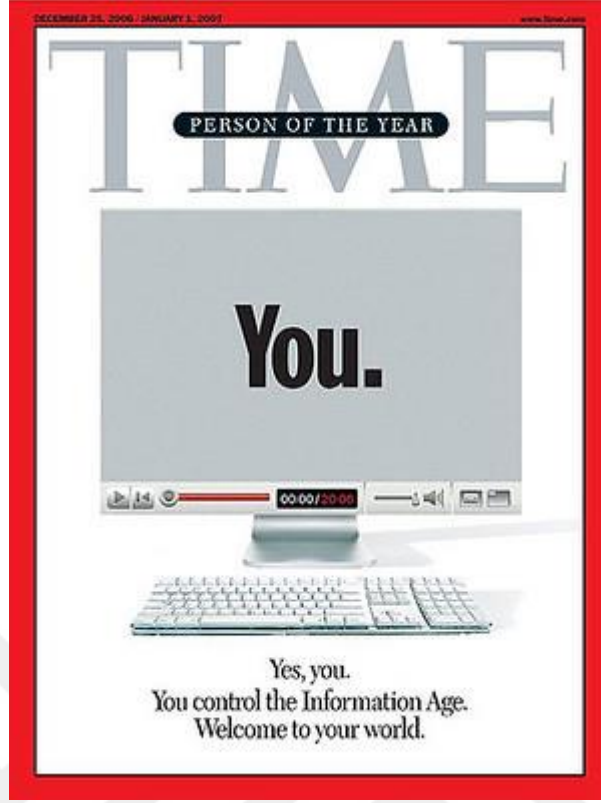
3.1. Sosyal Paylaşım Ağlarının Doğuşu ve Gelişim Süreci

Teknoloji ve toplum birbirini tetikleyen dinamiklere sahiptir. Bireylerin ve toplumların ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışan teknoloji, sunduğu çözümlerle ihtiyaçların ötesine geçmeyi amaçlar ve kendi bakış açısıyla bireyi ve toplumu ileriye taşır. Bu noktada teknoloji ve toplum arasındaki ilişkiyi özünde Herakleitos'un insan ve nehir örneğinde olduğu gibi, bir daha aynı nehirde yıkanamama durumu ile açıklamak mümkündür: Toplum o teknoloji ile karşılaşp onu kullanmaya başladığında artık ne toplum ne de teknolojinin kendisi eskisi gibi olacaktır.

Her yıl “Yılın Kişisi” ni seçen Time dergisi Ocak 2007 sayısının kapağına bilgisayar ekranı koydu. Bu bilgisayar ekranının ara yüzü YouTube video izleme penceresi şeklindedir. Videonun oynadığı alana bir ayna yerleştirdi ve şu başlığı yazdı:

“Yılın Kişisi! Siz, evet siz! Bilgi çağını kontrol ediyorsunuz. Dünyaya hoş geldin.” ifadesi bulunmaktadır.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Necmi Emel Dilmen, Sertaç Ögüt, **Sosyalleşmenin Yeni Yüzü: Sosyal Paylaşım Ağları**, İletişim Fakültesi, Marmara Üniversitesi, Nişantaşı, İstanbul, Türkiye, s. 239.

Şekil 3.1. Time dergisi Ocak 2007 sayısı¹⁰⁷

Kullanıcıların ihtiyaç ve beklentilerindeki değişimler, sosyal ağların oluşmasını ve bu ağların çeşitliliğinin hızla artmasını sağladı. Bu değişimler, internet ile ilgili teknolojinin hızla gelişmesi ve yeni tüketici alışkanlıklarının ortaya çıkması ile eş zamanlı olarak gerçekleşmiştir. Bu tür ağların sayısındaki artışa katkıda bulunan bir diğer unsur da kullanıcıların bu tür ağlara katılırken önemli bir süreyi bilgisayar başında geçirmesidir. Bunun bir göstergesi, günümüzde dünya çapında büyük sosyal ağlara üye olan milyonlarca insanın olmasıdır.

Günümüz sosyal ağları, yeni arkadaşlar edinme ve eskileri yaşatma amacının ötesinde gündelik hayatın süreç ve akışıyla bütünleşen bir rutine ve yaşam biçimine dönüşmüştür. Sosyal ağlarda oluşturulan profiller, bu ağlarda paylaşılan videolar, bu videolara yapılan yorumlar ve kurulan ilişkilerin boyutu gerçek hayatın yakında tamamen sosyal medyaya aktarılacağı endişesini ortaya çıkarmaktadır. Ana akım medyadaki sanal alan olmaktadır. Bu bağlamda sosyal ağlarda yer alan ve süregelen iletişim biçimleri

¹⁰⁷ www.flickr.com (06.01.2024).

tartışmanın ön saflarına taşınmaktadır.¹⁰⁸ Ayrıca sosyal ağların tarihinin çok da eskiye gitmediği görülmüştür.

Bu açıdan bakıldığında sosyal ağ gelişiminin başlangıç aşamalarının 1990'ların sonunda başlamıştır. 1997 yılında kurulan SixDegrees, genellikle türünün ilk sosyal ağı olarak kabul ediliyor. Milyonlarca ziyaretçi çekmeyi başaran site, ilgiyi elde tutma konusunda aynı başarıyı yakalayamamış ve 2000 yılında faaliyetlerine son vermiştir. 2001 yılında Ryze.com tarafından başlatıldı. İş dünyasının profesyonellerinin özellikle de kariyerlerine yeni başlayanların iletişim ihtiyaçları, ücretsiz sosyal ağ Ryze.com'un yaratılmasına ilham verdi. Web sitesinin 200 farklı ülkeden 500.000'den fazla kullanıcısı olduğu tahmin edilmektedir. Şirketin eski bir üyesi olan Ryze, 2001 yılında Adrian Scott tarafından San Francisco'da kurulmuştur. Ryze web sitesi, yeni bir tür sosyal ağ hizmetinin ilkiydi.

Friendster sosyal ağı ise Jonathan Abrams tarafından kurulmuştur. Friendster, yalnızca profesyonel dünyaya yönelik Ryze.com'a ek olarak daha geniş bir sosyal kesime hitap etmek amacıyla 2002 yılında kuruldu. Friendster konsepti; kullanıcıların yeni arkadaşlar edinmelerine, mevcut arkadaşlarıyla ilişkilerini sürdürmelerine ve internet üzerinden materyal paylaşımlarına yardımcı olmaktadır.¹⁰⁹

Sosyal ağ kavramını izah ederken, sosyal medya kavramını da açıklamak gerekir. En basit ifadeyle sosyal medya, kişilerin internet üzerinden mekân ve zamana bağlı kalmadan görüşlerini ve düşüncelerini ifade etme olanağı sağlayan, internetin sağladığı çoklu ortam ile bu özelliklerini sınırsız kullanmasına olanak sağlayan, eş zamanlı olarak bireylerin karşılıklı görüş alış verişinde ve paylaşımında bulunmasına imkân veren bir platform olarak ifade edebiliriz.¹¹⁰

1980'lerin ortalarında kişisel bilgisayarların insan hayatına girmesi ile dijital toplumun oluşmaya başlamıştır. 1989 yılında World Wide Web 'in bulunmasıyla, 1994 yılından başlayarak yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır. Sosyal hayatta 2001 yılından itibaren pek çok önemli platform ve cihazların ortaya çıkmasıyla büyük etkiler ortaya

¹⁰⁸ Ali Toprak, Ayşenur Yıldırım, Eser Aygöl, Mutlu Binar, Senem Börekçi ve Tuğrul Çomu: **Toplumsal Paylaşım Ağı Facebook: “Görülüyorum Öyleyse Varım!”**, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 1. Baskı, 2009, s. 26.

¹⁰⁹ Ali Toprak ve diğerleri, a.g.e, s. 27.

¹¹⁰ Hatice Duran Okur, **Modern Tüketim Biçimleri: Tüketicinin Boyutları ve Sanal Tüketim**, Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020, Malatya, s. 87.

çıkıştır.2001 yılından itibaren Wikipedia ve iTunes 2001’de, LinkedIn 2003’te kullanıma açılmıştır.¹¹¹

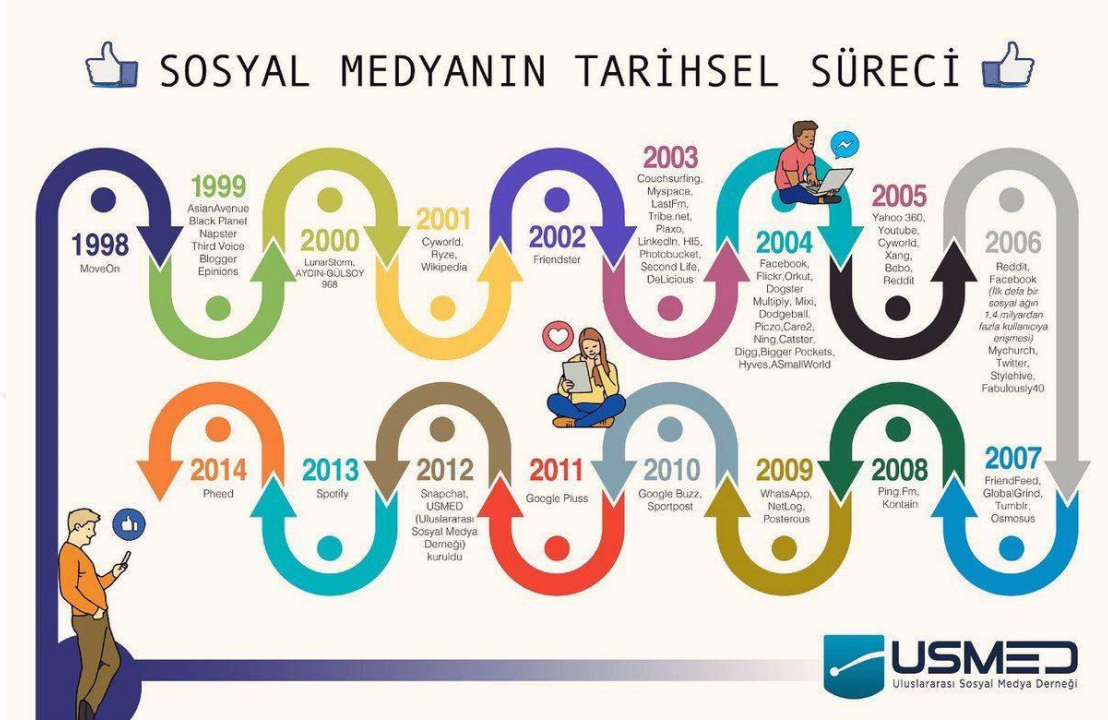
2003 yılından itibaren sosyal paylaşım sitelerinin bir çeşitlenme sürecine girdiği ve bunun da toplam kullanıcı sayısında artışa katkı sağlamıştır. Facebook ve MySpace, 2003'ten sonra geliştirilen en etkili sosyal ağlardan ikisidir. MySpace, sevdikleri müzik sanatçıları ve gruplarla iletişim kurmak isteyen genç kullanıcıların uğrak adresi haline geldi ve bu kullanıcılar tarafından ilgiyle takip edilmektedir. Rupert Murdoch'un sahibi olduğu News Corporation, 2005 yılında MySpace'i önemli bir meblağ karşılığında satın aldığı başlangıçta MySpace'in medyada yer almaması nedeniyle pek görünür değildi buna rağmen site, medyanın geniş ilgisini çekti. Ayrıca yetişkinlerin yanı sıra gençler de MySpace'i kullanabilir. Facebook olarak bilinen fenomen de ilk olarak 2004 yılında ortaya çıktı.¹¹²

“ The Facebook ” olarak bilinen sosyal paylaşım sitesi, 4 Şubat 2004'te Harvard Üniversitesi mezunu Marc Zuckerberg tarafından Andrew McCollum ve Eduardo Saver'in yardımıyla kuruldu. Sosyal paylaşım sitesi kurulduktan kısa bir süre sonra Harvard'daki öğrencilerin yarısından fazlası Facebook'a kaydoldu. Kullanımı artan Facebook; MIT, Boston University ve Boston'daki Boston College gibi diğer kolejlerden üyelere izin vermeye başladı. MIT, Boston University ve Boston'daki Boston College gibi diğer kolejler Boston şehrinde. Web sitesini kullanan kişi sayısı, büyük ölçüde siteye dâhil olan eğitim kurumlarının artan sayısı sayesinde Aralık 2004'te bir milyonu aştı. 2005 yılının Ağustos ayında 200.000 dolara daha önce "Facebook" olarak anılan sitenin adı Facebook.com olarak değiştirildi. 2005 yılının sonunda web sitesi İngiltere ve Kanada'dan kurumları yeni üye olarak kabul etmeye başladı. Aynı yılın sonunda Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Meksika, İngiltere, Avustralya, Yeni Zelanda ve İrlanda'da 25.000'den fazla eğitim kurumu sistemin parçası olmuştu. 2006 yılına gelindiğinde şirket, müşterilerine lise öğrencilerini arkadaş listelerine ekleme ve topluluğa katılmalarını isteme yeteneği verdiği üniversite ağını büyütme sürecindeydi. 11 Eylül 2006 tarihinden itibaren Facebook, 13 yaş üstü ve e-posta hesabı olan tüm internet kullanıcılarını bünyesine katmıştır. Bu, şirketin artan piyasa değerinden yararlanmak

¹¹¹ Tuba Köksal, Dijital Dünya’da ‘suretsiz toplum’, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** 25, 3 (2021) 1249-1259.

¹¹² Ali Toprak, Ayşenur Yıldırım ve Diğerleri, a.g.e, s. 28.

amacıyla yapıldı. Facebook artık dünyanın en yaygın kullanılan sosyal ağ sitesidir. Popüleritesinin bir sonucu olarak web sitesi dünyanın en değerli şirketlerinden biri hâline geldi ve piyasa değeri açısından Google'dan sonra ikinci oldu.¹¹³

Şekil 3.2. Sosyal Medya Sitelerinin Kuruluş Tarihi Zaman Çizelgesi¹¹⁴

Kişilerin yıllardır görmedikleri ve haber almadıkları kişilerle bu platformda buluşabilmeleri sitenin benzersiz yanlarından biridir ve kullanıcılara belirli bir sistem içerisinde hizmet verme seçeneği sunmaktadır. Kullanıcı, seçtiği cümleleri kullanarak bu sitedeki diğer insanlarla hayatını paylaşabilme, kendi hayatından görüntülerle sayfasını süsleyebilme ve ayrıca diğer kullanıcılarla mesajlaşma ve anında sohbet etme imkânına sahiptir.

Facebook'un Türkiye'de diğer tüm sosyal ağlardan çok daha fazla bilinmiştir ve kullanılmıştır. Bu duruma Facebook'un medya organlarında yer alması ve haberlerde Facebook'a yer verilmesi etkili olmuştur.

Twitter, Facebooktan sonra insanların beğendiği bir başka sosyal ağ platformudur. Bu, özellikle ünlü kişilerin fikirlerini ve görüşlerini kamuoyuna iletmek için Twitter'ı

¹¹³ Ali Toprak, Ayşenur Yıldırım ve Diğerleri, a.g.e, s. 28.

¹¹⁴ Kaynak: <https://www.usmed.org.tr/> (Erişim Tarihi: 06.11.2023).

kullanmaktadır. Tıpkı birinin medyaya bir basın bültenini fakslaması gibi, özellikle doğrudur. Sonuç olarak Twitter çok popüler bir sosyal ağ sitesi haline geldi. Cep telefonları ya da internet aracılığıyla kısa mesaj alışverişinden doğan bir sosyal ağ hizmeti olan Twitter, kullanıcıların aynı anda on binlerce hatta yüz binlerce kişiyle anlık, kısa tartışmalar yapmalarını sağlıyor. Bu web sitesi anlık mesajlaşma, sosyal ağ ve kablosuz iletişimi birleştiren ücretsiz bir hizmet sunar. Bir insan, bir mesajla bilgisayar ve cep telefonlarını kullanarak birbirleriyle iletişim kurarak o an yaptıklarını tüm dünya ile paylaşabilir. Başka bir deyişle Twitter, kullanıcıların durum güncellemelerini yayınladıkları ve gerçek hayatta ne yapmakta olduklarını mesajlar aracılığıyla kısaca anlattıkları bir platformdur.¹¹⁵ Twitter, en büyük güce sahip sosyal medya platformudur. Çünkü her iki yönde de son derece hızlı bir şekilde iletişim sunmak mümkündür. Facebook söz konusu olduğunda durum böyle değil. Facebooktan yorumları kaldırabilirsiniz, ancak yorumları Twitter'dan silemezsiniz. Birisi bir yorumda sizden bahsederse yapabileceğiniz tek şey, onu görmezden gelmek ve retweetlememektir.¹¹⁶ En çok kullanılan sosyal medya platformları Facebook, YouTube, Flickr, Twitter, FriendFeed, MySpace, Friendster, LinkedIn, bloglar, forumlar ve mail gruplarıdır.¹¹⁷

Öte yandan Türkiye'deki tanınmış yerel sosyalleşme platformlarının en yaygını ve en popülerleri olarak kabul edilen “yonja.com”a kayıtlı 5 milyon kişi var.

Son dönemlerde oldukça sık gündeme gelen sosyal medya fikrinin geçmişi 1970'li yıllara kadar uzanmaktadır. 1978'de Ward Christensen ve Randy Suess adlı iki bilgisayar uzmanı, sosyal ağın ilk örneğini ortaya attılar (o zamanlar bu terimin farkında olmamalarına rağmen). Bunu diğer arkadaşlarıyla iletişim kurmak ve bilgi alışverişinde bulunmak için BBS olarak bilinen bir yazılım kullanarak yaptılar.¹¹⁸

Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) 1970'lerin başında sonunda internet olacak teknolojinin doğum yeri olduğu tespit edilmiştir. 1970 yılında Amerika Birleşik Devletleri Savunma Bakanlığı, ülke topraklarında bir nükleer saldırıyı önlemek amacıyla ARPA NET olarak bilinen bir proje başlattı. Bu projenin önce üniversiteler, daha sonra bazı devlet kurumları tarafından kullanılmak için başlatılmıştır. İlerleyen yıllarda bu

¹¹⁵ İdil Sayımer, **Sanal Ortamda Halkla İlişkiler**, 1. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2008, s. 128.

¹¹⁶ Ümit Sanlav, **Sosyal Medya Savaşları**, Hayat Yayınları, İstanbul, 2014, s. 141.

¹¹⁷ Tuğba Soytürk, “*Türk Şirketlerinin Sosyal Medya Profili*”, **MediaCat Dergisi**, İstanbul, 2010, s. 80.

¹¹⁸ Ümit Sanlav, *Age*, s. 20.

teknoloji Avrupa'ya internet şeklinde ihraç edilmiş ve 1980'lerde internet web teknolojisine evrilmiştir.¹¹⁹

1991 yılında TÜBİTAK, ODTÜ ile birlikte oluşturulan TÜBİTAK-DPT projesinin hayata geçirilmesi, internetin Türkiye'ye getirilmesi sürecinin ilk adımı olmuştur. Buna rağmen Türkiye'de ilk fizikî internet bağlantısı kurma girişimleri 23 Ekim 1992'de Hollanda'daki NIKHEF Araştırma Merkezi ile ODTÜ arasında X.25 kullanılarak yapıldı. Bu girişimler TÜBİTAK ve ODTÜ'nün iş birliğinin ürünüydü. Türkiye'de internet erişimi, 5 Nisan'da 64 Kbit ODTÜ-NSF bağlantısının tamamlanarak kullanıma hazır hâle gelmesinden bir haftadan biraz daha fazla süreden sonra yani, 21 Nisan 1993 tarihinde halkın kullanımına açıldı.¹²⁰

İsviçre, Word Christensen ve Randy Suess tarafından oluşturulan dünyanın ilk web sitesinin bulunduğu yeri. Başarılarından sonra diğer ülkeler hızla aynı şeyi yaptı. 1995 yılında kullanıcıların birbirleriyle sohbet edebilmeleri için MIRC uygulaması geliştirildi. Ardından gelen ICQ programına katılımıyla tanınan isimler bir araya geldi. Bu dönem, sosyal medyanın tamamen online olarak yürütüldüğü dönemler olarak adlandırılabilir dönemde kullanıcılar, kendileriyle ilgili gerçek bilgilerin verilmesinin zorunlu olmadığından ve kendileriyle ilgili bilgileri paylaşmaktan çekindiklerinden dolayı kendileriyle ilgili doğru bilgileri vermemişlerdir.

İlk olarak 1999'da piyasaya sürülen Microsoft'un Messenger uygulaması, kullanıcıları sanal ad kullanımlarından kurtarmak ve kullanıcıların gerçek adlarını kullanabilecekleri bir platform sağlamaktan sorumluydu. Başka bir deyişle, toplumsal iletişim sanallık alanından çıkıp gerçeklik alanına girmeye başlamıştır.¹²¹

"Sosyal ağlar" terimi, Twitter, Friendfeed, MySpace, YouTube, Bebo ve Friendster gibi çevrim içi toplulukları ifade eder. Aslında konu iletişim olduğunda ICQ, IRC, Yahoo Messenger ve MSN Messenger'ın ilk başlangıçlar olduğu söylenebilir. Bu ortamlar sosyal paylaşım ağlarından farklı olarak gerçek zamanlı iletişim için tasarlanmış, bu ortamlarda kullanıcıların verilerini kaydedeceği bir alan yoktur. 1995-1996 yılları arasında Mirabilis adlı İsrailli bir şirket tarafından geliştirilen ICQ, dünyanın en popüler anlık mesajlaşma

¹¹⁹ R. Erdem Erkul; "Kamu Hizmetlerinde Sosyal Medya Araçları (Web2.0) ve Uygulamaları Kullanılabilirliği", **Türkiye Bilişim Derneği Bilişim Dergisi** 116: s. 96-101.

¹²⁰ R. Erdem Erkul, A.g.m, s. 2.

¹²¹ Umut Sanlav, A.g.e, s. 20-21.

uygulamasıdır. ICQ kelimesi İngilizcede kelimenin tam anlamıyla "I" olarak çevrilir, "seni arıyorum" ifadesini telaffuz etmenin doğru yolu "seni arıyorum" şeklindedir. IRC veya İnternet Relay Chat, dünyadaki en popüler çevrim içi sohbet türüdür. IRC veya İnternet Relay Chat, dünyanın her yerinden insanların sanal olarak bir araya gelip birbirleriyle konuşabildikleri bir yerdir. MIRC adı verilen basit bir uygulama, bir sunucuya bağlantı kurmak için kullanılır. İnternet Relay Chat (IRC) ağı üzerindedir. IRC'yi oluşturan sunucuların hepsi birbirine bağlıdır ve mesajlar bir kullanıcıdan diğerine IRC'nin sağladığı ağ üzerinden iletilir. Bu nedenle on binlerce IRC kanalında, yüzlerce IRC ağında kullanıcılar tek bir kişiyle özel görüşmelere ve sohbetlere katılma olanağına sahip olurlar. Dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar çok sayıda insanla tartışmalara katılabilirler. Yahoo Messenger, kullanıcıların diğer kişilerle sohbet etmesine olanak tanır ve Yahoo e-posta hesabındaki indirme bağlantısı aracılığıyla indirilebilir. Öte yandan MSN Messenger, kullanıcıların arkadaşlarına anlık mesajlar, resimler, ifade ve simgeler içeren dosyalar göndermelerini sağlayan bir anlık mesajlaşma programıdır. Bu program sayesinde kullanıcılar bilgisayarlarından dünyanın herhangi bir yerini arayabilir, birinin onlara ne zaman yazdığını görebilir; başkalarının cep telefonlarına mesaj gönderebilir kısacası daha fazlasını yapabilir.

LinkedIn, iş dünyasından insanları bir araya getirmek amacıyla 2003 yılında kuruldu. Bu amacı gerçekleştirmek için platform, kullanıcıları gerçek isim ve bilgilerini kullanmaya zorlayan bir yapı ile tasarlanmıştır. Kullanıcılar programın alışılmadık ara yüzü nedeniyle LinkedIn'ı kullanmaktan kaçındı. 2006 yılında LinkedIn 'da üye sayısında önemli bir artış yaşandı, bu platform önemli bir ilerleme kaydetti. Bu durum, internetin çalışma biçiminde bir değişiklik olduğunu ortaya koydu.¹²²

2008 yılında müzik paylaşımlarının yapıldığı Spotify uygulaması başlamıştır. Bu yılları izleyen 2010 yılında ise Instagram uygulaması kullanıma açılmıştır. Tablet bilgisayarlar gündelik hayata dâhil oluşturdular. Dijital hayat Pinterest ve Google+ uygulamalarıyla 2011'den sonra daha da genişlemiştir.¹²³

Bilişim teknolojisindeki gelişmeler sonucunda insanların internet aracılığıyla birbirleriyle iletişim kurma biçimlerinde de değişimler yaşanmaya başlamıştır. Çevrim içi

¹²² Ümit Sanlav, a.g.e , s. 21.

¹²³ Tuba Köksal, Dijital dünya'da 'süretsiz toplum'. **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** 25, 3 (2021) 1249-1259.

sosyal ağların yükselişi, günümüz bağlamında Web 2.0 çağının başlangıcı olarak görülebilir. Şu anda içinde bulunduğumuz zaman dilimi, Web 2.0 ile ilgili kelimelerin araştırıldığı bir dönemdir. Web 2.0, ilk olarak 2004 yılında kullanılan bir terimdir ve ikinci nesil çevrim içi hizmetleri karakterize etmek için kullanılmıştır. Bu hizmetler sosyal ağları, wiki'leri ve video paylaşım web sitelerini içerir. Web 2.0, internet kullanıcıları tarafından iş birliği içinde geliştirilen sistemi ifade eder. İfadenin kesin tanımı çok tartışma konusu oldu. Teknoloji alanında Tim Berners-Lee gibi önde gelen isimler, önemi hakkında şüpheler uyandırdı. Web 2.0 'ın ilk tezahürleri sosyal ağ siteleri, bloglar ve wiki'lerdi. Daha sonraki yıllarda bu kelimenin yerini doldurmak için daha fazla internet teknolojisi dâhil edildi. Ayrıca online 2.0'ın, online hizmeti geliştirmek için kullanıcıların siteye katılımını sağlama ve bunu gerçekleştirmek için diğer siteler ve ziyaretçilerle birlikte çalışma anlayışına dayanan bir hareket olduğu söylenebilir.¹²⁴ Buna karşılık insanların zamanlarının çoğunu geçirdikleri sosyal ağların sayısı son yıllarda hızla arttı. Eskiden "www" olarak bilinen fikir, Web 2.0 tabanlı ortamlardaki değişiklik sayesinde artık "sosyalleştirilmiş web" olarak bilinen kavram haline geldi.

İnternetin 1990'lardaki işleyişiyle karşılaştırıldığında günümüzde Web 2.0'ın gelişiminin bireysel kullanıcıların eylemlerine ve katkılarına dayandığını söylemek mümkündür. Bilgi, haber, olay, fikir, tavsiye, fotoğraf ve söz paylaşımı, bireylerin aktif performanslarının getirdiği hareketlilik ve etkileşimlerin artması sonucunda çevrim içi dünyaya girmiştir. Bu; dünyadaki renklerin, inançların ve ulusların sayısının artmasını sağladı.

WWW'den Web 2.0'a bu kadar kısa sürede aynı anda geçen dünya sosyal ağlarda kısa sürede sorunsuz bir şekilde yerini almıştır.¹²⁵

Web 3.0; hayatımıza girmesinin etkisiyle yapay zekâ ve internet aracılığıyla teknolojik aygıtları kullanan kişilerin duyguları, istekleri, beğenileri ve ilgi alanları gibi konuları takip edebilmektedir. Kullanıcılar ile ilgili veriler ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan veriler aracılığı ile toplumu ilgilendiren konular ve kurumlar buna bağlı olarak şekillenmektedir. Web 4.0 teknolojisi ise tamamıyla sanallaştırma üzerine kurulu web teknolojisidir. Web 3.0 teknolojisinde Web 4.0 teknolojisine geçiş çok hızlı olmuştur.

¹²⁴ R. Erdem Erkul, a.g.m, s. 2.

¹²⁵ Ferah Onat, Özlem Aşman, Ali Kılıç; "Sosyal Paylaşım Sitelerinin Reklam ve Halkla İlişkileri Ortamları olarak değerlendirilmesi ", **Yaşar Üniversitesi E-Dergisi** 3.9 (2008). s. 1117.

Web 3.0 tam anlamıyla insanlar arasında kullanımı yaygınlaşmadan Web 4.0 dan söz edilmeye başlanmıştır. Web 4.0 teknolojisinde odak nokta yapay zeka ve “Zenginleştirilmiş Gerçekçilik” (Augmented Reality) teknolojisinin kendini göstermesidir. Web 5.0 teknolojisi ise 2016 yılı itibariyle Japonya’da temeli atılan insan odaklı teknoloji olarak ifade edilmektedir. Web 5.0 ile ifade edilmek istenen; teknolojinin insan için tasarlanmış bir yardımcı bir unsur olarak algılanmasıdır.¹²⁶

Sonuç olarak sosyal paylaşım ağlarının teknoloji gelişimi ile tarihsel akışı paralellik göstermektedir. Sosyal ağ siteleri kullanıcı isteklerini arttırmak, kullanıcılarını internet sayfalarında daha uzun süre tutmak ve sosyal ağ sitelerinde üye sayısını arttırmak için, sayfalarını sürekli güncellemektedir. Bu güncellemeler sayesinde sosyal ağ sitelerinin popülerliği arttığı için internet sayfası da büyümeye devam etmektedir.¹²⁷

3.2. Sosyal Ağların Genel Özellikleri

Pek çok sosyal ağ sitesinin her birinin kendine özgü özellikleri vardır. Araştırmacılar, her biri sosyal medya araçlarının belirli bir yönüne odaklanan ve bu araçların belirli bir yönüne dikkat çeken çeşitli yaklaşımlar kullanmışlardır. Tek bir yöntem olmamasına rağmen ilgili kategorilerin paylaştığı teknik özellikler açısından araştırmacılar birçok alternatifi araştırmıştır.

Sosyal medya araçlarının en önemli özellikleri; farklı medya özelliklerini tek bir ortamda birleştirme özelliği göstermesi, bütünleştirme özelliği olarak da bilinen yakınsama özelliğinin olması; kaynak ile alıcı arasındaki tek yönlü veri paylaşımını ve karşılıklı veri akışını sağlayan etkileşim özelliğinin olması; analog ortamlardaki ses ve görüntünün yerini alan dijital kod özelliğinin olması; farklı medya özelliklerini tek bir ortamda birleştirme özelliği göstermesidir.¹²⁸ Sosyal medya bireyselliğin ön planda olduğu bir arenadır. Sosyal medya arenasında geri dönüşler ivedi olarak gerçekleşir. Sosyal medyada iletişim içinde olan bireyler arasındaki statü farkı azalmaktadır.¹²⁹

¹²⁶ Tuba Köksal, Dijital dünya’da ‘suretsiz toplum’, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** 25.3 (2021) 1249-1259.

¹²⁷ Hatice Duran Okur, a.g.e,s.89.

¹²⁸ Sümeyra Yanılmaz, **Sosyal Paylaşım Sitelerinin Özellikleri ve Kullanım Amacı: Lise Öğrencilerindeki Sorunların İncelenmesi**, İstanbul Üniversitesi,2019, Yüksek Lisans Tezi, s. 6.

¹²⁹ Cansel Güzel, "Sosyal Medyanın Neliği, Gelişimi Ve Kullanım Alanları Üzerine Kuramsal Bir İnceleme." **Sosyolojik Düşün** 5.2 (2020): 93-112.

Çok sayıda sosyal ağ vardır ve her birinin eğlence sağlamaktan zorunlu temasının olması siyasetten ticari propagandayı yapması, kitlesel yönlendirmeden marka oluşumunu sağlayabilmesi, sosyal farkındalığı teşvik etmekten fenomenlere kadar uzanan benzersiz bir işlevi vardır.¹³⁰

3.3. Sosyal Ağların Kullanım Amaçları

Antik Yunan'da Agoralar zaman içinde sosyal ortamlar olarak nitelendirilebilecek diğer mekânlarda sosyal ağlara katılım, fikir ve görüş alışverişi, zamandan ve coğrafyadan bağımsız olarak “e-sosyalleşme” eylemi vermektedir.

Yeni iletişim teknolojileri ve tüketim kalıplarındaki değişimler, yeni satın alma davranışları ve iletişim araçlarındaki gelişmeler sonucunda bireyler sadece alıcı değil katılımcı rolünü de üstlenmişlerdir. İnternet kullanıcıları sadece içerik okuyan, gören, izleyen değil; aynı zamanda bulunduğu ortama katkıda bulunan, yazan, paylaşan, eleştiren, düşüncelerini dile getiren çeşitli paylaşım ağlarında üreticilere dönüşmüştür.

İnternet, uygar bir medya statüsüne yükseltildiği andan itibaren kullanıcılara fikirlerini açık ve çekinmeden ifade etme olanağı sağlamıştır. İnternet bu sayede zirveye yükselmiştir. İnternetin bir mecra olarak varlığı ve sunduğu olanaklar günümüze has olmasa da değişen, daha basit kullanımı ve aracı görevi gören yazılımları ile teknolojik zincirlerden kurtulmaya başlamasıdır. Eskiden yeni geliştirilen web sayfalarını web sitenize yüklemek için web sayfalarının geliştirilmesinde kullanılan HTML programlama diline, fotoğraf düzenleme yazılımlarına ve FTP yazılımlarına hâkim olmanız gerekirken oysa günümüzde açılan birçok kutucuğa birkaç bilgi girerek sesinizi internet ortamında duyurabilirsiniz. Birkaç tıklamayla web sitesi kullanıma hazırdır. Artık tasarım ve programlama gibi sorunlarla çok sık karşılaşmazsınız. Teknoloji kullanımının kolaylaşması ile insanların kendilerini ifade etme isteği arasında doğru orantının olduğu görülmektedir.¹³¹

Günümüzde sosyal ağlar çok çeşitli amaçlar için kullanılmaktadır. Bu paylaşım ağları içerisinde çok sayıda site yer almaktadır. Çevrim içi katılımın ve iletişimin temel amaçları tüm sosyal ağlarda ortak olsa bile bireysel hizmetlerin kesin hedefleri ve

¹³⁰ Ümit Sanlav, a.g.e, s. 47.

¹³¹ Necmi Emel Dilmen, “Yeni Medya Kavramı Çerçevesinde İnternet Günlükleri-Bloglar ve Gazetecilik Yansımaları”, **Marmara İletişim Dergisi**, cilt 12. Sayı: 12, 2007, s. 113-122.

bunların kullanılma biçimleri önemli ölçüde değişebilir. Artan popülaritesi nedeniyle insanların birincil iletişim yöntemi olarak tercih ettikleri sosyal ağları, insanların birbirleriyle iletişim kurması giderek yaygınlaşmıştır. Bunun en belirgin örneği Facebook tarafından sağlanmaktadır. Bu site, özellikle gençler arasında bir sosyal iletişim ağı olarak halen oldukça popülerdir ve bu özelliğiyle işlevini sürdürmektedir.¹³²

Sosyal ağların önemli bir bileşeni olan bloglar, tüketici etkileşimleri ve ticari çabalar bağlamında işletmelere önemli faydalar sunmaktadır. Bloglar ayrıca sosyal ağlarda önemli bir rol oynamaktadır. Bunun sonucunda blogların işlevi şu şekilde tanımlanabilir: Bloglar, mevcut potansiyel tüketicilerin ürün geliştirme süreci dâhil her konuda düşüncelerini ifade edebildiği iletişim sürecinin açık kapısıdır ve bu bağlamda kurumun aile bireyleri hâline gelebilir".¹³³ Blogcular olarak da bilinen internet kaydediciler, blog siteleri aracılığıyla her türlü bilgi, görüş, düşünce veya bakış açısını paylaşma yeteneğine sahiptir. Blogcular internet kaydedicilerdir. Bloglar o kadar güçlü ve başarılı bir çevrim içi iletişim biçimi hâline geldi ki okuyucular ve kullanıcılar artık hemen hemen her medya organının blog sitelerine erişebiliyor ve oradaki sohbetlere katılabiliyor.

İnterneti bir paylaşım ortamına dönüştüren web 2.0 teknolojisinin yaygınlaşması sonucunda son yıllarda yaygınlaşan sosyal ağlar inanılmaz bir potansiyel gücü barındırmaktadır. Bu ağlar, iletişimi ve katılımı mümkün olan en yüksek dereceye getirir. Barack Obama'nın Amerika Birleşik Devletleri başkanlığı için yürüttüğü ve hem geleneksel hem de toplumsal medya biçimlerini kullanan kampanya, bu olgunun en iyi ve en ikna edici örneğidir. Ayrıca başta Twitter olmak üzere Facebook ve Friendfeed gibi sosyal ağları kullanarak finansal faydalarını artırmayı başaran firmaların dünya çapında onlarca örneği vardır. Bu örnekler, bu alanda nasıl bir güçle karşı karşıya olduğumuzun en önemli göstergelerinden biridir.¹³⁴

İnsanlar, isteseler de istemeseler de sosyal ağlar sayesinde gerçek hayattaki konumları hakkında en azından bir dereceye kadar konuşma seçeneğine sahiptir. Yani bu

¹³² Ebru Çetin, "Sosyal İletişim Ağları ve Gençlik: Facebook Örneği", **Uluslararası Davraz Kongresi Bildiri Kitabı**, 2009, s. 54.

¹³³ İdil Sayımer, **Sanal Ortamda Halkla İlişkiler**, 1. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2008, s. 120.

¹³⁴ Ercüment Büyüksener, "Türkiye'de Sosyal Ağların Yeri ve Sosyal Medyaya Bakış", **Türkiye de İnternet Konferansı Bildirileri**, Bilgi Üniversitesi, İstanbul 2009, s. 19-23.

sanal dünyada bireyler yazar, katılımcı ve düşüncelerini dile getiren kişiler hâline gelmektedir.

Bugün insanlar haberler hakkında onu tüketmekten çok haberler hakkında konuşmak istiyor. İnsanlar bilgi verecek duruma geldiklerinde ve bu konuda sorgulandıklarında dinleneceklerini düşünmektedirler. İnsanlar haberlerin hayatları ve onları ilgilendiren şeyler üzerinde bir etkisi olmasını istiyorlar. İnsanlar haberlere bakmakla ilgileniyorlar. Michael Skoler'in araştırmasına göre bireylerin etkileşim kurdukları ve dinledikleri bireyleri, bağlarını sürdürdükleri insanlarla güçlü bir bağlantı da kalma ihtiyacı vardır.¹³⁵

İnsanlar bilgi ve iletişim teknolojisinin gelişmesi ve internetin yaygınlaşması insanlar yeni ifade kanallarına ve savaş alanlarına erişebilmektedir. Bu yeni gezegenin sakinleri kendilerine özgü dillerini, tepkilerini ve davranış kalıplarını yaratırken kaçınılmaz olarak çeşitli medya biçimleri de ortaya çıktı. Dünyada yaşanan bu son gelişmeye "sosyal medya" adı verilmektedir. Sosyal medyanın ganimetleri, takipçiler, retweetler, marka değeri ve gerçek ödüllerdendir.

3.4. Sosyal Ağların Olası Etkileri

İnsan, hayatı süresince çok fazla insanla iletişim kurarak sosyal yaşamını geliştirmektedir. Sosyal yaşamını oluştururken çok fazla araç kullanmaktadır.¹³⁶ Bu araçlardan birisi de sosyal ağlardır. Sosyal ağlar etkileşimin çok fazla olduğu bir mecradır. Sosyal ağlar sayesinde bireyler çok kısa bir zaman diliminde, çok fazla insanla fikir alışverişinde bulunur, bilgiye çok hızlı ulaşır.

Yaşadığımız çağda, sosyal ağlar bireyi çeşitli açılardan etkileyen bir kurum haline gelmiştir. Sosyal ağlar bireyin kişiliği ve toplumsal ilişkilerini etkilemektedir. Günümüz dünyasında, internetle iletişim içinde olan birey her gün çok fazla görsel ve işitsel uyarıcıyla karşılaşmaktadır. Sosyal ağların bireyin hayatına olan olumlu etkilerinden dolayı sosyal ağların önemi ve etkileri her geçen gün artmaktadır.¹³⁷

¹³⁵ Michael Skoler , "Haber Medyası Neden Alakasız Hale Geldi ve Sosyal Medya Nasıl Yardımcı Olabilir" <http://nieman.harvard.edu/reportitem.aspx?id=101897>, (24 Mart 2010).

¹³⁶ Uğur Gürkan, Nurettin Demirel, "Ergenlerin Sosyal Medya Kullanımlarının Sosyal İlişkilerine ve Sosyal Kaygı Düzeylerine Etkisi." *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 8.3 (2021): 79-104.

¹³⁷ N. Filiz İrge, "Enformasyon toplumu ve toplumsal değişim sürecinde sosyal medya." *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* 17 (2012): s. 77.

Günümüzde hayatın her alanındaki faaliyetler aramızdaki ilişkilere dair dijital izler bırakmaktadır¹³⁸ Sosyal ağların, onu kullanan genelde toplumu, özele indiğimizde bireyi etkilemesi kaçınılmaz olmaktadır. Sosyal ağların, olası etkileri bazı yönleriyle ele alıp analizi yapılmaya çalışılmıştır.

3.4.1. Sosyal Ağların Sosyalleşmeye Etkisi

‘Socialization’ın Türkçeleştirilmiş hali sosyalleşme kelimesidir. Etimolojik olarak kelimenin kökü olan social sözcüğünü incelediğimizde, arkadaşlık ile nitelendirilmiş, anlamına gelir. Türkçe karşılığı ise ‘toplumsal’ sözcüğüyle denk gelmektedir. O kelimenin kökü olan ‘society’ sözcüğü ise, Türkçedeki toplum sözcüğüne karşılık gelir. Bu iki kavramdan yola çıkarak toplum sözcüğünün Türkçe sözlükteki anlamı ise toplum, “Yaşamlarını sürdürmek, birçok temel çıkarlarını gerçekleştirmek için işbirliği yapan, aynı toprak parçası üzerinde birlikte yaşayan insan kümesi” ve “Bilinçli bireylerden ve özellikle aralarında örgütlenme bağları ve karşılıklı görevler bulunan kişilerden kurulu topluluk” olarak izah edilmiştir. Sosyalleşme (socialization), bireyin belli bir toplumun ve dolayısıyla kültürün mensubu haline gelmeyi ve gerçekten sosyal ve kültürel bir varlık olmayı öğrenip gereklerini büyük oranda yerine getirmeyi öğrendiği sürecin ismidir.¹³⁹ Sosyalleşme, dinamik ve çok yönlü bir süreçtir. Bu süreç içerisinde sosyal ağlar azımsanmayacak oranda etkili bir role sahiptir. İletişim ortamlarının dönüşümüyle, sosyalleşme olgusu da farklılaşmıştır.

İletişim ortamlarının etkileşimli ortamlara geçişi ile ortaya çıkan ve ortamın doğası gereği iletişim tarihinin en hızlı dönüşümünü yaşamamıza katkı sağlayan sosyal paylaşım siteleri, günümüzde hayatımızın her alanını nüfuz ediyor ve günlük faaliyetlerimiz için hızla vazgeçilmez hâle geliyor. Günlük yaşamda çok yaygın oldukları için sosyal ağlar, bireyin sosyalleşme kapasitesine ve kimliğinin inşasına önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır.¹⁴⁰ Kişi, sosyalleşme adına bireylerle kurduğu iletişimin bir sonucu olarak kendisini başkaları karşısında farklı yansıtabilmektedir. Gruba kabul edilme isteği gruba

¹³⁸ Mehmet Gençer, (2017). Sosyal Ağ Analizi Yöntemlerine Bir Bakış. **Yıldız Sosyal Bilimler Dergisi**, 3(2), 19-34.

¹³⁹ Saniye Vatandaş, (2020). Sosyalleşme ve Sosyalleşmenin Sosyal Medya Mecralarındaki Anlamsal ve İşlevsel Dönüşümü, **Erciyes İletişim Dergisi**, 7 (2), 813-832. <https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.675531>.

¹⁴⁰ Cemile Tokgöz Bakıroğlu, Sosyalleşme ve Kimlik İnşası Ekseninde Sosyal Paylaşım Ağları, , Marmara Üniversitesi Gazetecilik Bölümü, Akademik Bilişim 2013 – XV. **Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri 23-25 Ocak 2013** – Akdeniz Üniversitesi, Antalya, s.1.

kendini başka yansıtmamasına neden olur. Özellikle gençlik yıllarında, hâlâ bir kişi olarak kim olduğunu ararken birkaç farklı kişi olmayı da deneyebilmektedir.¹⁴¹

Bireyin çevresinin ve sosyal yapısının şekillendirici etkisiyle üretilen kimlik, artan iletişim ve genişleyen iletişim ortamı sonucunda farklılaşmakta ve gelişmektedir. Çünkü kimlik, bireyin çevresinin ve toplumsal yapısının şekillendirici etkisiyle oluşmaktadır. Bir kişi sosyal ağları kullandığında her zaman bir kimlik oluşturma sürecinden geçer. Bunun nedeni, sosyal ağların dünya çapında iletişim ve süreklilik için fırsatlar sunmasıdır. Kişinin toplumla ilişkisi hızlanmakta ve daha hızlı büyümektedir, sonuç olarak birey her zamankinden daha fazla oranda kültürel faaliyetlere katılmaktadır. Öte yandan kültürler birbirleriyle etkileşime girer ve bu etkileşimlerin bir sonucu olarak kültürler arası etkilere geçmişte olduğundan daha açık hâle gelir. Sosyal ağların kullanımı yoluyla sosyal gelenekler, kültürel değerler ve kültür ulusal sınırların ötesine ve küresel düzeye taşınır.

Gerçek hayatta kendini çaresiz ve güçsüz hisseden insanlar sanal ortamda kendilerini daha cesur ve güçlü hissetmektedir. Sanal ortam onlar için bir yaşam tarzına dönüşmekte, bastırılan duygular sanal ortamda kolaylıkla açığa çıkmakta, mahremiyetin sınırları ihlal edilmektedir. Özetle sanal dünyada gerçek hayat ve sanal hayat bir arada var olur. Duygular kalıcı bir alışkanlık haline gelir. Gerçeklerden uzaklaşma, gerçeklerden kaçma davranışı olarak günlük yaşama yansır. Sanal iletişim, mesajın kaynağı ile mesajın alıcısı arasında kalın bir sanal duvar oluşturmaktır, bu da yapay duyguların ve gerçeklikten kopuk geçici rahatlamaların ortaya çıkmasını sağlamaktadır.¹⁴²

Sosyal ağlar üzerinden iletişim, yeni bir içerik sunumunu değildir. Geleneksel olana bağlı kalarak var olan içeriğin farklı bir kanala aktarılmasıdır. Sadece bireyin sosyalleşme süreci için yeni bir mekân olarak hizmet eder.¹⁴³

Nietzsche, insan ırkının mevcut güç seviyesinden asla tatmin olmayacağına ve insanın sürekli olarak daha fazla hâkimiyet için çabalayacağına inanıyor. Kişinin sosyal

¹⁴¹ N. Pelin Özkan, Sosyal Ağ Kullanıcılarının E-Sosyalleşme Sürecindeki Kimlik Yapılandırma Süreçleri, **II. Uluslararası İletişim, Medya, Teknoloji ve Tasarım Konferansı/** 02-04 Mayıs 2013/ Gazimağusa – Kuzey Kıbrıs, s. 386.

¹⁴² Mahmut Dirik, Edip Taşkesen, İhsan Ekin, Dilan Alp, Bilgi Çağında Sanal Yaşamın Gerçek Yaşama Yansıması, **Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, Batman Üniversitesi Uluslararası Katılımlı Bilim ve Kültür Sempozyumu, 18-20 Nisan Batman, Türkiye, 2012, s. 214.

¹⁴³ Cemile Tokgöz Bakıroğlu, a.g.m, s. 3.

ortamlarda kendini idealize etme imkânı toplum içinde sevilmesini sağlamıştır. Araştırmalar, bir bireyin sosyalleşme sürecini engelleyebilecek birçok kişisel özelliğin çevrim içi topluluk atmosferinde aşılabileceğini göstermiştir. Örneğin herhangi bir fiziksel özelliğinden memnun olmayan bir kişi, profilinde o yönünü gizleyen görsellerle bir görüntü oluşturabilir ve günlük hayatta politik olarak daha pasif olabilirken daha güçlü bir kimlik oluşturabilir. Örneklerde görüldüğü gibi bunu sosyal ağlar aracılığıyla yapabilmektedir. Bireylerin bu kanalları sosyal medyada kimlik oluşturma amacıyla kullandıkları ve var olandan farklı bileşenlere sahip bir kimlik oluşturdıkları belirlenmiştir. Bu kanalların mahremiyeti baltaladığı gerçeği de kabul edilmektedir. Ancak sosyal ağlar, idealize edilmiş kişiliğin aynasını sağlar ve kullanıcıların gönderilerini beğenmelerini sağlar. Ayrıca kullanıcıların "retweetlemelerine" izin vererek psikolojik hayranlık talebini karşılar. Bir profilin tüm bileşenleri, bireyin geliştirmek için çok çalıştıkları ideal kimlikleri sergilemesi için son derece uygun bir ortam sağlayan sosyal ağlar içinde kişinin ideal kimliğine yaklaşma girişiminde kullanılır.¹⁴⁴ Toplumda takdir edilmek isteyen birey için birçok sosyal bağlamda kendisinin ideal bir versiyonunu inşa etme fırsatı doğmuştur. Çalışmalar bir çevrim içi topluluğun ambiyansının; bireylerin, bir kişinin girmeye çalıştığı sosyalleşme sürecini engelleyebilecek bir dizi kişisel özelliğin üstesinden gelmesine yardımcı olabileceğini göstermiştir. Bir kişinin profilinin tamamı, sosyal ağlara katılırken kişinin ideal kimliğine yaklaşma çabası içinde kullanılır. Bu ağlar, bireylerin oluşturmak için büyük bir titizlikle çalıştıkları ideal kimlikleri sergileyebilmeleri için son derece uygun bir ortam sunmakta ve bunun sonucunda bir profilin tüm bileşenlerinden bu amaç doğrultusunda yararlanılmaktadır.¹⁴⁵

Yapılan sosyolojik araştırmalar gösteriyor ki; aşırı internet kullanımı ile yalnızlık duygusu ve yalnızlık durumu arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır. Aşırı internet kullanımı ve sosyal ağlarda zaman geçirmek ders başarısı, ders motivasyonunda azalmaya, reel sosyal ilişki ve eylemlere daha az vakit harcamasına, arkadaşlarıyla daha zayıf ilişkiler kurmasına sebep olmaktadır.¹⁴⁶

¹⁴⁴ CemileTokgöz Bakıroğlu, a.g.m, s. 5.

¹⁴⁵ Mahmut Dirik, Edip Taşkesen, İhsan Ekin, Dilan Alp, a.g.m, s. 215.

¹⁴⁶ Arzu Bozdağ Tulum, a.g.e, s. 25.

3.4.2. Sosyal Ağların Kimlik Üzerindeki Etkisi

Sosyal medya, sosyal ağlar; internet teknolojisinin icat edilmesi ve gelişmesi ile birlikte günlük hayatın ayrılmaz bir parçası olmuştur. Hayatımızda önemli bir yer işgal etmeye başlayan sosyal ağlar; günlük yaşam uygulamalarında, sosyalleşme süreçlerinde dönüşümü başlatmıştır.

Sosyal medya; en genel ifade ile internet üzerinde kişilerin birbirleriyle iletişim kurmasıdır. Bu medyada iletişim, ulaşım bir kişiden yüzlerce kişiye, yüzlerce kişiden sayısı milyonlarca kişiye kadar uzanmaktadır, ulaşmaktadır.¹⁴⁷

İnternet, kendi mantığı ve kendine özgü dili olan bir iletişim aracıdır. İnternet, belirli bir kültürel ifade alanıyla kısıtlanmış değildir, internete bağlı herkesi kapsamaktadır. İnternette iletişim genellikle imgesel dünyada, rol oynama ve gerçek olmayan kimliklerin izole edilmeyen sosyal tatbikatına dâhil durumdadır.¹⁴⁸

Günümüz toplumunda insan olmanın ve kimliğe sahip olmanın ne anlama geldiği sorusu, geçtiğimiz yüzyıl boyunca siyasi ve entelektüel çevrelerde en fazla ilgi gören konulardan biridir. Kimlik arayışının, tarih yaratma sürecinde teknolojik ve ekonomik ilerleme kadar eşit derecede önemli olduğu ileri sürülmüştür.¹⁴⁹ Öte yandan, internet hayatın neredeyse her yönünü geri dönülmez bir şekilde değiştirdi ve öngörülebilir gelecekte de değiştirmeye devam etmesi tahmin edilmektedir. Bu durum, bir dizi farklı düzeydeki kimlikleri kapsar. Keşif alanındaki en önemli açık sorulardan biri, bu sürecin gerçekte nasıl işlediğidir. Bu bağlamda Castells'in "The Rise of the Network Society"(Ağ Toplumunun Yükselişi) başlıklı araştırması son zamanlarda yapılmış en kapsamlı çalışmadır. Castells bu özel çalışmasında şunları ileri sürüyor: "Ağlar, toplumlarımızın yeni sosyal morfolojisini oluşturuyor. Ağ mantığının yayılması, üretim, deneyim, güç ve kültür süreçlerinde yer almaktadır. Çıktıları toplumu temelden değiştiriyor."¹⁵⁰ Toplumsal örgütler içinde ağların kurulması çeşitli dönemlerde ve yerlerde gerçekleşmiştir. Yeni bilgi teknolojisi paradigması tüm toplumsal yapıya yayılması için gerekli maddi temeli sunmaktadır. İnternetin sosyal ağların gelişimi üzerindeki etkisinin

¹⁴⁷ Saniye Vatandaş, "Sosyalleşme ve sosyalleşmenin sosyal medya mecralarındaki anlamsal ve işlevsel dönüşümü." *Erciyes İletişim dergisi* 7.2 (2020): 813-832.

¹⁴⁸ Manuel Castells, *İnternet Galaksisi*, editör: Tuğba Asrak Hasdemir, 1. Baskı.2020, Ankara, s. 273.

¹⁴⁹ Manuel Castells, a.g.e, s. 56.

¹⁵⁰ Manuel Castells, a.g.e, s. 57.

en bariz tezahürü, çevrim içi sosyal ağlarda bulunur. Gerçekten de insan ilişkilerinin bağlantısının miktarında önemli bir artışın olduğu "alanlardan" biri, çevrim içi sosyal ağlardır. İnsanlar birbirleriyle tanışabildikleri, düşüncelerini tartışabildikleri ve sohbet edebildikleri her ortamda anlam bulmaktadırlar. Sonuç olarak yeni kurumların ve bireysel kimliklerin ortaya çıkışı, söz konusu yer ister fiziksel ister "sanal" olsun, mekândan derinden etkilenir. İnternet üzerinden oluşturulan sosyal ağlar sayesinde insanlar birbirlerine dostluk teklifinde bulunabilmekte, birbirlerinin "duvarına" yazılar yazabilmekte, posta kutularına notlar bırakabilmekte ve etkinliklere katılmak için davetler gönderebilmektedir. Bu konuda yapılan araştırmaların birincil odak noktası internetin hızını ve kapasitesini anlamaktır. İnsanlar birbirleriyle bağ kurmada oluşturacağı ağlar için internetin nasıl kullanılacağı ile ilgili yeterli olacak şekilde çaba sarf etmemiştir. Ağların yaratılması, çoğunluğu kent sosyolojisi alanında yürütülen az sayıda araştırmanın konusu olmuştur. Ancak son yıllarda geniş bant teknolojisinin ve mobil teknolojilerin hızla gelişmesi ve bunlar üzerinde oluşturulan güçlü uygulama yazılımları sayesinde geleneksel kültürün temsilcisi olduğuna inanılan kırsal bölge, giderek daha fazla yer almaya başlamıştır.

Her medeniyet, bir noktada kişinin kimliği hakkında konuşmalar yapmıştır. Türkiye gibi henüz modernliğinin son aşamasına gelmemiş, hızlı bir toplumsal değişim ve geçiş yaşayan toplumlarda bu tartışmalar diğer ülkelere göre çok daha yaygındır. Bunun birincil nedeni, sosyal ağlarda daha geleneksel yöntemlerle araştırma yapmanın oldukça zor olabilmesidir. Bu bağlamda çevrim içi sosyal ağların ortaya çıkışı önemli bir potansiyel sunmuştur. Bu bakış açısına göre güncel teknolojilerin yardımıyla oldukça hızlı bir şekilde gerçekleştirilebilen kimlik araştırmaları, yeni bir "kendini tanıma" imkânı sunmuştur.¹⁵¹

3.4.3. Sosyal Paylaşım Sitelerinin Olumlu Etkileri

British Computer Society (BCS) tarafından yapılan bir araştırmanın bulgularına göre Facebook gibi sosyal paylaşım sitelerini kullanan kişiler hayata karşı daha iyi bir tutum sergilemekte, diğer insanları dışlamamakta ve gerçek dünya deneyimlerinden daha

¹⁵¹ Burt, RS " TheSocialCapital of StructuralHoles ", NewDirections in EconomicSociology. Düzenleyen MF Guillien, R. Collins, P. England ve M. Meyer, New York: Russel Foundation, 2001, aktaran Ramazan Acun Her Dem Yeniden Doğmak: Online Sosyal Ağlar ve Kimlik; **Ulusal Folklor**, 2011, Yıl 23, Sayı 89, s. 8.

fazla kopmamaktadır. Sosyal medya platformlarının kullanımı sayesinde e-ticaretteki en son gelişmelere ayak uydurabilmekte ve tercih ettikleri markaları seçebilmektedir. Sosyal ağlar aracılığıyla gerçekleşen iletişim; bir bireyin yüz yüze toplantılar, geziler ve diğer sosyal örgütlenme biçimleri için fırsatlar yaratarak izolasyon duygularının üstesinden gelmesini mümkün kılar. Kullanıcıların pasif tüketimden uzak olduğu, eğitici bir bakış açısının olduğu aktif katılımlı sosyal alanlar bu ortamlarda bulunabilir. Bu ortamlar, insanların yardımlaşma ve paylaşım amacıyla bir araya geldikleri, iletişimin kolaylıkla gerçekleştirilebildiği, dileklerin iletilebildiği ortamlardır.

Sosyal medya deneyimlerinin sürekli olarak sınırlandırılmış öğrenme ortamı, sosyal ağlar tarafından ortadan kaldırılmaktadır. Bu deneyimler genellikle arkadaşlık, yakınlık ve ilgi alanları üzerine kuruludur ancak, çeşitli meslek grupları arasında bağlantılar geliştirebilecek şekilde sınır genişletilmiştir.¹⁵²

3.4.4. Sosyal Paylaşım Sitelerinin Olumsuz Etkileri

Sosyal medya ağlarının varlığından kaynaklanan hayal dünyasının ortadan kalkması, bireylerin gerçek dünya ile sanal gerçeklik dünyası arasında ayrım yapmasını zorlaştırmaktadır. Kişinin sosyalleşmesinin ilk adımının üzerine inşa edildiği temeldir ve odak noktası ailedir. Aslına bakılırsa sanal sosyallikle meşgul olmak; yeni deneyimlere olan ihtiyacın artmasına, kişinin ailesinden uzaklaşmasına ve daha derin bir izolasyon arzusuna yol açabilir. Sanal medya oyunları oynayan ancak gerçek hayattan kopuk, kişisel etkileşimlerden kaçınan ve aileleriyle gergin ilişkileri olan insanlar zihinsel olarak yok olmuştur.

Sosyal ağlar; bireyi asosyalleştirir, bireyin sağlıklı olan bağımlı koparır, güvenli bir yaşam sürmesini engeller, güvensiz bir ortamda güvenilemeyecek kişilerle sohbete sokar. Birey sanal dünyasında kendisini canlı tutar.¹⁵³

Sosyal paylaşım ağları, mekân ve zamandan bağımsız olarak bağlantı kurma fırsatı vermektedir. Dünyanın farklı noktalarından kişilerle iletişim kurarak sosyalleşmesine ve böylece dünya vatandaşı olmasına imkân vermektedir. Ancak bu durumun dezavantajlı bir tarafı da vardır; ekrana bağımlı hale getirerek yalnızlaşmasına sebep olmaktadır.¹⁵⁴

¹⁵² Mahmut Dirik, Edip Taşkesen, İhsan Ekin, Dilan Alp, a.g.m, s. 221.

¹⁵³ Mahmut Dirik, Edip Taşkesen, İhsan Ekin, Dilan Alp, A.g.m, s. 222-223.

¹⁵⁴ Arzu Bozdağ Tulum, a.g.e, s. 25.

Sosyal ağ kullanımı hızlı bir şekilde toplumsal hayata girmiştir. Sosyal ağ kullanımının artmasıyla bireylerin bilgiye ulaşması daha kolay ve daha hızlı olmaktadır. Bireyler bilgiye artık anlık olarak ulaşmaktadır.

Sosyal ağ üzerinde geçirilen sürenin artmasıyla birlikte karşımıza olumsuz durumlar da çıkmaktadır. Bunlardan biri siber zorbalıktır. Sosyal ağlarda birçok konuda suçla karşılaşmış ve sosyal ağların kriminal kullanımı da başlamıştır. Sosyal ağlarda suç kavramı ile direkt olarak karşı karşıya kalınması beraberinde mağduriyet yaşatacak farklı suç kavramlarını da beraberinde getirmiştir. İnternet dolandırıcılığı, kişisel ve kurumsal verilerin çalınması, hakaret gibi durumlar ortaya çıkmıştır.

Sosyal ağların olumsuz kullanılmasıyla beraber linç kültürünün yayılması, siber zorbalık vakaları, toplumsal anlamda farklılıklardan kaynaklı ayrışmanın artması da sosyal ağların olumsuz ve yanlış kullanılmasının sonuçlarındandır.

Sonuç olarak şunu ifade edebiliriz: Sosyal ağlar ve sosyal medya kullanımının bireysel ve toplumsal anlamda büyük ölçüde davranışları, tutumları etkilediğini söyleyebiliriz. Sosyal ağlar, kullanıcıların bu platformları nasıl kullandığına bağlı olarak olumlu ve olumsuz bir nitelik kazanmaktadır.¹⁵⁵

3.4.5. Sosyal Ağların Bireylerin İletişim Şeklini Üzerinde Etkisi

Sosyal ağlar, sosyal medya ve dijital dönüşüm bireylerin hayatını birçok yönden etkilemiştir. Bu etkiler hem bireyin kendi dünyasında hem de global düzeyde varlığını göstermiştir. İnsanlar geleneksel medya araçlarından (televizyon, radyo, gazete vb), internet tabanlı iletişim araçlarına yönelmiştir. Sosyal ağlar internet ve sosyal medyanın sağladığı birçok avantajla beraber daha çok tercih edilmektedir.

İletişim araçlarının gelişimi toplumsal etkileşimi sağlama fikrinden gelmektedir. Teknolojinin gelişmesi kişileri fiziksel olarak birbirinden uzaklaştırmaktadır ancak, çok kanallı iletişim araçlarını ortaya çıkarmaktadır. Kişilerin iletişim süreçlerinde bu çok kanallı iletişim araçlarını kullanmayı tercih ettikleri görülmektedir. İletişim araçlarının çeşitliliği, kişileri teknoloji kanalı ile iletişim kurmaya teşvik etmektedir. Bunun sonucunda yüz yüze iletişim önemini kaybetmiştir. Yeni iletişim ortamları kişiler arasında sık ve paylaşımı fazla iletişim olanakları sunduğundan kişiler arasında

¹⁵⁵ www.iienstitu.com(08.01.2024).

etkileşimin olmasını sağlar. Kişilerin yaşam ve iletişim şekilleri üzerindeki değişim temelini teknolojinin durmadan ilerleme süreci içerisinde olmasından kaynaklanır.¹⁵⁶

Sosyal ağlar, sosyal medya, dijitalleşme serüveni; kişisel iletişim haricinde iş dünyasını ve ticaret alanını da etkilemiştir. Sosyal ağları, sosyal medyayı aktif olarak kullanabilen markalar pazarlama stratejilerini de buna göre şekillendirmişlerdir.¹⁵⁷

3.4.6. Sosyal Ağların Bireysel ve Toplumsal Değerler Üzerinde Etkisi

Sosyal ağların kullanımı sonucu değişime uğrayan kısımlardan bir diğeri de bireysel ve toplumsal değerlerdir. Sosyal medya araçları sayesinde kişiler arası etkileşimi hızlandırarak iletişimin daha geniş çevreye ulaşmasını sağlamıştır. Etkileşimin geniş bir coğrafyaya yayılması sonucu olarak bireylerin toplumsal değer ve davranışları da etkilenmiştir.

Sosyal ağların etkilediği bireysel değerlerden bir diğeri de, bilgiye ulaşmanın kolay olması ve özgürlüğe sahip olmanın sağladığı fırsatlardır. İnsanlar dünyada yaşananlar hakkında bilgi alma süreçleri hız kazandığı için durum daha bilinçli olmalarını sağlamıştır.

Sosyal ağların sağladığı avantajlardan bir diğeri de uzakta olan ya da sık görüşebilme imkânı bulunmayan aile, akraba, arkadaşlar ile sosyal ağlar üzerinden görüntülü görüşme imkânı sağlamasıdır. Bu durum, kişilerin sosyal çevreleri ile olan bağlarını güçlendirmektedir.

Sosyal ağlar ve sosyal medya kullanımı beraberinde toplumsal değerlere karşı farkındalığın artmasını sağlamıştır. Bu anlamda topluluk da beraberliği sağlamak, belli bir konu üzerinde dikkat çekmek, farkındalık oluşturmak gibi güce de sahiptir.

3.4.7. Sosyal Ağların Kültürel Değişmeye Etkisi

Sosyal bilimlerde değişme kavramı, tüm karşıt tutumları da içine alacak şekilde geniş kapsamlıdır. Her “gelişme” ve “gerileme” bir tür değişimdir. Değişme kavramı sadece tek başına kullanımında olumlu ya da olumsuz bir değer yargısı taşımaz ve net bir

¹⁵⁶ Aysun Kaya, **Sosyal Paylaşım Ağlarının Kişilerarası İletişim Sürecine Etkisi**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler Anabilim Dalı Kişilerarası İletişim Bilim Dalı, İstanbul 2011, s. 2.

¹⁵⁷ www.iienstitu.com(08.01.2024).

yön belirlemez.¹⁵⁸ Toplamlar için değişme durumu kaçınılmazdır. Toplamlarda değişme ileriye yönelik olabileceği gibi geriye dönük de olabilir. Yani değişime olumlu olabileceği gibi olumsuz da olabilir.

Mevcut durumdan başka bir duruma evrilme olarak ifade edilen değişme; toplumsal alanının tüm bileşenlerinde meydana gelebilir. Toplumsal yapının bileşenlerinden birisi de kültürel alandır. Kültürel alanda da değişimler meydana gelir. Kültürel alan maddi ve manevi unsurlardan oluşur. Kültürün maddi unsurları nelerin giyildiği, mutfağında nelerin pişirildiği, hangi araç ve gereçleri kullandığı gibi maddi türden olan her şeydir. Kültürün manevi unsurları ise toplumda konuşulan dil, inanılan din, örf- adetler, ahlaki kurallar gibi manevi türden olan her şeydir.¹⁵⁹

Toplumsal değişme yavaş ya da hızlı olabilir. Toplumsal değişmeyi hızlandıran bazı unsurlar vardır. Bunlar: Kitle iletişim araçları, televizyon, radyo, basılı eserler, teknoloji olarak ifade edebiliriz.

Teknolojinin hızlı gelişmesi, toplumsal değişimde yönlendirici etkisi olduğunu ifade edebiliriz. ¹⁶⁰ Teknolojiyle birlikte internetin de hayatımıza girmesi toplumsal değişimi daha hızlı hale getirmiştir.

Özellikle 1990 'lardan sonra dijital teknolojiadaki hızlı gelişme, toplumsal yapılanmada bilgi çağının temelini oluşturmuştur. İnternet, toplumsal yapının temelini oluşturur, interneti kullananlar arasında bilgiye sınırsız şekilde ulaşma ve bilgiyi aktarma imkânı veren bir ağ teknolojisidir. İnternetin günümüz dünyasına dâhil olmasıyla beraber sosyal paylaşım ağlarına, web- mobil uygulamalar gibi değişkenler de girmiştir. Bu değişkenler insanlar arasındaki etkileşimin hızlanmasını sağlamıştır. ¹⁶¹

İnternetin sağladığı sanal ağlarda etkileşim artmakta, oluşan sanal gruplarla beraber farklı kültürlerle tanışma imkânı bulunmaktadır. Kültürel değişim ve etkileşim de beraberinde hızlı bir şekilde olmaktadır.

¹⁵⁸ Bozkurt Güvenç, **Sosyal ve Kültürel Değişme**, Eren Gündoğan Yayınları, s. 19, 2000.

¹⁵⁹ Arzu Bozdağ Tulum, Sanal Sosyal Ağlar ve Aidietler: Dijital Yerlilerin Sanal Sosyal Ağ Aidietleri (Malatya İli rneği), Doktora Tezi, İnönü niversitesi, s. 21, Malatya, 2021.

¹⁶⁰ E. Pınar UÇA GüNEş, "Toplumsal değişim, teknoloji ve eğitim ilişkisinde sosyal ağların yeri." **Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi** 2.2 (2016): 191-206.

¹⁶¹ N. Filiz İrge, "Enformasyon toplumu ve toplumsal değişim sürecinde sosyal medya." **Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi** 17 (2012): 63-86.

İnternetin sunduğu, bilgiye hızlı bir şekilde ulaşma imkânı, toplumu oluşturan alt bileşenlerin değişimini sağlamıştır. Ekonomik, kültürel, ideolojik yapılar, toplumsal değerler, yaşam kuralları, eğitim sistemi, insan ilişkileri gibi alanlarda etkili olmuştur. İnternetin sağladığı olanaklarla değişime uğrayan toplumsal yapılanma artık eskisi gibi olamaz.

3.4.8. Sosyal Ağların Bireyleri Sosyalleştirme, Yalnızlaştırma ve Yabancılaştırma Etkisi

Toplumda yaşanan değişim ve dönüşüm, bireyin günlük yaşam tarzını da etkilemektedir. Birey üzerindeki toplumsal değişimin etkilerini sosyalleşme kavramı üzerinden izah edebiliriz. Sosyalleşme; diğer anlamıyla toplumsallaşma, bireyin içinde bulunduğu topluma uygun olarak davranmasıdır. Bu davranışların uygun olması ise bulunduğu toplumun değer yargıları ve normları ile örtüşmesidir.¹⁶²

Birey yaşamı boyunca çok farklı sosyal gruplar içerisinde yer alır. Bu grupların değerleri ve normlarını benimser ve bulunduğu gruba uygun davranışlarda bulunur.

21. yüzyılda teknolojinin gelişmesi, kentleşme ve sanayileşme ile birlikte sosyalleşme alanında kaymalar görülmektedir. Günümüz dünyasında internetin hayatımızda etkili olmasından dolayı sosyal paylaşım ağları sosyalleşme alanı olarak görülmektedir.

İçinde bulunduğumuz dijital devirde, zaman, mekân ve beşeri ilişkilerde dönüşümler görünmektedir. Burada dijital dünya olarak ifade edilen sosyal paylaşım ağlarıdır. Sosyal paylaşım ağları bireyi, sanal mecrada sosyalleştirdiğini ifade edebiliriz. Ancak bu sosyalleşme, yüz yüze ilişkilerde yalnızlaşmaya ve kendine yabancılaşmaya dönüşmektedir. Bu nedenden dolayı birey teknolojinin karşısında daha pasif bir hal almıştır.¹⁶³

Sosyal paylaşım ağlarında sosyalleşme kavramını izah ederken yabancılaşma kavramı kendini göstermektedir. Öncelikle yabancılaşma kavramını izah etmek gerekir.

¹⁶² Arzu BOZDAĞ TULUM, age, s. 23.

¹⁶³ Ayşegül Elif Karagülle, Berk Çaycı "Ağ toplumunda sosyalleşme ve yabancılaşma." *Turkish Online Journal of Design Art and Communication* 4.1 (2014): 1-9.

Yabancılaşma, insanın tavır ve davranışlarının insanın özüne uymayacak bir hale bürünmesidir.

Sosyal paylaşım ağlarında birey kendini nasıl tanıtmak istiyorsa o kimliğe bürünerek kendini tanıtmaktadır. Sosyal paylaşım ağlarında, sanal dünyada var olabilmek, takipçi sayısını arttırmak, sanal alanda görünür olmak için sahte kimlikler arkasına sığınmaktadır. Kişi, sosyal paylaşım ağlarında üreterek ürettiklerini beğeniye sunarak kendini göstermek ister.¹⁶⁴ Paylaşımları neticesinde beğeniler sayısının çokluğuna bağlı olarak olmak istediği kimliğini yeniden oluşturur. Birey onaylanan benliğini diğerlerine sunarak kendi öz benliğinden uzaklaştığı için kendine yabancılaşmaktadır. Gerçek kimliği ile kendi oluşturduğu sahte kimliği iç içe geçen birey kendi öz benliğine yabancılaşmaktadır.¹⁶⁵

Bir başka açıdan değerlendirdiğimizde sosyalleşme mekânlarının sanal ortama taşınmasıyla, yüz yüze ilişkilerin yerini alan sanal alandaki ilişkiler, bireyin gerçek dünyadaki ilişkilerine yabancılaşmasına sebep olmaktadır.

İnternette ve mobil iletişime bağlı olarak internette geçirilen süre sürekli olarak artmaktadır. Çocukların ve gençlerin internette geçirilen süreleri diğerlerine nazaran daha fazladır. Sürekli dijital alanda zaman geçiren birey kendi kültürel değerlerine ve kimliğine yabancılaşmaktadır, yozlaşmaktadır. Bu noktada iletişim içinde bulunduğu kültürün kodları ve paylaşılan içeriklerle kendi kültürel kodları farkında olmadan yer değiştirdiğinden birey hem kendi kültürüne hem de kendi kimliğine yabancılaşmaktadır.¹⁶⁶

Sosyal paylaşım ağlarında sosyalleşmeye çabalayan bireyi bekleyen gizli bir tehlike de yalnızlıktır. Birey kendi oluşturduğu dijital ortama hapsolarak kendini yalnızlığa itmiştir. Birey iletişimde geldiği son noktada kendini kaybetmiş durumundadır.¹⁶⁷

Günümüz insanı, içinde bulunduğu yalnızlığı gidermek için sosyal medya ve sosyal paylaşım ağlarını kullanmaktadır. Günümüz insanı sosyal medyayı içinde bulunduğu yalnızlıktan kurtulmak için de kullanmaktadır. Günümüz insanı sosyal paylaşım ağlarında, sanal arkadaşlıklar, sanal dostluklar kurmaktadır. Sanal arkadaşlıkların

¹⁶⁴ Nuray Mercan "DİJİTAL DÜNYADA ZAMAN, MEKÂN, İNSAN İLİŞKİLERİ VE YABANCILAŞMA." **Silahlı Kuvvetler Dergisi**. (Ocak 2010). Sayı 403, ss. 100-111.

¹⁶⁵ Hatice ŞAFAK GÜÇLÜ , "Sosyal Ağların Bireyin Sosyalleşme Süreci Üzerindeki Rolü." **Sosyal Sağlık Dergisi** 2.1 (2021): 74-87.

¹⁶⁶ Berk ÇAYCI, age, s. 8.

¹⁶⁷ Berk Çaycı, age, s. 6-7.

sayesinde uzun zamandır kaybettiği dostunun geri döndüğü hissine kapılmaktadır. Burada kurulan arkadaşlıkları Veysel Bozkurt *susuzluğunu gidermek amacıyla deniz suyu içenler gibi, yalnızlığını gidermek için kalabalıklara karışanlar, yalnızlıklarını daha çok hisseder hale gelmektedir* sözleriyle ifade etmektedir.¹⁶⁸

Çok fazla emek verilmeden, sosyal paylaşım ağları üzerinden kurulan arkadaşlıklar, dostluklar da çok kalıcı olmayacaktır ve birey kendi yalnızlığına tekrar dönecektir.

Yapılan bazı araştırmalarda yalnızlık ve sosyal medya kullanımı arasında sıkı bir ilişki olduğunu ortaya çıkmıştır. Bireyin sosyal medyayı fazla kullanması eğitsel motivasyonunu düşürdüğünü, ebeveynleri ile arasındaki iletişimin zayıfladığını, ev dışındaki sosyal aktivitelere daha az zaman ayırdığını ortaya koymuştur.¹⁶⁹

Sonuç olarak şunu ifade edebiliriz: Sosyal medya hayatımızda yer edindiği günden beri birey üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri olmuştur. Sosyal medyayı bu anlamda yan etkileri olan bir ilaç gibidir. Bir taraftan iyileştirici etkisi varken diğer taraftan yıpratıcı etkisi de bulunmaktadır. Sosyal medya ortaya çıktığı dönemden beri toplumu ve bireyi etkilemeye devam etmiştir.

Sosyal medya sürekli kendini güncelleyerek gelişmeye devam etmektedir. Bireye ve topluma avantajları ve dezavantajları olmasına rağmen birey için vazgeçilmez bir alandır. Bu bağın sağlanmasında sosyal medya platformunun sürekli kendini yenilemesi etkilidir. Sosyal medya bulunduğu toplumun ihtiyaçlarını gözeterek güncellemeye devam etmektedir. Sosyal medyanın günümüz dünyasında vazgeçilmez bir noktaya taşınma sebeplerinden biri toplumsal yönelimlere ayak uydurabilmesidir. Bu durumda sosyal medya hayatımızda kalmaya devam edecektir.¹⁷⁰

¹⁶⁸ Veysel Bozkurt, "Sosyal medya kullanan gençler arasında bencillik ve yalnızlık." **Türkiye'nin Yüzyılı ve Geleceği Uluslararası Gençlik Sempozyumu Tebliğler Kitabı** (2018): 4-5.

¹⁶⁹ Tuba Nur Şimşek, **Modern kent toplumunda facebook ile yalnızlaşan gençlik: İstanbul Üniversitesi örneği**. MS thesis. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012, s. 39.

¹⁷⁰ Cansel GÜZEL, age, s. 109.

SONUÇ

Sosyal bir varlık olan insanoğlu; fiziksel, ruhsal ve maddi olmayan isteklerini yerine getirmek için sürekli olarak başkalarıyla çalışır. İnsanlar en ilkel zamanlardan beri toplumun parçası olmuştur. İnsanlar Cemaatlerin (Topluluk) ve Cemiyetlerin (toplum) içinde olduğu çeşitli sosyal gruplar, organizasyonlar ile varlığını devam ettirmektedir.

Toplumu analiz ederken sosyal bilimciler tarafından çeşitli görüşler ifade edilmiştir. Durkheim, Cooley, Tönnies bu analizi yapanların başında gelmektedir. Bu tezin başlangıç fikrini temellendirdiği fikir adamı ise Ferdinand Tönnies dir. Ferdinand Tönnies, toplumu oluşturan iki egemen irade biçimini tartışıyor: Gemeinschaft ve Gesellschaft. Gemeinschaft (Cemaat), üyelerin bireysel çıkarları değil ortak yaşamın temellerini paylaşacakları şekilde birlikte yaşayan bir grupla karakterize edilir. Cemaatler(topluluk), resmi olmayan akrabalık temelli ilişkilerde gelenek ve göreneklerin önemli olduğu, bireylerin duygu, şefkat yoluyla birbirine bağlandığı yerel gruplardır. Topluluk; belirli bir coğrafi bölgede ortak bir düşünce, duygu ve mesleği paylaşan, birbirleriyle akraba olan bir grup insandır. Cemaat; akrabalık ve manevi dayanışma gibi yakın ilişkilere sahip, bulunduğu yere göre farklılaşan, aynı kültüre bağlı ve kaç kişinin parçası olduğuna bağlı olarak büyüklüğü değişen bir grup türüdür. Bir topluluğun birincil özelliği, birlikte çalışma ve tüm çabalarda birbirini destekleme yeteneğinin varlığıdır.

Toplulukların yaşamlarını şekillendirme konusunda önemi büyüktür. Bir topluluk, geleneksel olarak yapılandırılmış ve üyeler arasında güçlü bir yoldaşlık duygusuna sahip olan sanayi öncesi toplumlardan oluşan bir sosyal ağıdır. Bu sistem içindeki sosyal ilişkiler, bir dayanışma ruhu ve ortak bir irade ile samimidir. Topluluk yapısı; ailenin sosyal yapı içindeki konumuna bağlı, prestij ile aile ve akrabalık sisteminin önemli rol oynadığı sosyal bir birimdir. İnanç sistemi, geleneklerin ve değer yargılarının koruyucusudur. Yüz yüze sosyal temaslar bu dayanışmanın sağlamlığına önemli ölçüde katkıda bulunmuştur.

Toplum, sürekli olarak değişime tabi olan hem özgürlüğe hem de insan davranışı üzerinde kontrole izin veren karmaşık bir sosyal yapıdır. Günümüz toplumunda insanlar, aile ve akrabalık ilişkileriyle değil, birey olarak topluma yaptıkları katkılarla toplumsal bir mevkide ilerlemekte böylece toplumsal prestij kazanmaktadır. Bir toplumun maddi ve

manevi kültürel bileşenlerinin neredeyse tamamen birbirinden kopmuş olması, tüm üyelerini kucaklayan bir dayanışmadan bahsetmeyi güçleştirmektedir. İkincil ilişkiler birincil ilişkileri devraldı ve insanlar tüm topluma uygulanan değer yargılarından muaf tutuldu.

Endüstrileşme süreci, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişi, dolayısıyla şehirleşme sürecini hızlandırmıştır. Büyüyen ve gelişen şehirlerde toplumsal hareketlilik artmış ve yeni sosyal oluşumlar meydana gelmiştir. Bu değişimi sağlayan temel unsurlardan biri ise İnternetin hızlı bir şekilde hayatımıza katılmasıdır. Sosyal yapılanma internetin ve teknolojinin ivme kazanmasıyla geleneksel sosyal yapılanma anlayışından, sanal olana doğru kaymıştır. Bu değişimle birlikte, geleneksel cemaat yapıları(köyler, mahalleler vs.) değişmeye başlamıştır. Bunun yerine daha çok bireysele odaklanan sosyal bir yapılanmaya geçilmiştir.

Toplum, bireyleri ve bireylerin yaşamları boyunca ilişkilerini kapsayan genel bir durumdur. Toplum; karşılıklı yardıma izin veren, gruplaşmalara, bölünmelere yol açan dinamik bir toplumsal örgütlenmenin ilişkiler ağıdır. Hayali bir dünya olan sanal topluluklar, kaybolan ilkelerin yeniden keşfedilebileceği inancını beslemek için oluşturulur. En ağır ceza olan evsizlik ve yalnızlık çeken insanların acılarını dindirmeyi amaçlar. İnternetin sağladığı kaotik bilgi akışı, bireylerin bilgiye kendilerinin erişmesine izin vererek onları etkileşim sürecinde önceki kitle iletişim araçlarından daha aktif hale getirir. Bu, bireylerin fikirlerini geniş bir izleyici kitlesine kolaylıkla iletmesine izin verir. Sanal topluluklar, siber uzay ve siber kültür, bu ekosistem içinde kendi dolaşım alanları olarak var olmuştur. Sanal topluluklar; etkileşim, süreklilik ve sosyal kontrol dengesi gerektiren benzersiz bir organizasyon biçimidir.

Rheingold, toplulukların hem gerçek dünyada hem de dijital dünyada önemli sayıda insanın bir arada yaşayabileceğini iddia ediyor. "Sosyal ağ" terimi; bireylerin ve grupların birbirleriyle daha kolay iletişim kurmasını sağlayan, sosyal geri bildirim için fırsatlar sunan ve anlamlı ilişkiler geliştirmeyi teşvik eden bir yazılım türünü ifade eder. İnternet tabanlı sosyal ağlar, internetin sanal ortamında diğer kişilerin sosyal ağlarına girmek çok daha kolay olduğundan yüz yüze sosyal alana dâhil olmaktan farklı işlemektedir. Sosyal ağların en temel özelliği bağlantılar ve daha spesifik olarak kimin kiminle akraba olduğu etrafında döner. İçerdiği bireyleri birbirine bağlayan ilişkiler, topoloji adı verilen ayırt

edici bir örüntüye sahiptir. Bir ağı kavramsallaştırma veya organize etme şeklimiz, belirlediğimiz çıkar ilişkilerine bağlıdır. Sosyal ağ yapılanmalarının önemli bir kısmı aileler, arkadaşlar, iş arkadaşları ve komşular arasındaki ilişkilere odaklanır. Bununla birlikte çok çeşitli sosyal ilişkiler vardır ve bu nedenle çok çeşitli sosyal ağlar da vardır. Sosyal ağlardaki güçlü ilişkiler; resmi olmayan yönetime, bilgi paylaşımına ve işbirlikçi problem çözme çabalarına önemli ölçüde katkıda bulunur. Sosyal ağlar bir anda ortaya çıkmamıştır. Sosyal ağları ortaya çıkaran faktör teknolojik ve toplumsal zemini tarihsel akışıdır.

Sosyal ağlar bireyin diğerleriyle iletişim ve etkileşimini hızlandırırken, diğer taraftan bireysel izdüşümü farklı seyretilmiştir. Sosyal ağ içerisinde birey farklı bir kimlik oluşturma yoluna girmiştir, ortaya çıkan kimliğe ise dijital kimlik denilmektedir. Sanal kimlikler, bireylerin eğilim ve ilgilerine uygun biçimde düzenleyerek oluşturdukları dijital kimliklerdir. Sosyal medya kullanıcıları; sosyal ağlar içindeki sanal kimlik profillerinin kontrolünü, kullanıcıların sosyal ağları kullanma amaçlarıyla uyumlu bir şekilde harekete geçirerek, toplumun ortak standartlarına uygun bir görünüm sunmak daha cazip gelmektedir. Ayrıca sosyal medya kullanımında, bireyin kabullenme ve onaylanma ihtiyacı için de oluşan kimliği organize etmek önemlidir.

Bireyin çevresinin ve sosyal yapısının şekillendirici etkisiyle üretilen kimlik, artan iletişim ve genişleyen iletişim ortamı sonucunda farklılaşmakta ve gelişmektedir. Çünkü kimlik, bireyin çevresinin ve toplumsal yapısının şekillendirici etkisiyle oluşmaktadır. Bir kişi sosyal ağları kullandığında her zaman bir kimlik oluşturma sürecinden geçer. Bunun nedeni, sosyal ağların dünya çapında iletişim ve süreklilik için fırsatlar sunmasıdır. Kişinin toplumla ilişkisi hızlanmakta ve daha hızlı büyümektedir, sonuç olarak birey her zamankinden daha fazla oranda kültürel faaliyetlere katılmaktadır. Öte yandan kültürler birbirleriyle etkileşime girer ve bu etkileşimlerin bir sonucu olarak kültürler arası etkilere geçmişte olduğundan daha açık hâle gelir. Sosyal ağların kullanımı yoluyla sosyal gelenekler, kültürel değerler ve kültür ulusal sınırların ötesine ve küresel düzeye taşınır.

Sosyal ağlar vasıtasıyla farklı sosyal özelliklere sahip insanlar, sosyalleşmenin kapsamını genişletmişlerdir. Bireyin kendini tanımanın sosyal olarak belirlenmiş sınırlarının ötesine genişleterek zayıf bağların varlığından dolayı ilişki kurmayı daha

kolay bulur. Hızlı bireyselleşme ve parçalanma yaşayan bir toplumda internet, sosyal bağların genişlemesine katkıda bulunabilir.

Günümüzde sosyal ağlar çok çeşitli amaçlar için kullanılmakta ve bu paylaşım ağları içerisinde çok sayıda site yer almaktadır. Pek çok sosyal ağ sitesinin her birinin kendine özgü benzersiz özellikleri vardır. Çevrim içi katılımın ve iletişimin temel amaçları tüm sosyal ağlarda ortak olsa bile bireysel hizmetlerin kesin hedefleri ve bunların kullanılma biçimleri önemli ölçüde değişebilir. Artan popüleritesi nedeniyle insanların birincil iletişim yöntemi olarak tercih ettikleri sosyal ağları, insanların birbirleriyle iletişim kurması giderek yaygınlaşıyor.

Bilginin egemen olduğu post-endüstriyel dönemi açıklamakta topluluk ve toplum kavramları yetersiz kalmıştır. "Gemeinschaft " kavramı genellikle mahalleden ulusa uzanan grupları tanımlamak için kullanılır ve kişisel düzeyden profesyonel düzeye uzanan bir birliktelik duygusunu ifade eder. "Yetersizlik ilkesi", temel teşkil ederek bir topluluk duygusunun gelişmesine katkıda bulunur. Sonuç olarak sosyal ağlar; sosyalleşmeye ve bilgi paylaşımına imkân veren, sosyal kimliğe ve aidiyete sahip sosyal organizasyonlardır. Bu ağların dinamiklerini anlamak, sosyal ağların ve çeşitli alanlardaki uygulamalarının etkin kullanımı için çok önemlidir. Teknoloji, topluluklar ve toplumlar arasındaki geleneksel ayrımı dönüştürdü; onun yerine çevrimiçi sosyal ağları koydu.

Teknoloji ve toplum arasındaki ilişki dinamiktir. Teknoloji bireysel ihtiyaçların ve toplumun ötesine geçmeyi amaçlar. Sosyal ağların yükselişi, internet teknolojisinin hızla gelişmesine ve yeni tüketici alışkanlıklarının ortaya çıkmasına bağlıyor. Kullanıcılar bu ağlara katılırken bilgisayarlarının önünde önemli miktarda zaman harcıyorlar. Bugün, dünya çapında büyük sosyal ağların üyesi olan milyonlarca insan var. Sosyal ağlar, günlük yaşamla bütünleşen bir rutine ve yaşam biçimine dönüşmüştür. Oluşturulan profiller, paylaşılan videolar, bu videolara yapılan yorumlar ve kurulan ilişkilerin boyutu ana akım medyada yakın zamanda gerçek hayatın tamamen sanal alana taşınacağı endişesini doğuruyor.

Teknoloji sunduğu çözümlerle bireyin ve toplumun ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Teknoloji kendi bakış açısıyla bireyi ve toplumu bulunduğu yerden daha ileri bir aşamaya taşır. Teknoloji ile tanışan, onu kullanan toplum artık daha önceki gibi olmayacaktır.

Teknoloji sunduğu olanaklarla toplumu da etkilemektedir, toplum da aynı şekilde teknolojik değişimleri etkilemektedir.

İnternet üzerinden gerçekleşen sosyalleşme çabalarını da, toplumdaki sosyalleşme ilişkileri içerisinde anlamlandırabiliriz. Bu durum teknolojik aletlerin değersiz olduğundan değil, bunları toplum içindeki unsurlar bağlamında yerleştirmek, bu öğeler bağlantısı içinde yerleştirmek demektir.

Sosyal paylaşım ağları birey üzerinde farklı yönlerden nüfuz etmektedir. Bireyin sosyalleşme, kimlik inşası, yabancılaşma, yalnızlaşma açılarından etkilemektedir. Sosyal paylaşım ağları içerisinde gezen birey adeta sanal bir deri giymiş durumdadır.

Sosyal paylaşım ağları birey üzerinde olumlu olabilecek tarafları vardır. Birey, sosyal paylaşım ağlarında olumlu ilişkiler geliştirebilir. Dışlanma korkusu gütmeyen, gerçek sosyal alanda bulamadığı arkadaşlık, dostluk, aidiyet duygularını karşılayabilir. Sosyal paylaşım ağlarında birey, mekândan ve zamandan bağımsız olarak öğrenme ortamı oluşturabilir.

Sosyal paylaşım ağlarının birey üzerinde olumsuz etkileri de vardır. Sosyal paylaşım ağlarında iletişimin sık ve yoğun bir şekilde sağlanmasına bağlı olarak birey gerçek hayattaki sosyal ortamından uzaklaşabilir. Bireyin sosyal paylaşım ağlarında çok zaman geçirmesinin psikolojik bir yönü olarak ekran bağımlılığı ortaya çıkabilir.

Sosyal paylaşım ağları birey ve toplum üzerinde ortaya çıkan olumsuz durumlarından biri de siber zorbalıktır. Gerçek dünyada söylenemeyecek söz ve davranışların, klavye arkasından diğer kişiyi mağdur edecek şekilde ortaya çıkabilmektedir.

Sosyal paylaşım ağları bireysel ve toplumsal değerler üzerinde etkisi bulunmaktadır. Sosyal paylaşım ağlarında toplumsal değerlere karşı farkındalık artmaktadır. Bazı toplumsal değerlere karşı tepki oluşturmak, bilinç kazandırmak noktasında etkisi vardır.

Sosyal paylaşım ağlarını kullanan birey bulunduğu ortama yabancılaşmaya başlamaktadır. Sosyal paylaşım ağlarında hayali bir ortamda olan ya da kendine hayali bir ortam oluşturan birey, bulunduğu topluma yabancılaşmaktadır. Sanal ağlarda oluşturduğu kimlik, gerçek dünyada var olan kimliğinde farklı olabilmektedir. Farklı

kimlikler arasında kalan birey kendine dahi yabancılaşmaktadır. Sürekli sosyal ağlar içerisinde var olan birey gerçek dünyada yalnızlık tehlikesiyle karşılaşmaktadır.

Birey ve toplum üzerinde sosyal paylaşım ağlarının ve sanal ağların avantajları ve dezavantajları vardır. Sosyal paylaşım ağları ve sanal ağlar, birey ve toplum üzerindeki olumsuz etkilerine rağmen vazgeçilmemektedir. Sosyal paylaşım ağlarının ve sanal ağların toplumsal değişime ayak uydurabildiği için kendini güncellemektedir.

Günümüz dünyasında bireyler, sosyal medyayı konvansiyonel medyanın alternatifi olarak görür. Bireyler sosyal medyayı, ana akım medyanın yer vermediği, göz yumduğu, aktarmadığı bilgilere ulaşmak için samimi bir kaynak olarak kullanır. Diğer bir deyişle sosyal medyayı geleneksel medyanın alternatifi olarak görmektedir.

Günümüz toplumunda saf bir topluluktan veya saf bir toplumdan söz etmek mümkün değildir; çünkü toplumlar gelişme ve geçiş halindedir. Cemaatler ve cemiyetler birbirleriyle daha yakından ilişkilidir ve birbirine bağlı olma durumu içerisinde.

Sonuç olarak toplumsal değişim ve dönüşüm, teknoloji ile bağlantılı olarak evrilmiştir. Toplumu izah etmede, sanayi öncesi dönemde kullanılan toplum ve topluluk kavramları artık yetersiz kalmaktadır. Teknolojinin gelişimi, modernleşme ile toplum yapısı oldukça karmaşık bir yapı haline gelmiştir. Geleneksel anlamda cemaatleşme (topluluk) yapısı tamamen ortadan kalkmamıştır, ancak içeriği ve bulunduğu platform değişmiştir. Cemaat (topluluk) yapısı farklı şekillere dönüşmüştür. Cemaat(topluluk) kendine yer bulunduğu sanal ağ platformunda sanal cemaatlere dönüşmüştür.

KAYNAKÇA

- AKAR, Erkan; “Sanal Toplulukların Bir Türü Olarak Sosyal Ağ Siteleri-Bir Pazarlama İletişimi Kanalı Olarak İşleyişi”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:10,Sayı:1, (2010)
- AKKAŞ, İbrahim; **Sanal Cemaatler**, Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya,2012
- ALAN, Liska; İLİNİ, Grune; “Post-Modern Kültür Versiyon 2.6 Olarak İnternet”, Çev. Doğan Bıçk1, **Bilgi ve Toplum Dergisi**, Sayı: 2 (1999)
- BARUT TUGTEKİN, Esra; DURSUN, Özcan ; (2021). Sosyal Ağlarda Sanal Kimlik Kullanımının İncelenmesi, **İletişim Teorisi ve Araştırmaları Dergisi**, 2021 (55), 146-160. DOI: 10.47998 /ikad.900821
- BAYAZIT, Galip; “**Aydınlanmanın Toplumsal Düşünceye Etkisi: Cemaat Ve Cemiyet Ekseninde Sosyolojik Bir Tartışma**”, Birey Ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, vol. 13, no. 2, 2023, pp.doi:10.20493/birtop.1376310.
- BİLEN, Kadir; ERCAN, Orhan; GÜLMEZ, Turgay; Sosyal Ağların Kullanım Amacı ve Benimseme Süreci; Kahramanmaraş Sütçü İmam Hatip Üniversitesi Örneği, **Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi**, Şubat 2014, Cilt:3, Sayı:1, Makale No:11 ISSN:2146-9199
- BİLGİSEVEN, Amiran Kurtkan, (1985) **Din Sosyolojisi**, İstanbul, Filiz Yayınevi
- BİLGİSEVEN, Amiran Kurtkan; **Genel Sosyoloji**, Divan Yayınları, İstanbul, 1982
- BOZDAĞ TULUM, Arzu; **Sanal Sosyal Ağlar ve Aidiyetler: Dijital Yerlilerin Sanal Sosyal Ağ Aidiyetleri(Malatya İli Örneği)** Yayınlanmış Doktora Tezi, Malatya, 2021
- BOZKURT, Veysel; “Yıkıcı Gemeinshaft” tan “öteki” siz post modern kabilelere” Sanal Topluluklar; **Birikim Dergisi**, Kasım 1999, Sayı.127
- BOZKURT, Veysel; "Sosyal medya kullanan gençler arasında bencillik ve yalnızlık." **Türkiye'nin Yüzyılı ve Geleceği Uluslararası Gençlik Sempozyumu Tebliğler Kitabı** (2018)

- BULGURCU, Kahraman; “ Dijital Çocuk, Yazarlar: Kemal Sayar ve Sezin Benli, **Kocatepe İslami İlimler Dergisi**, Haziran 2021
- BURT, RS; "TheSocialCapital of StructuralHoles", New Directions in Economic Sociology. Düzenleyen MF Guillien, R. Collins, P. England ve M. Meyer, New York: Russel Foundation, 2001, aktaran Ramazan Acun Her Dem Yeniden Doğmak: Online Sosyal Ağlar ve Kimlik; **Ulusal Folklor**, 2011, Yıl 23, Sayı 89
- BÜYÜKŞENER, Ercüment; “*Türkiye’de Sosyal Ağların Yeri ve Sosyal Medyaya Bakış*”, **Türkiye de İnternet Konferansı Bildirileri**, Bilgi Üniversitesi, İstanbul 2009
- CANBAY TATAR, Hüsnîye; **Nuh'un Gemisindekiler**, Turan Yay. İstanbul, 1999
- CASTELLS, Maneul; **Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür,1. cilt Ağ Toplumunun Yükselişi**, Çeviren: Ebru Kılıç, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,3. Baskı, İstanbul,2013
- CASTELLS, Maneul; **İnternet Galaksisi**, editör: Tuğba Asrak Hasdemir, Phoneix Yayınları, 1. Baskı 2020 Ankara
- CHRİSTAKİS, Nicholas A; FLOWLER, James H.; **Sosyal Ağların Şaşırtıcı Gücü ve Hayatımızı Şekillendirmedeki Etkisi**, Çev.: Derya Yüksel, Varlık Yayınları, Eylül 2012
- ÇETİN, Ebru; “**Sosyal İletişim Ağlar ve Gençlik: Facebook Örneği**”, Uluslararası Davraz Kongresi Bildiri Kitabı, 2009
- DERMAN, İhsan; “Net Kimlikler” **Yeni Türkiye**, Sayı: 19 (Ocak-Şubat 1998)
- DİLMEN, Necmi Emel; “Yeni Medya Kavramı Çerçevesinde İnternet Günlükleri-Bloglar ve Gazetecilik Yansımaları”, **Marmara İletişim Dergisi**,cilt12. Sayı:12, 2007
- DİLMEN, Necmi Emel; ÖĞÜT, Sertaç; **Sosyalleşmenin Yeni Yüzü: Sosyal Paylaşım Ağları**, İletişim Fakültesi, Marmara Üniversitesi, Nişantaşı, İstanbul, Türkiye
- DİRİK, Mahmut; TAŞKESEN, Edip; EKİN, İhsan; ALP, Dilan; Bilgi Çağında Sanal Yaşamın Gerçek Yaşama Yansıması, **Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, Batman Üniversitesi Uluslararası Katılımlı Bilim ve Kültür Sempozyumu, 18-20 Nisan Batman, Türkiye,2012

- DÖNMEZER, Sulhi; **Toplumbilim**, İstanbul, Beta Yayınevi, 12. Baskı, 1999
- DURAN OKUR, Hatice; **Modern Tüketim Biçimleri: Tüketicinin Boyutları ve Sanal Tüketim**, Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020, Malatya
- ERCAN, Recep; **Sosyoloji**, Editörler: Feridun, MERTER ve Mustafa, TALAS, Lisans Yayıncılık, 1. Baskı, 2010
- ERGUR, Ali; Nergis Harikalar Diyarında: Sanal Gerçekliğin İdeolojik Bağlamı: **Toplum ve Bilim**, Sayı. 79 (Kış 1998)
- ERKUL, R. Erdem; “Kamu Hizmetlerinde Sosyal Medya Araçları (Web2.0) ve Uygulamaları Kullanılabilirliği”, **Türkiye Bilişim Derneği Bilişim Dergisi** 116
- ERÖZ, Mehmet; **İktisat Sosyolojisine Başlangıç**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1982
- GENÇER, M. (2017). Sosyal Ağ Analizi Yöntemlerine Bir Bakış, **Yıldız Sosyal Bilimler Dergisi**, 3(2)
- GEZGİN, Mehmet Fikret; “Cemaat-Toplum Ayrımı ve Ferdinand Tönnies”, **Sosyoloji Konferansları Dergisi**, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1988.
- GİDDENS, Anthony; **Modernliğin Sonuçları**, Ayrıntı Yay. İstanbul, çev: Ersin Kuşdil, 2021
- GRIFFITHS, Mark; “İnternet Bağımlılığı: Gerçek mi? Kurgu mu?”, (Çev. Kazım Alat), **Türk Psikoloji Bülteni**, Sayı: 13 (Haziran 1999)
- GÜMRÜKÇÜ ÖZDEMİR, Nihan; **Sanal Topluluklarda İzlenimi Yönetme**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara-2006
- GÜRGAN, Uğur; DEMİREL, Nurettin; "Ergenlerin Sosyal Medya Kullanımlarının Sosyal İlişkilerine Ve Sosyal Kaygı Düzeylerine Etkisi." **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi** 8,3 (2021)
- GÜVENÇ, Bozkurt; **Sosyal ve Kültürel Değişme**, Eren Gündoğan Yayınları, 2000
- GÜZEL, Cansel; "Sosyal Medyanın Neliği, Gelişimi Ve Kullanım Alanları Üzerine Kuramsal Bir İnceleme" **Sosyolojik Düşün** 5.2 (2020): 93-112.

- HABERLİ, Mehmet; Yeni Bir Örgütlenme Biçimi Olarak Sanal Cemaatler”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi**, İstanbul, 2012, Cilt1, Sayı 3
- HALL, Stuart; “**Yeni Zamanların Anlamı**”, **Yeni Zamanlar -1990'larda Politikanın Değişen Çehresi-**, Der. Stuart Hall, Mart'in Jacques, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı, İstanbul 1995
- İNAM, Ahmet; “Sanal Gerçekliğin Gerçeği mi, Gerçek Gerçeğin Sanallığı mı? **Bilgi ve Toplum**, Sayı: 2 (1999)
- İRGE, N. Filiz; "Enformasyon toplumu ve toplumsal değişim sürecinde sosyal medya." **Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi** 17 (2012)
- JULIAN, Freud; “**Max Weber Zamanında Alman Sosyolojisi**”, Çev. Kubilay Tuncer, Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi, Ed. Tom Bottomore-Robert Nisbet, Yayına Haz. Mete Tunçay - Aydın Uğur, 2. Baskı, İstanbul, Kırmızı Yayınları, 2010
- KARAGÜLLE, Ayşegül Elif; ÇAYCI, Berk; "Ağ toplumunda sosyalleşme ve yabancılaşma." **Turkish Online Journal of Design Art and Communication** 4.1 (2014)
- KAYA, Aysun; **Sosyal Paylaşım Ağlarının Kişilerarası İletişim Sürecine Etkisi**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler Anabilim Dalı Kişilerarası İletişim Bilim Dalı, İstanbul 2011
- KIR, Gülten; **İnternet ve Gençlik Kimliği**, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, Yüksek Lisans Tezi
- KIZILÇELİK, Sezgin; ERJEM, Yaşar; **Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü**, Anı Yayınları, Ankara, 2002
- KÖKSAL, Tuba; Dijital dünya’da ‘suretsiz toplum’, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** 25.3 (2021)
- LUNDBERG George A. & SCHRAG, Clarence C.; **Sosyoloji**, C.2, Çev.: O. Ozankaya-Ü. Gürkan Ankara, 1970
- MACLEVER, R M; PAGE, Charles H; **Cemiyet I** (Çev.: Amiral Kurtkan), İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları

- MERCAN, Nuray; "Dijital Dünyada Zaman, Mekân, İnsan İlişkileri Ve Yabancılaşma"
Silahlı Kuvvetler Dergisi. (Ocak 2010). Sayı 403
- NİRUN, Nihat; **Sosyal Dinamik Bünye Analizi**, Ankara, 1969
- NİRUN, Nihat; **Sosyoloji**, Genel Yüksek Öğretim Kurumu, Sosyal Bilimler, Ankara, 1977
- ONAT, Ferah; AŞMAN Özlem; KILIÇ, Ali; "Sosyal Ağ Sitelerinin Reklam ve Halkla İlişkiler Ortamları olarak değerlendirilmesi." **Yaşar Üniversitesi E-Dergisi** 3.9 (2008).
- OZANKAYA, Özer; **Sosyolojiye Giriş**, Savaş Yayınları, Ankara, 1984
- ÖZKALP, Enver; **Davranış Bilimlerine Giriş**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, No: 173, Eskişehir, 1986
- ÖZKAN, N. Pelin; Sosyal Ağ Kullanıcılarının E-Sosyalleşme Sürecindeki Kimlik Yapılandırma Süreçleri, **II. Uluslararası İletişim, Medya, Teknoloji ve Tasarım Konferansı**/ 02-04 Mayıs 2013/ Gazimağusa –Kuzey Kıbrıs
- Robins, Kevin; **İmaj: Görmenin Kültürü ve Politikası**, (çev. Nurçay Türkoğlu), Ayrıntı Yayınları, 3. Baskı İstanbul 2021
- SANLAV, Ümit; **Sosyal Medya Savaşları**, Hayat Yayınları, İstanbul, 2014
- SAYAR, Kemal; "Psikolojik Mekan Olarak Siber Alan", **Yeni Symposium**. Vol. 40. No. 2. 2002.
- SAYIMER, İdil; **Sanal Ortamda Halkla İlişkiler**, 1. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2008
- SENNETT, Richard; **Kamusal İnsanın Çöküşü**, Çev: Serpil Durak, Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 7. Baskı, 2023
- SOYTÜRK, Tuğba; "Türk Şirketlerinin Sosyal Medya Profili", **MediaCat Dergisi**, İstanbul, 2010
- SUBAŞI, Necdet; Sanal Cemaat Örüntüleri, **Bilişim Toplumuna Giderken: Sosyoloji ve Hukuk Etkileri Sempozyumu**, Ankara, 2001

- ŞAFAK GÜÇLÜ, Hatice; "Sosyal Ağların Bireyin Sosyalleşme Süreci Üzerindeki Rolü" **Sosyal Sağlık Dergisi** 2.1 (2021)
- ŞİMŞEK, Tuba Nur; Modern kent toplumunda facebook ile yalnızlaşan gençlik: İstanbul Üniversitesi örneği. MS thesis. **Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2012
- ŞENER, Gülüm; **Küresel Kapitalizmin Yeni Kamusal Alanı Olarak İnternet: Yeni Toplumsal Hareketlerin İnternet Kullanımı**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1. Uluslararası Doktora Çalıştayı, Kadir Has Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, 2006
- TATAR, Taner; **Cemaat Olarak Çok Kültürcülük ve Politikaları**, Sosyoloji Konferansları, (55), 2017
- TEKİN ÖNÜR, Huriye; "1980 Sonrası Türk Toplumunda Bireyin Dönüşümü", **VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı**, Ekim 2009, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, Sosyoloji Derneği Yayınları
- TİMİŞİ, Nilüfer; **Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi**, Dost Yay. Ankara, 2003
- TOKGÖZ BAKIROĞLU, Cemile; Sosyalleşme ve Kimlik İnşası Ekseninde Sosyal Paylaşım Ağları, Marmara Üniversitesi Gazetecilik Bölümü, Akademik Bilişim 2013 – **XV. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri 23-25 Ocak 2013** – Akdeniz Üniversitesi, Antalya
- TOPÇU, Nurettin; **Sosyoloji**, Dergâh Yayınları, Ağustos 2006, İstanbul
- TOPRAK, Ali; YILDIRIM, Ayşenur; Eser Aygöl, Mutlu Binar, Senem Börekçi ve Tuğrul Çomu: **Toplumsal Paylaşım Ağı Facebook: "Görülüyorum Öyleyse Varım!"** Kalderon Yayınları, İstanbul, 1. Baskı, 2009
- UÇA GÜNEŞ, E. Pınar; "Toplumsal değişim, teknoloji ve eğitim ilişkisinde sosyal ağların yeri." **Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi** 2 .2 (2016)
- UĞUR, Aydın; BİLİNCİ, Mücahit; "Bilgi Toplumu, İnternet ve Demokrasi -Dijital Alemin Genleşen Kamusal Alanı-", **Yeni Türkiye**, Sayı: 19 (Ocak-Şubat 1998)

UZAK, Elanur Fatma; **Bir Sanal Cemaat Örneği Olarak Twitter'daki Fan Kitlelerinin Parasosyal Etkileşim ve Omniptikon Açısından İncelenmesi**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Yaşar Suveren, Sakarya, 2023

ÜLKEN, Hilmi Ziya; "Cemaat", **Sosyoloji Sözlüğü**, İstanbul, 1969

VATANDAŞ, Saniye; "Sosyalleşme ve sosyalleşmenin sosyal medya mecralarındaki anlamsal ve işlevsel dönüşümü." **Erciyes iletişim dergisi** 7. 2 (2020)

VURAL AKINCI, Z. Beril; Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma, **Yaşar Üniversitesi Dergisi**, 2010

YANILMAZ, Sümeyra; **Sosyal Paylaşım Sitelerinin Özellikleri Ve Kullanım Amacı: Lise Öğrencilerindeki Sorunların İncelenmesi**, İstanbul Üniversitesi, 2019, Yüksek Lisans Tezi

www.usmed.org.tr/(Erişim Tarihi:06.11.2023)

www.eucmenomics.com

www.flickr.com(06.01.2024)

www.iienstitu.com(08.01.2024)

www.iienstitu.com(08.01.2024)